

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Manisa, 2019

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

**TANRIÇALIKTAN ORTA ÇAĞ’IN CADİ AVİ GELENEĞİ:
KADININ İTİBARSIZLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Sena Şilan COŞKUN

Danışman

Doç. Dr. Aylin ÇANKAYA

MANİSA-2019

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 16/04/2019 tarih ve 13/26 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından "Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9. Maddesi" uyarınca Enstitümüz Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sena Şilan COŞKUN'un; "Tanrıçalıktan Orta Çağ'ın Cadı Avı Geleneği: Kadının İtibarsızlaştırılması Üzerine Bir İnceleme" konulu tezi incelenmiş ve aday 30.05.2019 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

ÜYE
Doç. Dr. Derya Sasmaz KAYLI

BAŞKAN
Doç. Dr. Aylin Çarhaya

ÜYE
Doç. Dr. Esra ÇARLI M.UTLU

Evet **Havır**
Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.
** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tanrıçalıktan Orta Çağ’ın Cadı Avı Geleneği: Kadının İtibarsızlaştırılması Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/05/2019

Sena Şilan COŞKUN

ÖZET

TANRIÇALIKTAN ORTA ÇAĞ'IN CADİ AVI GELENEĞİ: KADININ İTİBARSIZLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu çalışma ilkel dönemden başlayan bir yol haritası çizerek Orta Çağ'da kadınların karşı karşıya bırakıldığı cadılık suçlamaları ile tarihte kadının değer problemine eğilmeyi amaçlamaktadır. Tezimizin iddiası kadınların Orta Çağ'daki cadı avları noktasına nasıl getirildiğiyle ilgili süreci değerlendirebilmektir.

İlk bölümde kategorileştirmeden daha uzak olunan taş devirlerinde kadın ve erkeğin yaşamdaki ortaklığı üzerinde dururuz. Yaşamlarını sürdürmek için birbirlerine duydukları ihtiyaç ve yaşamsal faaliyetlerdeki ortaklıkları ile kadının birincil statüsü hakkında bir incelemeye başvururuz. İkinci bölümde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine kodlar oluşturduğunu düşündüğümüz dinlerin çizdiği kadın profillerini inceleriz. Kutsal kitaplardaki kadın ve ahlak anlayışı üzerinden bir çıkarım yapabilmeyi planlarız. Üçüncü bölümde bir önceki bölümde Hıristiyanlığın kadınlar hakkındaki değerlendirmesini detaylandırmak ve Orta Çağ'ın amaç ve sonuç itibarıyla en önemli gelişmelerinden olan Haçlı Seferleri ve bu seferlerdeki Hıristiyan ve Müslüman kadınlar üzerinde dururuz. Araştırmamız dördüncü bölümde bir dönem tanrıçalığına ikna olunan kadının geldiği son itibarsızlık noktası olan cadılık üzerinde yoğunlaşır. Aynı bölümü Avrupa'da yaklaşık üç yüz elli yıl süren cadı avı geleneğinde söz konusu olan kadınların benzer ve farklı özelliklerini, fiziksel görünüşlerini ve yaşam tarzlarını değerlendirmekle sürdürürüz. Cadılık deneyleri, Engizisyon Mahkemeleri ve yargılamayı bir bütün şeklinde ele alırız. Son bölümde gerek Avrupa tarihi, gerek kadın tarihi üzerine araştırmalarda karşımıza çıkan Jeanne d'Arc karakterinin incelemesinde bulunuruz. Son kerte de tezimiz, önce cadılık suçlamasıyla infaz edilen, sonra da azizliği ilan edilen Jeanne d'Arc karakterinin itibarının önce alınıp sonra iade edilmesiyle görülen çelişkili tutumla tarihte kadınlara karşı geliştirilen tutarsız algılamayı somutlaştırmayı iddia eder.

Anahtar kelimeler: Tanrıça, Orta Çağ, Cadı Avı, Kadın.

ABSTRACT

FROM THE GODDES TO THE WITCH HUNTING TRADITION OF THE MIDDLE AGE: A STUDY ON DISCREDITING OF WOMEN

This study aims to address women's value problem in history by drawing a road map starting from the primitive period with the accusations of witchcraft in which women were confronted in the Middle Ages. Our thesis is to evaluate the process of how women are brought to the point of witch hunting in the Middle Ages.

In the first chapter, we emphasize the partnership of men and women in life during stone age periods where they were mostly distant from categorization. we refer to a review of their partnerships with each other in their needs and vital activities in order to sustain their lives, as well as women's primary status in that. In the second chapter, we examine the women profiles that was defined by the religions which we believe have formed codes on gender equality. We plan to make an inference based on the understanding of women and morals in the holy books. In the third chapter, we examine the evaluation of Christianity about women in the previous chapter and we focus on the Crusades which is the most important development of Middle Age due to their reasons and results, and the Christian and Muslim women in Crusades. In the fourth chapter, our research focuses on the witchcraft, the last point of discrediting for the woman who was believed to be goddess in earlier ages. We continue the same chapter by evaluating the similar and different characteristics, physical appearance and lifestyles of the women in the witch hunt tradition, which lasted approximately three hundred and fifty years in Europe. We treat witchcraft experiments, Inquisition Courts and the trial as a whole. In the last chapter, we examine the character of Jeanne d'Arc, which we encountered in research on European history and women's history. In the last instance, our thesis claims to embody the inconsistent perception developed against women in history based on the contradictory attitude against Jeanne d'Arc, who was first executed on accusations of witchcraft and then declared a saint later.

Key words: Goddess, Middle Ages, Witch Hunt, Woman.

TEŞEKKÜR

Tezimin her aŐamasında bilgisi, tecrübesi ve yüreklendiriciliğiyle alıŐmama ışık olan, kendisini tanımaktan onur duyduğum değerli danışman hocam Do. Dr. Aylin ankaya'ya, yaşam boyu hissettiğim güvenleri için babam, annem ve kardeŐime içtenlikle teşekkür ederim. ÇalıŐmamın farklı araŐtırmalara kaynak olabilmesini dilerim.

Sena Őılan COŞKUN

Manisa, 2019

**TANRIÇALIKTAN ORTA ÇAĞ’IN CADİ AVI GELENEĞİ: KADININ
İTİBARSIZLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH ÖNCESİ SÜREÇTE KADIN ve KADINLIK ALGISI

1.1 KADIN DOĞADA MI, DOĞADAN MI? TANRIÇALIK ÜZERİNE.....	2
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

SEMAVİ DİNLERDE KADIN

2.1 YAHUDİLİKTE KADIN.....	11
2.2 HRİSTİYANLIKTA KADIN.....	17
2.3 İSLAMİYETTE KADIN.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ ÜZERİNDEN ORTA ÇAĞ KADINI İMGELEMİ

3.1 HAÇLI KADINLAR.....	31
3.2 HAÇLI SEFERLERİNDE MÜSLÜMAN KADINLAR.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TANRIÇANIN GELDİĞİ İTİBARSIZLIK NOKTASI: CADILIK

4.1 CADILIK VE OTACI KADIN.....	40
4.2 EFSUNCU KADININ BAŞINA GELENLER.....	48
4.3 CADILIK DENEYİ ve ENGİZİSYON MAHKEMELERİ.....	58

BEŞİNCİ BÖLÜM

CADI ve AZİZE JEANNE d'ARC

5.1 DİRENİŞÇİ BİR KADIN.....	68
5.2 AZİZELİĞE YÜKSELİŞ.....	72
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Çev. Çeviren

Ed. Editör

s. Sayfa

GİRİŞ

Bu çalışma eski taş devrindeki kadın figürünün konumuyla başlatılan bir süreçte, neredeyse bin yılı bulan Orta Çağ'ın bir tür refleksi haline gelen cadı avlarını ve kadının değerini sorgulamayı amaçlıyor.

Orta Çağ tüm insanlık tarihine bakıldığında her bakımdan ilgi uyandıran bir süreçtir. Fakat Orta Çağ Avrupası üzerine sıklıkla yapılan karanlık benzetmesine ilişkin geleneklerden birinin de cadı avları olduğu yaklaşımı bu alanın seçilip çalışılmasında merak kaynaklı bir ihtiyacı belirler. Araştırmamızın sınırlılığını çalıştığımız cadı avı konusunun batılı kaynaklara kıyasla Türkçe kaynaklarda çok eskiye dayanan bir geçmişin bulunmaması oluşturmaktadır. Tezimiz, kadının itibarı üzerine cadı avları noktasına nasıl geldiği sorusuna cevap bulmak istemektedir. Süreç, taş çağındaki kadınlara erkeğin işbirlikli yaşamı ve kadına tanrıça kimliği verilmesi üzerinden başlanarak incelenecektir. Sonrasında dinlerin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yorumlanabilecek ifadeleri değerlendirilerek sürecektir. Buradaki temel amacımız, tezimizin üzerinde yoğunlaşmak istediği cadı avı geleneğine kilisenin meşruiyet kazandırmış olmasından hareketle Hıristiyanlık ve diğer semavi dinlerin de yaklaşımını ortaya koymaktır. Böylece neden-sonuç ilişkisi içinde bir açıklayıcılığın mümkün olabileceği düşüncesindeyiz. Bu noktada kilisenin yaptırımları ve kilisenin resmi mahkemesi olan Engizisyon Mahkemeleri üzerinde yoğunlaşmak gerekecektir. Olağanüstü yetkilere sahip olan, akıl dışı işkence ve infaz yöntemleriyle anılan mahkemelerin incelenmesinin kadınlara yönelik geliştirilen kötücül tutumun boyutlarını ortaya koymasından önemini üzerinde durmak istemekteyiz. Fakat kadının değeri üzerine yapılabilecek tüm yorumların da yalnızca dinlerin ifadeleri üzerinden yapılamayacağını da bilincindeyiz. Aksi halde bunun araştırmaya körlük katacağının da kaçınılmaz olduğu savunusundayız.

Diğer bir taraftan Orta Çağ'ın belli başlı kavramları ve gelişmeleriyle de kadınların tam olarak nerede ve nasıl durduğunu ele almayı amaçlayan araştırmamızda, yakın dönemlerde doğu ve batı toplumlarında kadınların konumlarının ne tür benzerlik ve farklar gösterdiği üzerine saptamalarda bulunmak da tezimizin hedeflerinden biridir.

Çalışmanın kapsamını verilen aralık dahilinde farklı kültürlere sahip kadınların oluşturması ve bu kadınların zaman zaman toplumdaki yerlerine yönelik

kıyaslamaya başvurulmasının araştırmaya çok boyutluluk kazandıracığı inancındayız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİH ÖNCESİ SÜREÇTE KADIN VE KADINLIK ALGISI

1.1. KADIN DOĞADA MI, DOĞADAN MI? TANRIÇALIK ÜZERİNE

Tarih, ortak bir hafızadır. Fakat toplumlar bu hafızaya sahip çıkma konusunda genel itibari ile yetersizdir. Kadınların statüsünü tartışmak, tam da bu noktada anlamlı soruları da beraberinde getirmektedir.

Kadınların konumu üzerinden yapılan analizleri, hayattaki ilk işlevsellikleri ile yorumlanmak istense, vahşi hayvanlarla mücadele eden, avlanan ve doğayı karış karış bilen kadının nitelikleri herhangi bir yetersizliği bünyesinde biriktirmediği, aksine yetkinliğe sahip olduğunun işaretidir. Fakat erkek bir şekilde baskın gelecektir. Bunlar üzerindeki gidiş yolu kadın ve erkeğin cennetin yasaklarını beraber delmeleri üzerinden, taş çağında paylaştıkları hayatın ve beraberinde daha birçoklarının da açıklamasını yapan ipuçları ile doludur.

Yaklaşık 70 bin yıl önce *Homo Sapiens* adını verdiğimiz insanın, henüz karnını doyurmak, güvenlik ve cinsellik ihtiyaçları döngüsünden çıkamamışken kadın ve erkek olarak beraberce avlandığı, vahşi hayvanlarla beraber mücadele ettiği ve cinsellik ihtiyacını pek tabii beraber giderdiği açıktır. Belki de özel mülkiyet anlayışı akla gelmediğinden, bir cinsin diğerini kişisel mülkü haline getirmesi, üzerinde tahakküm kurması da henüz cereyan edememiştir. Zaten tüm kafa karıştırıcılık da burada başlamaktadır.

Radikal feminizmin sloganlaşmış söyleminde de yer alan “*kişisel olan politiktir*” tezi, kadınların kişisel hayatlarındaki ezilmelerinin toplumsal yaşamdaki ortak aklın göstergesi olduğunu kabul edilebilir kılmaktadır. Bu ortak akıl, egemen ve ezilen ilişkisi üzerinden erkeklerin kadınlarla ilişkisini politik yönden sorunlu göstermektedir. Kadınların cinselliği ve bununla bağlantılı yeniden üretimi düşünsel olduğu kadar eylemsel bir dışa vuruma da dönüşmüştür.¹ Tüm bunlar evrenin en acemi insan ilişkisi, ilk dişisi ve erkeği kadar eski olmakla beraber aynı zamanda da zincirleme bir birliktelik içindedir.

¹ Caroline Ramazanoğlu, **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, (Çev.Mefkure Bayatlı), Pencere Yayınları, İstanbul, 1998, s.31.

Paleolitik Çağ, insanlığın emekleme evresi olarak kabul edilir. İnsan olmanın toyluğuna hitap eden bu uzun süreçle ilgili çeşitli teoriler olmakla birlikte başat ihtiyaçları olan beslenmenin giderilmesi konusunda ise seçenekler oldukça az ve bu sebeple bellidir. İnsan vahşi hayvanları alt etmeli, yani av olmadan avlanmalı ve doğadaki yenilebilir besinlerin peşine düşmelidir. *Avcılık ve toplayıcılık* olarak bir çırpıda söylenip biten bu faaliyetler aynı zamanda insanın toprakla ilişkisini de belirleyen unsurlardır. İnsanın yerleşiklik kazanabilmesi üçüncü taş devri olan Neolitik Çağ'a ertelenmiş ama aynı oranda toprağı daha iyi tanıyabilmesi için de zaman elde edilmiştir. Ekofeminist Salleh'in de savunduğı üzere kadınlar doğa ve kültür arasında bir köprü görevindedir. Başlangıçta doğayı insanlar için işe yarar hale getiren de, yaşama kültürel bir içkinlik kazandıranların da kadınlar olduğunu savunur. Besin olabilecek bir sebze alıp yenilebilir hale getirenin yine kadının emeğı olduğunu işaret eder.² Bu vasfıyla kadın, hayatın başlangıcı sayılabildiğı gibi, hayatın sürdürülmesinin de mutlak ögesidir. Bu, pragmatik bir yaklaşım gibi görünse de insanlığın doğuştan bu güne edindiğı cinsiyetler üzerine sosyal öğrenmelere de yön vermiş durumdadır.

Neolitik dönem insanın yerleşiklik edindiğı ve yaşamını sürdürebileceğı yeni faaliyet olan tarımsal üretimle tanıştığı dönemdir. Tarım bu yönüyle avcılık ve toplayıcılığı bir anlamda demode bırakan bir aktivite olmuştur. Yine tarım, insana üretken bir kimlik kazandırmıştır. Aslında Paleolitik Çağ'ın sonlanmasıyla insan da körkütük tüketiciliğini sakince terk etmeye başlar. En önemli göstergesi Mezolitik Çağ adı verilen ikinci taş devri sürecinde avladığı hayvanların kemiklerinden ya da çakmaktaşlarından ufak ama işe yarar kesicilikte aletler yapabilmesidir. Öyle ki ateşin kullanılmasıyla yapılan heykelciklerle birlikte, üretici tüketici ilişkisi kısır bir döngü içerisine de girmiş olur. Çünkü insanlar önce heykeller yapıp onlara tapar, sonra da kendileri yaptıkları heykellerin onları yaratan tanrılar olduğuna kendilerini ikna eder. Taş Çağı insanları, bu yönleriyle farkındalıklarını aradıkları evrededirler. Duydukları merak ve anlamlandırma arzusu, bilinç dünyalarına işleyen bir vasıfla yönlendirecektir.

İnsan fikrinin pişmiş çamurdan oluştuğı bu heykelcik inanışının Sümerlilerce bulunduğu bilinir. Bu inanışın insanın çamurdan yaptığı heykelciklere tapmasıyla başladığı, zaman içinde de insanın çamurdan geldiğı gibi tabiata indirgenmiş, gözle

² Josephine Donovan, **Feminist Teori**, (Çev., Aksu Bora), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.322.

görünenden ibaret açıklanabilmiş bir yaratılış algısı olduğu düşünülmektedir.³ Bu inanç her ne kadar kulağa ironik gelse de, insanların daima nereden geldiklerinin soru işaretiyle yaşadığı gibi bir sonuca da gebe dir. İnsan bilmek isteyen bir canlıdır ve onu diğer canlılar arasında farklılaştıran sebeplerden biri de budur.

Neolitik Çağ adı verilen, belki de insanlığın tarih öncesinde en çok geliştiği dönemde, insanın edindiği yeni yaşamsal faaliyetlerle tüketici kimliği yanına bir ikinci kimlik olan üreticilik de gerçek manasıyla eklenebilmiştir. Toprakla kurulan bu derin bağ, aynı zamanda toprakta yerleşikliğe de sebep olmuş, belki de aidiyetin tarihi başlamıştır. *Kibele*, yani bereket tanrıçası olarak yansıtılan heykelciklerden insanlığın beklentisi de bu noktada başlamıştır. Kibele'nin şişman kadın formunda karşımıza çıkması, tarihin tüm yokluk dönemleriyle açıklanabilir. Yokluk, gerçek anlamda bir yokluk döneminin, hasatsızlığın, kıtlığın ve besinsizliğin ifadesidir. Ama şişman kadın heykeli yalnız bir bolluk ve bereket çağrışımı değildir. Çoklu cinsellik yaşandığı dönemde, aynı zamanda erkeklerin üremedeki rolünün belirsizliği, kadının inkar edilemeyen doğurganlığıyla bir araya gelince, fazlaca saygınlığı da kadına yüklemiş ve onu tanrıça ilan ettirmiştir. Şartları bu türlü görebildikten sonra kadının varlığı son derece net ve açık, erkek figürü ise daha belirsizdir.⁴ Kadının belki de en olası fonksiyonu, açıklanmakta zorlanılan fakat açıklamak ihtiyacı hissedilen karmaşıklıktan dolayı soyutlaştırılmıştır. İzahta doğan boşlukların da etkisiyle kadınlar tanrıdan bir parça olmuş, paye kazanmıştır. Burada dikkate alınması gereken, kadınların var ediliş süreçlerinde kazanamadıkları payenin sonradan bir çözümsüzlük temelinde kendilerine verilmesidir. Kadın cinsiyetine, yaratılıştaki ilk planlanan insan modeli olmadıkları mesajı verilmiştir. Erkek yaratıldıktan sonra, erkeğin bir boşluk içerisinde yaşayacağı üzerine, erkekten bir parçayla kadının yaratılması, bu savunma adına kanıt niteliğindedir. Öte taraftan kadın hiçbir zaman erkeğin alternatifi olmamıştır. Onunla yarışa girebileceği fırsat eşitliği başlangıçtan itibaren sunulmamıştır. Elbette bu bir rekabet olmaktan çok eşitlik meselesi olmalıdır. Ama erkekleri önceleyen yaratım, kadınları doğrudan bir adım geride konumlandırmıştır. Arada açılan bir adımlık mesafeyi kapatıp beraber yürüyebilmenin savaşımları, 21.yüzyılda halen verilmektedir.

³ Pervin Erbil, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008, s.106.

⁴ Erbil, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, s.32.

Kadınların kendi tarihlerinde altın çağı olan tanrıçalık evrelerine dönersek, bunun kadının gerçek yapıp edebildiklerinden değil tesadüfi verilen bir rütbeden ileri geldiğini görmekteyiz. Batı ve Doğu mitolojilerinde karşımıza çıkan tanrıça formu, cinsiyeti olmayan tanrının istemsizce erkek cinsiyetiyle benzer formda algılandığının da göstergesidir. Erkek özellikleriyle istemsiz benzerlik gösteren tanrı kavramına ek, bir seçenek olan kadın özellikli tanrıça figürü mevcut kılınmıştır.

Yazının söz konusu olmadığı dönemlerde mitolojik kabuller, kadın ve erkeğin yaşamdaki rollerini açıklamayı görev edinmiştir. Bunu yaparken, aslında kadının esas olan kadınlığını yücelterek ve abartarak açıklamıştır. Efsanelerin gücü, kültürel belleği kadın doğurganlığı penceresinden yorumlamıştır. Kabaca değerlendirildiğinde mitolojik söylemlerde kadın imgelerinin Doğu ve Batı’da birbirleriyle benzerlik gösterdiği gözlemlenir. Cinsiyet rolleri üzerinde durulduğunda, erkeklerin kahramanlık, cesaret, güç, akıl gibi niteliklerle tasvirinin ataerkinin evrenselliğine atıfta bulunduğu görülür. Coğrafyaya ilişkin ve manevi miras yönünden birbirinden bağımsız olan iki ayrı toplumda benzer özellikler gösteren bu rol dağılımı egemen cinsiyet anlayışının da bir göstergesidir.⁵

Toplumlar, söz anlamına gelen söylene ürünleri olan bu mitleri manevi bir biriktirme yöntemi olarak kullanmıştır. Tanrıçalıkta ana soyluluğa işaret edilmektedir. Bu işaret, toprağın önem kavranmasına dayanır. Doğayı andıran kadın, *Doğa Ana*, yiyeceklerin kaynağı olarak kendisine dua edilendir. Tanrıça, ilahlaştırılan bir sezgi yolunun da simgesi olmuştur. Erkeğin dölleme rolü bilinmediğinden, kadının insanlığın devamını sağlayan sihirsel bir tasarıda, aynı zamanda açlığın önündeki engel, doygunluğun anahtarı olan bir vericilikte doğanın yansıması olduğuna inanılmıştır. Yunan mitolojisi özünde analığı temel almakta ve orada başlamaktadır. “Kaos” adı verilen evrenin yaratılışında Toprak Ana olan Gaia, aşk tanrısı olan Eros ve karanlıkların efendisi Tartaros üçlüsü yer almaktadır. Gaia, yalnız başına gökyüzü tanrısı Uranos’u, dağlar tanrısı Ouera’yı ve deniz tanrısı Pontos’u doğurmuştur. Sonra Uranos ile evlenmiştir.⁶ Burada kadının evreni oluşturan gökyüzünü, dağları ve denizleri doğurduğuna, evrendeki hemen her şeyin kendi bedeninden var edildiğine dair bir atıfta bulunmaktadır.

⁵ Dicle Özcan Elçi, “Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça’lar”, **Atlas Journal**, Sayı:11, Cilt:4, 2018, s.827.

⁶ Elçi, “Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça’lar”, **Atlas Journal**, s.830.

Doğu mitolojisindeki kadın temsiline bakıldığında, özellikle tarihin en eski kültürlerine ev sahipliği yapan Mezopotamya geleneğinden söz etmek gerekir. Sümer Medeniyeti'nin İnanna adındaki Gökyüzü Tanrıçası, cesur ve cevval özelliklerle donatılmış bir kadının simgesidir. Toplumsal roller içerisinde kadınlara düşen naiflik ve narinliğin aksine, bu tanrıça gittiği ölümler ülkesinden geri geleme ihtimaline karşı hırslı ve hazırlıklıdır. Döndüğünde ise kendi önünde eğilmeyen kocası Dumuzi'ye kızarak ölümler ülkesinde açılan boşluğu onunla doldurur.⁷

Batı ve Doğu mitolojisinden bu örneklere bakıldığında, yaşamın başlangıcından beri doğayla beraber mücadele eden kadın ve erkeğin, kadının bahşedilmiş donanımına bakılarak onu ciddi bir esin kaynağı olarak gördüğü söylenebilir. Öyleyse kadın, toprağın ve insan soyunun bir tür sahibidir. Doğurduğu çocukları, kendi kendine var ettiğine inanıldığından çocukların da tek sahibidir. Ana soyluluğun etkin kılınmasıyla kadınların sahibi olduğu her şey, geçici bir saygınlığın da kiracılığının kanıtıdır. Kendisine yüklenecek ve üzerine yapışacak olan edilgenlik, erkekler nazarında etkinliğinin de ilgası olacaktır.

Öteki taraftan anaerkil bir düzenin bir dönem de olsa var olduğunu reddeden teorilere de rastlanmaktadır. Paglia, **Cinsel Kimlikler**'de, anaerkil bir sürecin varlığını feminist edebiyatın bir fantezisi olarak görür. Anaerkil hayatın yeryüzünün hiçbir noktasında ve hiçbir zaman diliminde söz konusu olmadığını, bunun bir yanılgı ya da kasıtlı bir tatmin olduğunu savunur. Bunu ataerkil düzenin kurucusu ve idealisti erkeklere karşı geliştirilmiş bir mekanizma olarak görür. Kadınların genetik aktarıma etkisi ile politik otorite olabileceğinin birbirine karıştırılmasını eleştirir.⁸ Bu bakış açısı ana soyluluğu varoluşsal bir standarda bağlar. Sakıncalı tarafı ise şudur ki; o zaman biyolojik yetkinlikten öteye geçilemez bir hal alır. Biyolojik yetkinlik reddedilemez olduğu kadar kadınlığın bununla sınırlı olduğu da kabul edilemez. Anneliğe uygun dizayn edilmiş bir biyoloji kadınların biricik uzmanlık alanı olmadığı gibi, anne olmayan veya olamayan bir kadını da eksik kabul etmek yanlıştır. O halde kadınların tanrıçalığında söz konusu olan çoğalabilen doğasının, doğanın bir tür olağan akışı olarak algılanmasından ileri gidilmemesi gerekmektedir.

Aziz Paulus bir mektubunda kadınlara tanrıya boyun eğdikleri gibi kocalarına boyun eğmeleri gerektiğini öğütlemektedir. Yine bir mektubunda ise başını örtmeyen

⁷ Elçi, "Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça'lar", **Atlas Journal**, s.834.

⁸ Camille Paglia, **Cinsel Kimlikler**, (çev. Anahid Hazaryan, Fikriye Demirci), Epos Yayınları, Ankara, 2014, s.55.

kadınların saçlarını kesmesi gerektiğini söylemektedir.⁹ Bu durumda erkekler tanrı otoritesinde sembolize edilmekte, tanrı ise erkek cinsiyetinde aşılansmaktadır. Tanrı ve erkek kavramlarının hep benzer bir yakınlıkla ifadesi ise tesadüfi değildir. Aslında bir cinsi diğerine karşı mülkleştirme problemini tam olarak özel mülkiyetle ilişkilendirmek de mümkün. Öyle ki, toprağını çitlerle çevirmekle işe başlayan, sahip olmak isteyen insan, hayvansı güdülerle birliktelik yaşadığı kadın ya da kadınların da tek sahibi olmak istemiş olabilir. Belki bunu kadın da istemiştir. Ama büyük resme bakıldığında tarihsel bir mağduriyetin içine düştüğü de açıktır.

İnsanları hiyerarşik hayvanlar olarak gören ve tüm eşitsizlik tartışmalarını da buna bağlayan anlayış, eleştirdiğimiz hiyerarşinin yok edilmesi sonrasında yerini bir diğerinden daha zor ve keskininin alacağını savunan görüşü öne sürmektedir. Hayatta kalmak için bunun istemsiz geçerliliğini savunmaktadır.¹⁰ Hiyerarşik *hayvan* olmak biraz da politik olan ast-üst ilişkisini cinsiyetler üzerine monte etmiştir. Yine çeşitli temellendirmeler ışığında bu hiyerarşinin yaratılış hikayeleriyle soluk bulduğundan da söz etmek gerekir. İnanışa göre kadın erkeğin kaburga kemiğinden var edilmiştir. O halde varlığını erkeğin varlığına borçlu ve erkeğin varlığına adanmış bulmaktan başka seçeneği yok mudur?

1848'de Amerikan tarihinde ilk kez kadın hakları toplantısı yapılmıştır. Bir Metodist Kilisesi'nde yapılan bu toplantıda Duygular Bildirisi (Declaration of Sentiments) önergesi hazırlanmıştır. Duygular Bildirisi'nde kadın ve erkeklerin eşit yaratıldıkları kabul edilir. Kesin ve sabit birtakım haklarla bu eşitliğin tescili yapılır. İnsanlık tarihinin erkeklerin kadınlara karşı işlenmiş suç ve baskılarının tarihi olduğu yazılıdır. Bunun doğrudan bir zorbalık yönetimi olduğu söylenir.¹¹ Bu yaratılış eşitliğini onayıp, eşitliği erkeklerin oyunbozanlıkla reddettiğini savunan bir anlayıştır. Bunu yine kadın doğasının getirileriyle de ilişkilendirmek mümkün. Öyle ki, tarih öncesinde doğa mücadelesi ve hayatta kalma bağlamında vasıflar yönünden zengin olan kadın, belki de anne olmasıyla hareket kısıtlaması yaşamıştır. Bu da erkeğin gücünü öne çıkarması, güç zehirlenmesiyle de otoriter tavır takınmasına neden olmuştur. Yani kadını kısıtlayan her neyse, erkeği özgürleştirmiştir. Taş devirlerinin tüm heykel ve duvar resimleri örneklerinde kadının bereket olarak

⁹ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, (çev. Yonca Aşçı Dalar), Türkiye İş Bankası Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2016, s.113.

¹⁰ Paglia, **Cinsel Kimlikler**, s.15.

¹¹ Necla Arat, **Feminizmin ABC'si**, Say Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2010, ss.45-46.

simgeleştirilmiş ağır bedenine, yine kendisinin hapsedilmiş olması da bu kısıtlamanın göstergesi değil midir?

Eski Taş Devri'nde yapılan sanat eserleri, duvarlara çizilen resimler arzulanlardır. Bize estetik hoşnutluk yaşatmak gibi bir kaygıyla yapılmadıkları açıktır. Bizim için güzellikleri bu kaygısızlıktan geliyor olabilir. Belki de modernize edilmiş estetiğin dışında kaldığı için ilgi uyandırmakta ya da rastlantısal bir ilgi olarak dikkatimizi çekmektedir.

Willendorf Venüs'ü doğanın bolluğu bedenine hapsedilmiş bir imgedir. Şişmanlığı dönemin zarafet anlayışının göstergesi değildir. Kıtık zamanlarında yapılan duanın bir geri dönüş görüntüsü oluşturduğu için görülmek istenendir. Planlı bir bolluk ve izlencesidir.¹² Bu, bir kadının üretkenlikten uzaklaştığı ölçüde değersizleşmesine neden olacak tutumdur. Modern dünyada dahi, erkeğin üremede işlevi bilinmesine rağmen, kadının hep çoğalmak ve çoğaltmakla yükümlü olduğu gibi basmakalıp bir inancın temsilidir.

Neolitik dönemde insanın toprakla artan samimiyeti yanında, kadını hala tılsımlı bir meta olarak görmesi de, bir defa üzerine işlenmiş bulunan bereket kodlamasından gelir. Kadın hem hedonist dürtülere karşılık veren bir obje, hem toprağı işleyen bir yetenektir. Bu anlamda karşı tarafta uyandırdığı his doygunluktur. Anneliği ise bir müddet biraz ürkerek, biraz büyülenilerek değerlendirilmiştir. Kutsal kitaplarda cennetin kapılarının özellikle annelere açık olduğu yönündeki inanışlar, anneliği tercih etmeyen kadınlar için ikircikli karşılansa da, bu inanışın temellendirmelerinin dinler öncesinde söz konusu olduğu gündelik yaşam pratiklerini oluşturan nesnelere de açık edilmiştir.

İnsan sırasıyla Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemleri yaşamıştır. Kalkolitik dönem adı verilen maden devrinde, bakır, tunç ve demirin kullanılır olması bir tür savaş materyali gelişimine katkı sunmuş, zaman içinde silah, savaş ve erkek beraber anılmıştır. Bu dışa vurum erkek cinsini de ön plana çıkarmıştır. Kalkolitik devrin sonlarında M.Ö. 3200 yılında Sümerlilerin yazıyı bulması ile tarihi devirlere geçilmiştir. Yazı, şüphesiz özellikle kültür tarihi bakımından eşsiz bir çıkış noktası içerirken İlk Çağ, her şeyin ilk hali, ilkeliyle donatılmıştır. İnsan dışında. Zira insan bu süreçte bir hayli yol kat etmiştir. Kadını ise kadınlık kimliği adına çok daha sarsıcı gelişmeler beklemektedir. İnsanlık

¹² Paglia, **Cinsel Kimlikler**, ss. 68-69.

tarihinin gelişimi ile kadının konumu arasında bir dönem süregelen ters orantı incelenmeye değerdir. Başlangıçtan itibaren kimsenin bu hakkı ona teslim etmesine gerek kalmadan, hayatın doğal akışıyla yaşamın içerisinde dahil olan kadının, zaman içerisinde her hakkı tartışılacaktır.

Kadının tarih öncesindeki avcı toplayıcı kariyerinden hareketle statüsel durumu değerlendirilmeye çalışıldığında, görüldüğü gibi tüm yaşam pratiklerini bir arada çözümlenmek gerekir. Çoğalmadığında daha az kadın olmayan kadının, yine de çoğaldığı için çok daha fazla kadın kabul edilmesi üzerine kendisine yüklenen anlam artmış ve abartılmış, öte yandan hiyerarşik gerilemenin ne zaman gerçekleştirildiği ise insanlığın gelişimi ve gelişimini oluşturan unsurların her biri üzerinden cevap bulmuştur. Eleştiri noktasında kadının hem doğanın işleyeni hem doğanın kendisi olması karmaşıklığından ileri gelen, ilkel fakat tanrıça olan kadınlar tasvir edilmiştir. Kadınların toplumsal yaşamdaki varlık ve yoklukları, tarihsel düzlemdeki algılanış biçimleriyle işlenmeli, bunların aktarımı yapılan birer kültür kodu olduğu bilinmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

SEMAVİ DİNLERDE KADIN

2.1. YAHUDİLİK'TE KADIN

Toplumlar ve toplumsal roller üzerinde dinlerin etkisinin kaçınılmazlığından dolayı, kadının değer problemi üzerine yapılan bu incelemede kronolojik sırasıyla dinlerin kadınlara yönelik yaklaşımlarını ele alarak devam etmek gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bölümde önce Yahudilik, sonra Hıristiyanlık ve en son İslamiyet'in kadınlara yönelik tutumları incelenecektir.

İlahi dinlerin ilki Yahudilik, İslamiyet ile birkaç farklılık haricinde yaratılış hikayesini ortak kabul eder. Yaratılıştaki, yani kadının ne sebeple dünyada var olduğu sorusunda bulunması gereken cevapların, kadına yönelik geliştirilen bakış açısında öncelik taşıdığı söylenebilir. Yahudilikte, tanrının altıncı gün insanı, yani erkeği yarattığı kabul edilir. Yedinci gün ise dinlendiğine inanılır. Hatta bu dinlenceye, insanın kendi kendine yapacağı kötülüğü bildiği için geçtiğine inanılır. İnsanın kendi kendine yapacağı kötülük kadın erkek ilişkisi üzerinden açıklandığı için birbirleri için yaratılan bu iki cinsin birbirlerini kötüye sürüklediği ama yine de birbirlerine mecbur olduğu gibi saplantılı bir durum ortaya çıkar.

Yaratılış hikayesinde, Adem'in yaratıldıktan sonra yalnız kalmasının çok da iyi bir fikir olmadığı için tanrının kendisine bir yardımcı göndermek istediği düşünülür. Adem'i ağır bir uykuya düşürdükten sonra kaburga kemiklerinden birini alır ve bir kadın yaratır. Nisa da denilen kadın, erkek olan insandan yaratılmıştır. Adem'in et ve kemiğinden hayat bulmuştur, onun yardımcısı ve zaman içinde her şeyi olacaktır. İkisi de utanma duygusunu hiç bilmedikleri için bir beden olacaklardır.¹³ Nihayetinde utanma duygusu öğrenilen bir duygudur. Sosyal bir yaşantı gerektirmektedir.

Çünkü inanışa göre tanrı erkek ve kadını, içlerindeki bütünleşme arzusu ile var etmişti. Birbirleri için olmaları buradan gelirdi. Erkek için var olan kadın bedeniyle erkek bedeni mutlaka bir araya gelecektir. Belki de kadına çizilecek tüm

¹³ Hüseyin Kılıç, *Antikçağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik*, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2000, s.18.

sınırlar zaten burada keskin bir şekilde belirlenmiştir. Çünkü kadın sonrasında ne yaparsa, günahkarlıktan kurtulamayacaktır. Bir anlamda evrenin ilk dışısının günahıyla, annesinin kaderini yaşar gibi tüm kadınlar etkilenecektir. Güvensizlikle karşılaşacak ve ikinci planda kalacaktır. Bazen haksızlık bazen de kendisine lütuf gibi sunulan en doğal haklarıyla görünürlük mücadelesi verecektir. Yüzyıllar sonra bile kimilerinin araba kullanıp kullanamayacağı tartışılacaktır. Şiddet mağduru olduklarında bile yargılanacaklardır. Kanıksanmış kadınlık algısı, kadınların peşini bir türlü bırakmayacaktır. Bütün bunlar alt yapısında günahkar bir ilk kadın figürü yattığını düşünmek, sonra birbirini besleyerek devam eden her politikanın, davranışın, tutumun bu yönde ilerlemeyi sürdüren birer adım olduğunu düşünmek ve her şeyin sebebini tek bir şeye bağlamanın sınırlılıklarından da etkilenmektedir. Fakat tarihe ve yaşama yön veren duyduğumuz ve gördüğümüz geçmişimizin olduğunu kabul edersek, tüm yaratılış hikayelerine bakış açımız da büyük bir anlamlılık kazanacaktır.

Adem ve Havva hikayesine göre beraberce girilen yasağın günahıyla tanrının sözü dinlenmemiştir. Her ikisinin de zararlı çıktığı bu işten kadın daha büyük zararlar ayrılmıştır. Acı ve ağrı içinde çocuk doğurmak kaderiyle cezalandırılmıştır. Buna rağmen erkek ise daha çok, kadının sözünü dinlediği için cezalandırılmış ve sanki bundan bir ders çıkarması öğütlenmiş gibidir. Kadına egemen olacaktır ve kadına kanmayacaktır.¹⁴ Belki de bu sıfırlanması çok zor olan bastırılmış bir hakimiyet kurma güdüsüne dönecektir. Beraber paylaşılması gereken her şey, erkeğin sahipliğinde ve kendi istediği takdirde, bir kısmı da kadına sunulmuş bir form kazanacaktır. Sahip olması gereken ve olabilecek olan her zaman erkek olarak gösterilecek, aksi ihtimaller anormallikle karşılanacaktır.

Söz konusu hikayeye bakılarak kadın erkek ilişkilerinin sakıncalı bulunduğunu savunmak yanıltıcı olur. Çünkü sakıncalı bulunan kadın erkek ilişkisi değil, kadının yanıltıcı görülen kişiliğidir. Hatta aksine erkek ve kadın bir arada bulunmalı ve varoluşun gereklerini yerine getirmelidir. Tüm ilahi dinlerde olduğu gibi evliliğin kutsanması durumu Yahudilikte de geçerlidir. Nihayetinde evlilik, kadını erkek tekeline alabilen en kolay ve güvenilir yollardan biridir. Yahudilik'te aile kurumunun önemi vurgulanmaktadır. *“Evler yapıp oturun... Karılar alın,*

¹⁴ Kılıç, *Antikçağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik*, s.19.

oğullar ve kızlar babası olun. Oğullarınıza karılar alın ve kızlarınızı kocaya verin de oğullar ile kızlar doğsunlar. Orada çoğalın ve azalmayın” (Yeremya, 29/56).’’¹⁵

Encyclopaedia Biblica adlı İbrani evlilikleri üzerine yazılan makalede, bir erkeğin evlenmesinin bir kadını edinmek için yeterli ödemeyi yapması olarak görüldüğü yazılmaktadır. Bu paranın kızın babasına ödendiği bilinmektedir.¹⁶ Yani kadının kocasına bir tür zimmet olmadan, önceki ilk sahibine devralınmak için bir bedelin ödenmesi olarak da yorumlanabilir. İslam’ın yaygın kültürlerinde de ağırlık gösteren bu uygulama evlilik gibi erkek ve kadını ilgilendiren bir kararda bile, erkek, kadın ve üçüncü bir ilk sahip konumundaki erkek üzerinden ataerkilliğin biçimini ortaya koymaktadır.

Öyleyse tüm ilahi dinlerin kadını eşyalaştırdığı ve kadına fiyat biçtiği birer nokta bulunabilmektedir. Ya da kadının değeri üzerine söz söyleme ihtiyacı hissettiğimiz bu çağda, geçmiş çağların miras aktarımının yapıldığını da doğrulamak mümkündür. Dinler, kadın ile erkek arasında ince bir bağ kurmuş, kadın ve erkeği asla birbirine karışacak değerlendirmelerin içine koymamış durumdadır. Sosyal hayatta kırmızı çizgilerle birbirinden ayrılmış statüsel ayrımlara sahiplerdir. Diğer bir taraftan bu çizgiler, kadın ve erkek ne rol olarak ne kişisel niteliklerde birbirlerine karıştırılmasınlar diye ciddi ayırt ediciliklere sahip kılınmaya çalışılmaktadır.

Esasında tüm dinlerin doğrudan insanları birleştirmek istediği noktalar aynıdır. “*İyi insan*” olmak, iyi ahlak sahibi olmak, zarar vermemek, alçakgönüllü ve yardımsever olmak gibi ortak ülküler barındırırlar. Yahudilik dininin feministlerce eleştirildiği bir nokta da, mutlak yasaklarının yer aldığı “*On Emir*” üzerinedir. Kadın hakları ekseninden bakıldığında eksik olmakla eleştirilir. Eksikliği, tecavüzün yasak olduğuna dair bir ibarenin yer almamasından ileri gelir. Tecavüz gibi cinsel şiddete ve zorbalığın en üst sınırına dayanan bir suçtan söz edilmemesi dikkat çekici olmakla birlikte, yaygınlığı da göz önünde bulundurulduğunda anlam verilememektedir. On tane kesin emirle daraltılmış bir çemberde, bu gibi bir şeyin dışarıda bırakılmış olması bu suçun hafife alındığına mı işaretler? Yoksa bırakılan bu boşluğun bir başka açıklaması mı vardır?

Musa Peygamber’e gönderilen emirler arasında zinanın yasak olduğu ya da komşunun karısına sakıncalı bir niyetle bakılmaması gerektiği gibi ifadeler yer

¹⁵ Musa Kaval, “İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 55, 2016, s.312.

¹⁶ Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 5.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s.94.

almaktadır. Fakat tecavüzü yasaklayan bir emir yoktur. Tecavüze uğrayan kadın da suçun bir parçası sayılır ve taşlanır. Eğer bakire bir kıza tecavüz edildiye ve bu olay kent duvarları içinde olduysa, kızın tecavüze izin verdiği ve yardım istemediği düşünülerek cezası kesilir ve taşlanır. Kent duvarları dışında gerçekleşen bir tecavüz olayı söz konusu ise, erkek kızın babasına belli bir miktar para öder ve kızla evlenir.¹⁷ Yani yine kadının bir önceki sahibi durumunda babası vardır. Bu, kadınların bir şekilde mutlak bir erkek otoritenin eşyası olmasının şart kabul edildiği gibi bir sonuç doğurur.

Tecavüzün, tarihin eski dönemlerinden beri dinler için adeta bir tabu olduğu görülmektedir. Ve toplumlar bunu cinsel şiddet ürünü olarak görmediği sürece, bir türlü bahanelerin de hazırlandığı son derece açık gibidir. Kadın, başına gelen kötülüklerin de sebebi sayılmaktadır. Bu zararlı neden-sonuç ilişkisinin özellikle dinlerde de karşılık bulması kutuplaştırıcı bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Yahudi düşünür Philon, Eski Yunan'da kadının başına gelen tüm kötülüklerin kaynağı olarak yeğlendiğini savunur ve bunu İbrani dogmatik anlayışıyla sentezleyerek sunar. Kadın istikrarsızlıkla, erkek ise ruhen erişilmiş olgunlukla ifade edilir.¹⁸ Yorumlamada gözetilen tüm ayrımlar bir şekilde aslında bu eksi ve artı yönlü metaforlaştırmalardan gelmektedir. Yahudi erkeklerin yaygın ettiği bir duada kendilerini kadın olarak yaratmayan tanrıya şükürleri yer almaktadır.¹⁹

Fakat Yahudilikte kadının her zaman bu kadar aşağı gösterildiğini söylemek de yanlış olacaktır. Zira tembihlediği ilkeler arasında hem anaya hem babaya hürmet etmek üzerinde durduğu kısımlar da mevcuttur. Bu noktada İslamiyet ile ortak özellikleri göze çarpmaktadır. Tabi bu aynı zamanda çocuksuz kadını meyvesiz ağaca benzeten anlayışın ya da kadınları sürülmesi gereken birer tarla gibi gören anlayışın ürünü de kabul edilebilir. Ne de olsa, tekrar ve tekrar gelinen nokta kadının anneliğidir. Bir kadın için yeterli değerliliğin yalnız annelik ihtimaline bağlanması dolaylı bir kıymet verme yoludur. Kadına kendi varlığı ve kişiliği için değer vermek yerine, yaratılış özellikleri ve doğasıyla kadını yalnız anneliği üzerinden yüceltmektir.

Eski Ahid, sahiplendiği klasikleşmiş yaratılış hikayesi haricinde ilerleyen bölümlerinde çizdiği kadın profilleriyle de dikkat çekmektedir. Yapılan vurgu,

¹⁷ Berktaç, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, ss. 94-95.

¹⁸ Berktaç, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, s.135.

¹⁹ Kaval, "İlahi Dinlerde Kadının Kıymeti Problemi", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 55, s.318.

karakteristik birkaç keskin noktada birleşmektedir. Bu da yanlış bir yüceltme ve küçültme ilişkisine dayanıldığını kanıtlar niteliktedir. Eski Ahid’de yer alan bazı olaylar kadınların tesadüfi mi planlı mı bu kadar kötü oldukları ve kötücül olayların içerisinde olabildikleri sorularını da beraberinde getirmektedir.

Eşlerinin Süleyman’ı putlara hizmete ikna etmesi, Rahel’in kocası İshak’ı aldatması, kızlarının Lut’u sarhoş ederek onunla ilişkiye girip hamile kalmaları, İbrahim’in karısı Saar’nın kocasının cariyesini kıskanarak yapmadığını bırakmaması, karısının Eyub’u Allah’a lanet ve isyana ikna teşvik etmesi, İzabel’in peygamberleri öldürmesi ve dini yok etmeye çalışması, yalancı kadın peygamberlerin peyda olması, kadınların fahişelik yapmaları gibi birçok örnek vardır.²⁰ Bu örnekler kadın ve erkeği siyah ve beyaz kadar net bir farkla birbirinden ayıran, kadını daimi kötü, erkeği ise daimi iyi karakter olarak var eden kutsal metinlerdir.

Pek çok örnekte yalancı ve sahtekarlık, kötülüğe hizmet ve kötülüğe davet, aynı zamanda ahlaki zafiyet vurguları söz konusudur. Tüm bunlar haricinde kadınların ibadet sırasında da erkeklerden uzak konumlanmaya dikkat etmeleri istenmiştir. Cami kültüründe olduğu gibi sinagoglarda da kadınların erkeklerden uzak bölümlerde ya da balkon tarafında ibadet etmeleri uygun görülmüştür. Yalnız bu değil, eğitim ve ilim dünyasında da kadının ayrııştırıldığı görülmektedir. Kutsal kitapta kız çocuklarının eğitim görmesi gibi bir konu üzerinde durulmadığından, belki de ifade de kalan bir boşluktan dolayı kız çocuklarının okuyup öğrenmesine önem verilmemiştir. Bu sebepten çoğu aile kız çocuklarına Tora’yı öğretmek gibi bir rıza içinde bulunmamışlardır. Ne de olsa, okumak ve bilinçlenmek baskıcı kültür ve toplumların pek onaylayıp yaydığı bir alışkanlık değildir. Bunun yerine, kız çocuklarına mecbur kalmadıkça özel alanlarından uzaklaşmamayı öğretmeyi, kadın-erkek yakınlığından geri durmayı aşılama, ticarete veya alışverişte, amacından sapmayan iletişimlerle yetinme gibi değerleri işlemeyi tercih etmişlerdir. Bu, Simon de Beauvoir savunusu gibi; kadınların kanatlarını kesip uçamamalarına şaşırarak minvalinde bir durumdur.

Yahudiliğin iffet vurgusu da aynı oranda otoriterdir. Düğün gecesi bekaretine son derece önem verilmektedir. Ataerkil düzeneğin temeli, aynı zamanda devamlılığının koşulu sayılan aile kurumunun, bir tür mülkleştirme ile başlamasının istenmesi, belli ki tüm muhafazakar sistemler için de mevcuttur.

²⁰ Hakkı Ş. Yadsıman, “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”, **D.E.U İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, ss. 101-102.

Yahudilik de, kadın erkek ilişkisi üzerine çeşitli yasakları içermektedir. Örneğin kadın anatomisinde doğal seyirde meydana gelen adet dönemi ve lohusalık dönemlerinde kocalarının kadınlardan uzaklaşması gerektiği ifade edilmektedir. Doğurdukları çocukların cinsiyetine göre kadınların yasak olma süreleri değişim göstermektedir. Erkek çocuklar için yedi gün, kız çocuklar için ise iki haftalık bir süre söz konusudur.²¹ Kız çocuk doğurmanın sonucunda erkeklerin kadınlardan daha uzun süre uzak durmasının nasıl bir temellendirmesi olduğu bilinmemekle birlikte, bunun bir ceza mı yoksa gereklilik mi olduğu da anlaşılmamaktadır. Kadın ve erkek ayrımı burada bile tuhaf bir şekilde kendini gösterirken ilişkilere yön vermektedir.

Kadınların başına gelen en doğal şeyin bir noktada erkeklerce kirli bulunması ve aşağılanması her ne kadar anlam verilemez gibi görünse de, bunu yine dönemin bilinçsizliğiyle de ilişkilendirebiliriz. Açıklayamadığı her şeyi gözünde büyütme motive olan insan zihni, bunu da bir kirlilik ve hastalık olarak açıklamaktadır.

Sonuç olarak, dinlerin kadınlara yaklaşımı çelişki barındırmaktadır. Tarihte ve bugün toplumların yaşantısında etkili olan en büyük faktörün inanış olduğu kabul edildiğinde, Havva, Meryem, Lilith ya da daha az bilinen diğer örneklerde verilmek istenen mesaj aslında kadının ikincil plandaki yalnızlığının bir tür gerekçelendirmesi gibidir. Erkek ideolojiler kadınları korunmaya ve yönetilmeye muhtaç, bir o kadar da yetersiz görmekten adeta haz duymaktadır. Duyulan bu hazzın da işleri zorlaştırdığını kabul etmek gerekmektedir.

Donovan bu sakıncalı hazla bağlantılı olarak, bir grubun diğerini yönettiği ilişki türünü politik bulduğunu ifade etmektedir. Bunun, süreçlere yayılan bir uzunlukta olduğu durumda ise ideolojiye dönüştüğünü savunmaktadır. Tarihsel tüm uygarlıkları ataerkil ve erkek ideolojiye sahip bulmaktadır.²² Bu bağlamda dinlerin de politikleşen bir kadın yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür. Bu politik ataerkil sistem böylece gücünü korumakta ve devam ettirmektedir.

²¹ Yadsıman, ‘‘Yahudilikte Kutsal Metinlerde Kadın Karşıtı Söylemler’’, **D.E.U İlahiyat Fakültesi Dergisi**, ss.114-115.

²² Donovan, **Feminist Teori**, s.273.

2.2. HİRİSTİYANLIK'TA KADIN

Hristiyanlığın çeşitli araştırmacılar tarafından kadınlara karşı çelişkili bir tavra sahip olduğu düşünülmektedir. Bu dinin radikal, uzlaşmacı, reformcu ama daha çok ikircikli bir tutuma sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu, özellikle İsa'dan sonra dinin kurumlaşmasıyla ilişkilendirilmektedir. Havva imgesinin inanılan, akıl çelici profiline cinsiyet tutumunu pekiştirdiği görüşle bu ifade desteklenmektedir.²³

Diğer bir taraftan Hristiyanlık dininin Meryem Ana diktesi üzerinde de durulmalıdır. Ki bu dikte, bir nevi kutsallaşan bu kadın üzerinden dinin kadın örneğini de ortaya çıkarmaktadır. Meryem'in, Yusuf ile nişanlıyken ilahi bir güçle hiçbir erkekle ilişkiye girmemesine rağmen İsa'yı doğurduğuna inanılmaktadır. İsa Peygamber, tanrının oğlu kabul edildiği için onun yaşam çizgisinde herhangi bir erkeğin babalık vasfına ihtiyaç duyulmamaktadır. Fakat aynı zamanda da dikkat çeken ayrıntı, tanrıya babalık yakıştırması üzerinden, onun da cinsiyetsiz olması yanında erkek cinsiyetiyle benzer özellikler göstermesidir. Meryem, elbet İsa Peygamberi doğurduğu için, onun annesi olarak seçilmesinden gelen bir ilahi kuvvete sahiptir. Yalnız onun özelliklerinin öne çıkarılması da kadınlar arasında seçilmesi ve herkese yansıtılması yönünden önemli kabul edilmektedir. Vurgulanan bekareti, yeni bir peygamber doğuramayacak olsalar da kadınlara ulaştırılmak istenen bir mesajdır. Tüm dinler, kadınların cinselliğini kısıtlar ama hiçbir din erkeklere aynı katılıkla bir kısıtlama getirmemektedir.

Fakat öte taraftan Hristiyanlığın da tüm dinlerde yüklü olan misyon gibi kucaklayıcılığı üstlenmişliği söz konusudur. Birey-toplum, toplum-birey ilişkisine uyum kazandırmak, insanlar arası ilişkileri iyi niyet ve şükranla açıklamak gibi iyimser nitelikte yönelimleri mevcuttur.

İsa'nın Hristiyanlık öğretisinin tanrıya göre bir serçenin bile ölümünün önemli olduğu görüşüyle açıklandığı görülmektedir. Bu öğreti hiçbir ayırım gözetmeden, cinsiyetleri sınıflandırmadan herkesin ve her şeyin değerli olduğu gibi bir iddia ile açıklanmaktadır.²⁴ Aynı zamanda tüm dinlerde de öncelenen sevgiyi ve

²³ Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, s.99.

²⁴ Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, s.98.

iyiliği vurgulamaktadır. Nitekim bir serçenin değerli olduğu dünyada bir kadın da değerli bulunmayı hak etmez mi?

Hız.İsa'nın kadınlara yaklaşımını ya da bir dinin kadına bakış açısını tek bir olay üzerinden yorumlamak doğru olmayacaktır. Fakat en iyi bilinen örneklerle yorumlamaya katkı sunulabilmektedir. Hız.İsa dönemi din bilginlerinin zina yaparken yakaladıkları bir kadının akıbeti için Hız.İsa'ya danışarak kadını önce kimin taşlamaya başlayacağını sormaları üzerine, Hız.İsa'nın günahsız olanın taşlamasını önererek, günahsızlık yerine affediciliğe dikkat çektiği ve kadını öğüt vererek bağışladığı bilinmektedir.²⁵ Bu olayda fark edilen nokta, kadın ya da erkek herkesin bir şekilde günahkar kabul edildiği ve günahın yalnız kadınlara yüklenmediğidir.

Fakat her zaman aynı istikrar sürdürülememektedir. Feminist eleştiride sıklıkla başvurulan kutsal kitaplardaki kadın imgeleri sosyal yaşamın da yansımalarıdır. Bu, kadın haklarının temelini oluşturduğundan her türlü davranış kökeninde bu dinsel kodlar sorgulanmaktadır. Öyle ki din toplumlardan önce bireylerin yetiştirilmesinde en önemli oluşumlardan biri sayılmaktadır. Bireyin de toplumu oluşturan bir faktör olduğu düşünüldüğünde, kişiyi kişi yapan her inanç, reddediş ya da onay önemlidir.

Stanton'un Kadının İncil'i adlı eseri, anti feministler için İncil'in ana kaynak olduğunu söyler. İncil'in kadınları uygun bulunan alanda ve mekanda tutmayı, kadınlara karşı sınırları belli etmeyi hedeflediğini söyler. İnançların ve kutsal kitapların erkeğe bağımlı kadını, erkekten sonra gelen, erkeğe göre ifade edilen kadını ataerkil zihinsel bir eylem olarak göstermenin peşinde olduğunu ileri sürer.²⁶ Bu noktada her çeşit muhafazakarlığı bir tür egosantrik ilişki içerisinde görmek gerekir. Beniçencilik olarak da ifade edilen bu durum, öncelikli bir beni öngördüğü için, sonraya kalan ikinci bir cins yaratması da kaçınılmazdır. Yani ataerkillik bir kurgudan çok uygulanan bir tavidir. Tüm ötekilerin bir diktatörü mevcut olduğu gibi, ataerkillik noktasında dinler ve kutsallık içeren her şey de bu eleştirilere açıktır.

Hristiyanlık dininin kadına yaklaşımı incelendiğinde en önemli noktada manastır gizemi de irdelenmesi gereken başlıklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bir gizlenme mi, yoksa tamamen kendini yaratıcısına adayan, İslamiyet'te de çeşitli karşılıkları olan, dünyevilikten uzaklaşma isteği midir? Eğer

²⁵ Özlem Genç, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss.241-242.

²⁶ Donovan, **Feminist Teori**, s. 84.

ikincisi daha geçerliyse, bu yaşam stiline dönüşen ibadetin neden kadın cinsiyetine has yaşandığını sorgulamak gerekir. Durumlara çelişiklik kazandıran, biraz da duru bir su görüntüsü verilemezliğe sebep olan açıklamalarda eksik kalan boşluklardır.

Orta Çağ'da manastıra kapanmanın çeşitli gerekçeleri olabildiği bilinmektedir. Manastır kimi zaman bir kaçış yolu, kimi zaman adanmışlık, kimi zaman ise kişinin bir anlamda kendini arama yolculuğunda başvurduğu güvenilir bir ortam olabilmektedir. Evlenemeyen kızlar ya da sevmedikleri biriyle evlendirilmek istenen kızlar manastırı bir çıkış yolu bellemektedir. Çoğunluk bakiredir. Çünkü bu aynı zamanda bir koşuldur. Fakat bakire olmayanların ya da başından bir evlilik geçenlerin de manastıra kapanma hakkı vardır.²⁷ Gerçekten felsefesine uygun bir şekilde manastıra kapananlar da elbette olduğu gibi, tüm bu yönleriyle manastırın adeta dönemin bir tür sosyal hizmet kurumu gibi işlediği de düşünülebilir. Sonuçta kadınlara alternatif bir yaşam olanağı sunan kutsal bir mekandır.

Manastır bir mahremiyet bölgesi izlenimi taşıdığı gibi, kimileri tarafından eğitim kurumu değeri de taşımaktadır. Fakat manastırın daha çok dua ve minnete öncelik veren bir öğreti anlayışı güttüğü ve özellikle belli bir dönemden sonra fanatizme kaçan mutlak tavırlar içine girildiği düşünülmektedir. Bu kadar kadının olduğu bir mekanda bile belki de etkin olan yine ataerkil değerlerdir. Ataerkil değer ve ilkeler, kendi özsel zorbalıkları yanında potansiyel zorbalara da yaratarak sürekliliğe katkı sunmaktadır.²⁸ Bu zorbalık farklı zaman ve durumlarda kadınları kendi kadınlıklarına karşı geliştirdikleri algı ile cezalandırarak da hayat bulabilir. Bir kadını küçük gören ve bazen onun hiç büyümemesini uygun gören içinde bulunduğu ataerkinin sınırlı imkanları ve sınırsız müdahaleleri olduğu kadar, kadına kendi kadınlığı üzerine kurduğu cümleler de olabilir. Ki bu, daha kökten bir faaliyettir; önce kendini yetersiz görmeye başlamayı içermektedir.

Kilise azizelere değer vermekte fakat onlara çekimser yaklaşmaktadır. Fazla odaklanılmışlıktan kaynaklanan tanrı ile direkt iletişim içinde olduklarını savunan kadınların tehlikeli olduğundan şüphe edilmektedir. Bu kadınların kiliseye karşı geliştirdiği eleştiriler rahiplerle rekabet içerisinde olmaları şeklinde yorumlanmaktadır. Manastırın içerisindeki bu kadınların delilik, anoreksiya, histeri gibi problemleri olduğu düşünülmektedir. Dünyevi arzuların uzağında yaşamayı

²⁷ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınlarm En Güzel Tarihi**, s.116.

²⁸ Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, s.175.

seçen bu kadınların özellikle yemeklerden uzak durmaları birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir.²⁹

Tüm bunlar manastır mahremiyetinin yeterince masum olmadığına göstergeleridir. Bir yandan bekarete anlam üzerine anlam yükleyen toplum bir yandan da evlilik kurumunu önceler olduğundan, amacından sapan birçok niyet söz konusu olmuştur. Değerlendirmeleri anoreksi üzerinde birleştirecek, manastırda sayılarının bir hayli olduğu anoreksiya kadınlar konusunda yiyeceklere karşı da bir mahremiyet geliştirmelerinin açıkça istendiği düşünülebilir. Bazen de istemedikleri durumlara direnme yöntemi olarak kendilerini bu temel ihtiyaçtan men etmiş olma ihtimalleri üzerinde durulabilir. Bir anlamda da, istemedikleri şeyler karşısında yoğun duygu durumdan dolayı kendini aç bırakmak her dönem görülen, bir tür insan refleksidir. Daha sonrasında önü alınmayıp anoreksiya gibi bir boyut alması da yine ihtimaller dahilindedir.

Anoreksiya Orta Çağ'dan günümüze tarihlendirebiliriz. Daha çok istemedikleri biriyle evlendirilen genç kızların bu hastalığa yakalandığı bilinmektedir. Evlilik konusundaki baskı yolu geleneksel bir tavır olduğundan, anoreksiyanın baskıya karşı fizyolojik ve psikolojik bir dışa vurum olduğu düşünülmektedir.³⁰

Karen Horney kadın psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalarda, erkeğin kadına karşı tutum problemlerinin temelinde cinsel organ, işlev ve ilişkilerin yattığını ortaya koyar. Bunu, bir çocukluk dönemi sorgulaması olarak değerlendirilir. Çünkü çocuklukta kadın ve erkek anatomisinin birbirinden ayrılır tarafının henüz fark edilmeye başladığını açıklar. Bedensel bir fark olarak erkeklerde var olan uzantının kadın bedeninde olmamasının, iki cinsiyet için de duygu ve düşünce dünyasında farklı iz düşümlere sebep olabileceğini savunur.³¹ Henüz çocukluk çağında başlayan fizyolojik farklılıkların kız ve erkek çocuklarda yaşattığı bu duygu durumu, yetişkin aklın temellerini oluşturmuşsa benzetmektedir. Kadın, iki bacağı arasında oturmaya ne kadar saklamaya meyilli yetişiyorsa, erkek de aynı oranda rahatça oturmaya daha istekli yetiştirildiğinden her alanda daha fazla yer kaplama, daha ön planda olma gayretini bir hak olarak benimsemektedir. Hristiyanlık öğretisine

²⁹ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, s.117.

³⁰ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, s.118.

³¹ Erbil, **Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, ss.112-113.

dönersek, manastıra kapanarak, kendini saklayarak, bakire kalarak, saygınlık kazanmaya odaklanan kadın da gücünü yalnız giz üzerinden bulmak endişesindedir.

Kadınların sanki erkekleşerek, ve kadınsı bütün özelliklerini sessiz sedasız yaşayarak kabul edilir olması aşılacaktır. Bu noktada büyük bir riyadan söz etmek gerekir. Bir yandan mahremi kutsayan algı, bir yandan da M.Ö. 6.yüzyıl ilk genelevlerin açılmasını uygun görmektedir. Eski Yunan'da Atinalı yasa koyucu Solon tarafından, kadını metalaştırmanın açıkça yasallaştığı ilk adım olan genelevler açıldı.³² Öyleyse kadın bedeninin hem saklanması, hem de paylaşılması gerektiği düşünülmektedir.

Yani kadınları mahrem kılan dinlerin söylemlerine rağmen milattan önceden bu yana kadınlar birer obje olup kiralanarak kullanılmış. Her toplumda yaşanan bu durumun, dinlerin kadınları korumakta yetersiz kaldığı gibi bir sonucu doğurmakta olduğu görülmektedir. Kadınları cadı olarak hedef gösteren ve hatta hedef göstermekle kalmayıp kıyımdan geçiren uygulamaların Katolik rahipler tarafından başlatıldığı bilinmekte olduğundan, Hristiyan kültürünün kadınlara karşı işlenmiş suçlar dahilinde yer aldığı da özellikle bu örnekle açıklanmaktadır.

Kilise, erkeği tanrının yerine koyarak kadını erkek için kullanılabilir bir statüde göstermiştir. Kilisenin kurumlarını yasaklamış ve kadının düşünceleri üzerine de müdahalede bulunmuştur. Bu bir tür lanetlemek ve özünde bir insan hakları sorunudur.³³ Kilise bu gibi uygulamalarıyla sonrasında ise cinsiyetler arasında ayrımcı ve kırıcı tutum problemi içinde yer almaktadır. Dinlerin, başlıca görevleri koruyuculuk olmasına rağmen Hristiyanlık kadınlara karşı koşullu bir koruma içinde olması yönüyle eleştirilebilir. Meryem Ana figürünün kutsanması ve kadınların azize statüsüne erişebilmek adına manastırlarda hayat geçirmesi belki de dini erkek otoritesine vurgu bakımından eleştirilebilir hale getirmektedir.

³² Erbil, **Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, s.87.

³³ Donovan, **Feminist Teori**, (Çev.Aksu Bora), s.90.

2.3. İSLAMİYET’TE KADIN

Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip halka göstermek istediler. İlk defa fil görecek olan insanlar hayvanı görmek için o kapkaranlık yere toplandılar. Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkanı yoktu. O, göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde file ellerini sürmeğe başladılar. Birisi eline hortumu geçirdi, ‘‘Fil bir boruya benzer’’ dedi. Başka birinin eline kulağı geçti, ‘‘Fil bir yelpazeye benziyor’’, dedi. Bir başkasının eline ayağı geçmişti, dedi ki: ‘‘Fil bir direğe benzer.’’ Bir başkası da sırtını ellemişti, ‘‘Fil bir taht gibidir’’, dedi. Herkes neresini elledi, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmaya koyuldu. Onların sözleri, görüşleri yüzünden, birbirine aykırı oldu uzun süre tartıştılar.’’³⁴

Mevlana’nın fil hikayesi gibi, toplumlar uzun süre adeta karanlık bir odada kadını tanımlamaya çalıştılar. Kadını tanımak için hem kendilerince bir çekince, hem de fazlaca orantısız bir ilgi duydular. Bu tanımlamaları, cinsiyetinin ve birtakım kalıpların ötesinde her birinin birer insan olduğu ve insana özgü her türlü kavramı karşılayabileceği gerçeğini göz ardı ederek yaptılar. Bu sebeple bugün kadınların konumu, emeği ve hakları üzerine yapılan tüm mücadeleler, bir o kadar da insan hakları problemidir.

Virginia Wolf’un da savunduğu gibi, Goethe’nin kadınları onore etmesi, Mussolini’nin de kadınlardan nefretle söz etmesi gibi nereye bakılırsa kadınlar hakkında görüş ve tutum bildirenleri görmekteyiz.³⁵ Özellikle erkekleri kadınlar üzerinde bu denli söz sahibi yapan salt erkeklikleri mi, yoksa kadınların kendilerine dair söz söyleyebilmekten uzak olmaları, uzak bırakılmaları mı? En büyük haksızlık belki de, kendine yabancılaştırılmış ve kendi hakkında bile söz söyleme fırsatı çok defa elinden alınmış bir sınıfın yaratılması. Üstelik bu sınıf hem hayatın tam olarak içerisinde, hatta hayatın başladığı noktada, hem de bir o kadar uzak kalmış durumda. Yani özünde bu durumun da tam olarak kavramsallaştırılacak bir istikrarı yok. Bütün sistem kadının kadınlığını kullanmak ama bireyliğini göz ardı etmek üzerine kurulmuş gibi. Dişiliğinden beklenen özellikleri, söz gelimi oturuşu, konuşması, nezaketi, becerileri onu kadın yapan zengin kümeyi oluşturuyorken, kadının geriye kalan hiçbir şeyinin ilgi uyandırmadığı görülüyor.

³⁴ Altan Çetin, ‘‘Ortaçağ Batı’nın Karabasani Doğu’nun Ütopyası’’, **Orta Çağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s. 11.

³⁵ Virginia Woolf, **Kendine Ait Bir Oda**, (Çev.İlknur Özdemir), Kırmızı Kedi Yayınevi, 7.Baskı, İstanbul, 2015, s. 34.

Yaratılıştan bu yana, kadın ve erkeğin dünyaya gelişinden itibaren bunun denli aynı paradoksu yansıttığı ise daima kuşkuyla yaklaşılacak bir konu olmuştur. Burada baz alınması gereken dinlerin öğretilerinin yer aldığı kutsal kitaplardır. Tanrı tarafından, peygamber yoluyla toplumlara gönderildiğine inanılan dinler ilahi dinler olarak adlandırılmaktadır. Ve ilahi dinlerin kesiştiği ortak noktaların bir kısmını da yine kadınların toplumun neresinde, ne kadar ve ne şekilde yer aldıkları oluşturmaktadır. Tüm peygamberler erkektir. Fakat her erkeği doğuran da şüphesiz bir kadındır. Her inanışta yaratıcının kadını ve erkeği bariz bir matematik üzerine inşa ettiği açık olmakla birlikte, belirleyenlerini çözmek de birçok soruyu bir arada sormayı gerektirmektedir. Örneğin dinlerin kadınlara yaklaşımının sakıncacı mı, sakıncalı mı olduğu üzerine düşünmek gerekir.

Tanrı bir şekle tabiiyetsiz, bedene hapsedilmemiş, dünyanın ve dünyeviliğin ötesinde ve cinsiyetsizdir. Paglia, bununla birlikte tanrının erkek bir kavram olduğunu destekler. Adem'in kaburga kemiğinden yaratılan Havva'nın bir erkeğin karısı, bir erkeğin annesi olmak ama asla tek başına tanımlanmamak gibi adeta cezalı bir sarmala girdiğini açıklar. Başka bir alternatif, erkeklerin erkeklikleri üzerine inandırıldıkları mükemmel otoritelerine uygun değildir.³⁶ Tüm bunların doğruladığı erkek ve kadın arasında güce karşı güçsüzlük ilişkisidir. Doğada serbestçe dolaşabilen güçlü kadının zaman içerisinde daha bacaklarını biraz daha toplayarak oturması gerektiği, mümkünse hayatta daha az yer kaplaması, göze batmaması gerektiği gibi bir algının oluşması ve kanıksanması ise bu güç ve güçsüzlük ilişkisinin yansımasıdır. Kadının zaten güçlü olan doğasını zedeleyen, kadını hafifseyen erkeğin daha da güçlü olma isteği, suda batma tehlikesine karşı yanındaki kadına var gücüyle bastırarak kendini su yüzeyinde tutma girişimidir. Daha önemlisi erkek kadını hep alt edilmesi gereken olarak görmüş, deyim yerindeyse belki de başını küçükken ezmek gereken bir yılan olarak yorumlamıştır. Bundandır ki, alt edebilmenin yollarını aramış ve bunu hayatın her alanında kendinde hak olarak görmekten çekinmemiştir.

Donovan'ın Feminist Teori'sinde insanın büyümesi eril ve dişil olarak iki katmanlı ifade edilmektedir. Bu, tıpkı enerji ve uyum, güç ve güzellik, akıl ve aşkla ilişkilendirilir.³⁷ Hatta bu durum, erilliğin enerji, güç ve akıllı, dişiliğinse uyum,

³⁶ Paglia, **Cinsel Kimlikler**, s.53.

³⁷ Donovan, **Feminist Teori**, (Çev.Aksu Bora), s.80.

güzellik ve aşka kanalize olabileceği gibi bir anlam içermektedir. Hatta bir anlamda erkek ve kadının nasıl olması yönünde tarifler vermeye yatkın bir üsluptur.

Gücün ve aklın erkeğin hanesine yazılmasından, tüm direkt otoritelerin de erkeklığe uygun ve uydurulmuş biçimlerinin olduğu sonucu çıkarılmaktadır. *Allah baba* ve *devlet baba* yakıştırmaları büyük oranda güç içerdiğinden bir araya getirilmiştir. Yaratan, koruyan, kollayan, kol kanat geren, bakan, besleyen vasıflarla donatılmış olan her ikisi de, eril tanımlamalarla zihnimize işlenmiş durumdadır. Bir şekilde ikna edildiğimiz güç, oluşturulan suni dişilik standartlarımızdan da uzak gösterilmektedir.

Bunu temellendirmek gerekirse, dinlerden Hristiyanlık, Musevilik ve İslam inançlarında ortak iki yaratılış hikayesinden söz etmek gerekmektedir. Birinde, tanrının önce ışık yarattığı, sonra altı günde yeryüzünü, gökyüzünü, toprağı, bitkileri, hayvanları ve insanı yarattığına inanılır. Yedinci günde ise durup dinlendiği, yarattıklarını seyrettiği düşünülür. İkincisinde ise, tanrının topraktan Adem'i yarattığı ve onu, cennet bahçesinde yasaklı ağaçtan elma yememesini bildirerek cennete bıraktığına inanılır. Önce tek başına olan Adem'in yalnız kalmaması için, tanrının bir de Havva'yı yarattığı kabul edilir. Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına inanılır. Bir yılanın Havva'yı yasak elmayı yemesi için ikna ettiği, Havva'nın da aynı şekilde Adem'i ikna ettiği düşünülür. Tanrı öğrendiğinde çok kızarak her ikisini de cennetinden kovup ölümlü olmakla cezalandırır. Havva'nın Adem'in can sıkıntısını önlemek için kaburga kemiğinden yaratılması fikri, kadının değersiz bir yaratılış geçmişine sahip olduğu yönünde eleştirilmektedir. Çünkü birine göre diğeri, erkeğe göre kadın ilkesinden doğmuşa benzeyen bir bakış açısını oluşturmaktadır.

Esasında bu hikayede Havva'dan başka bir kadın daha vardır; Lilith. Yahudilerce, Adem'in kendisi gibi balçıktan yaratılmış olan ilk karısıdır Lilith. Adem ve Havva'dan önce cezalandırılıp cennetten ilk kovulan olduğuna inanılır. Havva'yı da elmayı yemesi için ikna edenin Lilith olduğu düşünülür.³⁸ Yönlendirilmeye açık basiretsizlikte bir karaktere karşılık, kötü ve kurnaz bir karakterle aslında kadınlar üzerine olası iki seçenek sunulmuş, kadınların her koşulda bir şekilde kötü olana tenezzül ettiği gibi bir sonuç oluşturulmuştur.

³⁸ Erbil, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, s.91.

Kadınlar çabuk kandırılabilen, iradesiz varlıklar olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda kötülüklerin de başlangıcı sayılmaktadır. Havva'nın tıpkı merakına yenik düşüp içinde tüm kötülüklerin saklandığı kutuyu açan Pandora gibi insanlığı kötü sonlara alıştırmakla suçlandığı ortadadır. Üstelik Yahudilik inancına göre yine hemcinsi bir kadının da tesiri söz konusudur. Hikayedeki iki kadın üzerinden değerlendirme yaparsak, kanıksanan kadınların kadın düşmanlığı algısının kökenlerini yaratılışta bulmak mümkündür. Feminizmin kız kardeşlik ülküsüne son derece uzak olan, hemcinsleri üzerinden geliştirilen bu ve benzeri nefret söylemlerine müsait tutumlar, kadınların bireysel kötü donanımları üzerinde ise birleştirilmektedir. Kadın, kötü ve kıskanç, olgunlaşmamış her duygudan nasibini alıp, kendini sonuçlarını düşünemediği gözü dönmüştüğün içine atmaktan ve bunu karakterize etmekten başka düşün gücü olmayan bir varlığın ifadesidir.

Fakat diğer bir taraftan bu akılca noksan, niyetçe kötü kadın cinsi gariptir ki inanışlarda meleklik makamına da uygun bulunmuştur. Cinsiyetsiz oldukları bilgisi yer alan tek tanrılı dinlerde, her nedense onları dişil varlıklar olarak görmek isteyen bir reflekse sahip olan yine aynı dinlere mensup erkeklerdir. Bu, kadınların kötüye yakın sembolize edilmelerinin bir reddi olarak da algılanabilir.³⁹ Fakat bu da, yine doğurganlıkla uzantı kurulabilen bir durumu ifade eder. Cennetin annelerin ayakları altında olduğu ifadesi direkt olarak anneliğe kutsallık yükler. Klişelerdeki *melek anne* söylemleri de buradan ileri gelir. Annelik doğuştan ve kaçınılmaz, babalık ise bir sosyal öğrenme ürünüdür.

Yaratılış hikayelerinden bir diğeri Eski Yunan'da Titanlar'ın doğuşuyla adından söz ettiren Afrodit üzerine inşa edilmiştir. Kronus ve Uranüs arasında mücadele sonucu Uranüs'ün cinsel organının yayıldığı yerde deniz köpüğünden doğduğuna inanılan Afrodit'in beden vurgusu ile sık sık karşılaşılmaktadır. Yunan mitolojisi kadınların erkeklerin dikkatini çekmek, onlarda merak ve şehvet uyandırmak için güzel oldukları bir görüş üzerinden açıklanır.⁴⁰ Atıfta bulunulan güzellik ise yine aynı bereket noktasında birleşmektedir.

Zayıflığın modern dünyanın beklentisi olduğu ve uzunca bir müddet iri göğüslü, iri yapılı kadınların beğeni ölçülerinde olduğu düşünülürse; kadınların çocuk doğurmak ve iş görmek için bedensel güç faktörünün cezp edici etki sunduğu

³⁹ Erbil, **Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, s.124.

⁴⁰ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, s.64.

sonucu da çıkarılabilir.⁴¹ Zorlu bir doğum işinin altından kalkabilecek, gerekirse zorlu bedensel işleri de kotarabilecek kadınlar makbul kabul edilir, soylu kadınların ise zarafet hakkı baki tutularak güzellikleri yorumlanırdı. Bu da gösterir ki, kadın bedeni adına kadınlardan çok erkekler beklenti içine girmiştir ve yine onlar söz sahibi olmuştur.

Dinler ise kadın bedenini belki güzellik ölçütü belirler cinsten değerlendirmez. Ama onlara bedenlerini nasıl sakınacakları yönünde yönergeler vererek yorumlar. İlahi dinlerin sonuncusu İslamiyet, tanrının dejenere toplumlara pusula görevinde yol gösterici bir peygamber gönderdiğini doğrular nitelikte 7.yüzyılda Arap coğrafyasına gönderilmiştir. Cahiliye dönemi olarak adlandırılan bu dönemde kadınların alınıp satılır olması, tecavüze uğraması, can güvenliği ve beden bütünlüğünün zarar görmesi, hepsinin birleşeni olarak da onurunun zedelenmesi dönemin günümüze ulaşabilen yaygın bilgileridir.

İslamiyeti ilk kabul eden, Hz.Muhammed'e ilk itibar eden eşi Hatice'dir. Kendisi saygınlığı yüksek, toplumda etkisi mevcut olan bir kadındır. Ekonomik gücü ve kendinden yaşça küçük bir erkekle evlenmesi, o dönemde bilinen ve görülenin tersi bir örnektir. Bu evlilik monogamdır.⁴² Bu monogam evlilik buldukları coğrafyanın da alışılmadık örneklerindedir. Güçlü bir kadına rastlamak mümkün değildir, çünkü kadınların gücünün farkında olması imkansızdır. Her bakımdan güçlü bir profil çizdiği açıkça ortada olan bu kadının döneminin bir istisnası olduğunun yeniden altı çizilmelidir. Cahiliye dönemi genel itibari ile erkek hakimiyetinin, baskı ve şiddetin tarihidir. Kuşkusuz tüm dinler, önce gönderildikleri toplumda bir düzen oluşturma maksadı taşımaktadır. Baskılanan kadınların da bu gerekçeyle rahatsız oldukları noktaları Hz.Muhammed'e açabildikleri rivayet edilmektedir. Bu anlamda Hz.Muhammed bir reformist sayılmaktadır. Çünkü kadınlara daha önce örneği olmayan bir şekilde hukuksal bir statü kazandırmıştır. Kuran'ın kutsal buyruklarını erkekler ve kadınlar diye vurgulamıştır.⁴³ İlk inanan kişinin bir kadın olduğu bu din, tam manasıyla eşitlikçi midir, elbette tartışmaya açıktır. Fakat kadınlara kulak verir tarafları da dönem araştırmalarında dikkat çeker sıklıktadır. Hz.Peygambere ayetler için kadınların muhatap alınmama sebebi sorulduğunda Hz.Muhammed şu

⁴¹ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, ss.64-65.

⁴² Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, s.120.

⁴³ Ramazan Biçer, "Ortaçağ İslam Teolojisinde Kadın İmgesi", **Orta Çağda Kadın**, (Ed. Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s.33.

cevabı vermiştir: “*Doğrusu, erkek ve kadın Müslümanlar, erkek ve kadın mü'minler, boyun eğen erkekler ve kadınlar, doğru sözlü erkekler ve kadınlar, sabırlı erkekler ve kadınlar, gönülden bağlanan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunların hepsine mağrifet ve büyük ecir hazırlamıştır*” (el-Ahzab 33/35) ayeti indirilmiştir. (Tirmizi, “Tefsir, Ahzab” /3209; Zemaşeri, I, 234 “Al-i İmran 3/195)⁴⁴

Söz konusu ayetler kadının ötelendiği bir coğrafyanın merkezinde halka tanıtılırken, kadınların erkeklerden ayrı yaratılmadığı yönünde mesajlar içermektedir. Bu noktada Arap yarımadası dışında da İslamiyet öncesi ve İslamiyet’in kabulüyle beraber kadın yaşantılarındaki değişimleri süzmek ve incelemek gerekmektedir.

Karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında şu görülür ki; Avrupa’da kadınların şeytanla çiftleştiğinin düşünüldüğü süreçte, doğuda da kadınlar diri diri toprağa gömülerek kadınlara bunu kader bellemeleri gereken bir şey olarak gösteriliyordu. Fakat buna rağmen 13.yüzyılda Anadolu’da Bacıyan-ı Rum(Anadolu Bacıları) gibi bir teşkilatın kurulabildiğini görmekteyiz. Ahi Teşkilatı’nın kadın kolu olarak da yorumlayabileceğimiz bu oluşum, başka bir pencereden kadın örgütlülüğünün mümkün olduğunun her zaman için geçerli olabileceğini ortaya koymaktadır.⁴⁵ Aynı zamanda femizmin üzerinde durduğu kadın dayanışmasının işlevsel bir örneği olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu örnekten de hareketle Türk kadınlarının İslamiyet’in kabulünden önceki yaşantıları incelendiğinde, kadına büyük oranda değer veren bir Türk toplumu dikkat çekmektedir. Bu durumda kadının değer kaybetmesi İslamiyet ile bağdaştırılırken, Türk kadınının sosyal yaşamda gerileyişi de aynı temele odaklanmaktadır. Öyle ki Bacıyan-ı Rum olarak örgütlenen kadınlar çeşitli iş kollarında ekonomik bir dayanışma da oluşturabilmekte, sosyal yaşamın içinde doğrudan yer alabilmektedir.

O halde Orta Çağ baz alındığında Türk kadını Avrupalı kadınlara göre şanslı sayılmaktadır. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde hükümdarın eşinin de diplomaside yeri olduğu bilinmekte, mührü geçerli kabul edilmekte ve hükümdar eşi olan hatun elçi kabul edebilmektedir. Yani hükümdara tamamlanmış bir profil çizebilmesinde yardımcı olacak bir imaj çalışması olmak yerine kadının siyasette varlığı son derece

⁴⁴ Ramazan Biçer, “Ortaçağ İslam Teolojisinde Kadın İmgesi”, **Orta Çağda Kadın**, (Ed. Altan Çetin), ss.33-34.

⁴⁵ Huriye Tekin Önür, “Ortaçağda Türk Kadınının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler”, **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s. 68.

işlevseldir. Kadının akıl ve yeteneklerini daima küçümseyen uygulamalara göre böylesi bir örneğin de varlığı da anlamlılık içermektedir.

Orhun Yazıtları'nda tanrının kağan ve hatunu tahta çıkardığı ibaresi yer almaktadır. Ve buyrukların yine kağan ve hatunun buyruğu olarak verildiği dikkat çekmektedir.⁴⁶ Bu durum Göktürklerin kadın erkek eşitliği üzerine ciddi bir dengeden söz edilmesine kanıttır. Cinsiyet eşitliği bağlamında eski Türk kültüründe öncelikli örneklere rastlanmaktadır.

Türk tarihçileri, Orta Çağ batı geleneğinde uzunca bir süre görülen cadı avlarına ya da benzerine Türk tarihinde rastlanılmıyor olması ile kıvanç duymaktadır. Cadılık Avrupa tarihinin olduğu kadar, kadının itibarsızlaştırılmasının da ana içeriğini oluşturmaktadır. Kadınları önce suçlayan ve hedef gösteren, sonra da korkunç infazlarla imha eden bu tavır Avrupa'nın hemen her yerinde harekete geçmiş ve uzun sürelerce geçerliliğini sürdürmüştür.

Almanya'da 1486 yılında cadılık üzerine Malleus Maleficarum (Cadıların Kafasına İndirilen Balyoz) yayımlanmıştır. Tüm kadınların bir noktada mutlaka cadılıkla bağlantısı olduğunun, örneğin büyücülük gibi cadı belirtisi olan en azından bir türlü şeyin her kadında bulunduğu yazılı olan bu metinde çok kadının bulunduğu yerde çok cadının olacağı vurgulanmıştır. Cadılara inanmanın bir inanç sorunu olarak gösterildiği savunma, bu ifadeyle cadılık tartışmalarını herkesçe kırmızı çizgi olarak benimsetmek misyonundadır. Erkeklerin, şeytan faktörüne kapılmayacak dirayette olduğu, kadınların ise şeytan için en kolay av olduğu yazılıdır. Kadınların manevi zayıflıkları vurgulanır. Ve bu metin kadınların yeterli olmadıkları için sahip de olmadıkları yönetme durumunu şeytan yardımıyla elde etmek için girişimlerde buldukları gibi hedef gösteren ifadelerle doludur.⁴⁷

İslamiyet'in kadına bakış açısına geri dönersek, Cahiliye dönemi üzerine gelen İslamiyet'in kadınlara belli oranda haklarını gözettiğini görmekteyiz. Diğer bir taraftan tüm ilahi dinlerin örtünmek üzerine söylemleri mevcuttur fakat bu daha çok İslamiyet ile bağdaştırılan bir konudur. Eşitlik vurgusu yapılmasına rağmen kadınlar neden kendilerini gizlemek zorundadır? Feminizmin bir başka sorusu bütün kadınların özgür olduğu üzerine söylenen yaklaşıma yönlendirilmiştir. Bütün kadınlar özgürse, bazılarının köle doğmasının nedenlerini soran bu soru, kadınların

⁴⁶ Önür, "Ortaçağda Türk Kadınının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s. 66.

⁴⁷ Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2012, s.219.

özgür olarak yaratıldığına itibar etmemektedir.⁴⁸ Söylemden çok pratiğe odaklanmak daha sağlıklı sonuç doğuracağından, kadınlara çizilen çemberin içinde nelerin kaldığı ve nelerin dışarıda bırakıldığı dikkate alınmalıdır. Hepsinden önce bir çember çizmenin özgürlükle örtüşüp örtüşmediği de irdelenmelidir.

Bu noktada tartışılması gereken daha çok kadının günaha sürükleyen bir şehvet objesi mi olduğu ya da niçin ve nasıl böyle bir algı oluşturduğudur. Eğer ki, kadın erkeğin nefesine yenik düşmemesi için kendini sakınmalıysa, basiretsiz olan erkek değil midir? Dinler, bu basiretsizlik noktasında toplumda aileler kurulmasını, insanların çoğalmasını onaylamaktadır. Bunu yaparken kutsal kitapların uygun gördüğü şekilde ilişkilerin kurulmasını savunmakta, kadın erkek ilişkilerine bu uygunluk üzerinden yön vermek istemektedir.

Muhafazakar bir din olan İslamiyet mahrem olanı kutsallaştırır. Gelenekseldir. Geleneksellik ve muhafazakarlık kadınlara kurulan tüm ilişki düzeylerinde anlam bulan kavramlardır. Ve bu ataerkilliğin yapılandırılmış yansımasıdır. Din üzerinden geliştirilen bu söylem, bir bakıma bunu görev de edinerek planlı bir yaratım bulmuş, dünyaya hizmet etmiştir.⁴⁹

Kuran cinselliği kadınlar ve erkekler için güzeller. Daha doğrusu evlenmelerini önerir. Evlilik hayatı üzerinden gerçekleştirilen kadın erkek ilişkisini onaylar. Bekarlığı bir tercih değil bir süreç olarak görür. Kadınları evlilik ve annelikten uzak görmek istemez. Cinsellikten uzak kalmayı gerektiren bir mekan ya da öğretisi söz konusu değilse, buna yer yoktur. Ki, cinsellikten uzak kalınması ve bekaretin korunması batı toplumlarına has bir anlayışın ürünüdür. Yani İslamiyet'te bunun tercih olabirliği aslında konuşulmaz bile.⁵⁰

Cinselliği merkeze alan bu yaklaşım, kültürler üzerinde farklar göstermektedir. Hristiyanlık kültüründe manastıra kapanan rahibeler ya da övülen Bakire Meryem kültü bunun göstergesidir. Bir taraftan Havva eleştirilir ve kötülenirken, diğer taraftan Meryem'e karşı olumlu tutumlar geliştirilmiştir.⁵¹ Bu, sürekli zıtlıklara başvuru olan bir ifade biçimidir.

⁴⁸ Arat, **Feminizmin ABC'si**, s. 39.

⁴⁹ H.Yaprak Civelek, "Kırmızı Kuşağın Kuramsallığı: Ataerkil Söylem ve Anadolu Kırsalı'nda Kadın", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 64, 2013, s.93.

⁵⁰ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, s.115.

⁵¹ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, s.114.

İslam düşüncesinde kadına bakış açısı içerisinde değerlendirilen ana konulardan olan örtünme, hiçbir zaman Orta Çağ'ın sorunu haline gelmemiştir. Daha çok sekülerleşme üzerinde sorunlaşmıştır. Çünkü o dönemde tüm kültürün bir örtünme yönergesi vardır. Kuran, kadınların kendilerini koruma yolu örtünmeyi öğütler. Bunu beden üzerindeki denetim ile açıklar ve namus konusunda aynı öğüdü erkeklere de yöneltir. Her iki cinsiyete de yasak olana bakmamaları yönünde bir uyarıda bulunur. Kadınlara güzelliklerini açık etmeme üzerine bir örtünme şekli tarif eder. Başörtülerinin yakalarını da kapatacak şekilde başlarını örtmeleri gerektiğini söyler.⁵²

Belki de söz konusu sekülerleşme evresi aynı zamanda bir aydınlanma yaşattığından, kadınlar da kendileri için sorulması gereken soruları sorabilmeye başlamıştır. 7.yüzyıl Arap yarımadasında yaşayan bir kadınla 21.yüzyılda yaşayan bir kadının aynı soruları sorması ne derece mümkün olabilir? Ne de olsa durağan olmayan zaman, insanların algı ve bilincine en çok müdahale eden kavramlardan biridir. Feminizm ya da feminist tarihçilik de gücünü bu doğru soruları sorabilmekten alır. Feminizm kadınların kendi hayatlarının karar mercileri olmasını ister. Yaşam biçimleri, giyimleri, konumları, işleri ve daha birçoğunun kendi belirlenimlerinde olmasının en doğal hak olduğunu savunur. Bu belirlenim kadınların içinde bulunduğu din kültürü ve çevrelerinin de etkisi altında olduğu için geliştirilen tarih şuurunun bunlardan bağımsız yorumlanması beklenemez.

⁵² Biçer, “Ortaçağ İslam Teolojisinde Kadın İmgesi”, **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s. 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ ÜZERİNDEN ORTA ÇAĞ KADINI İMGELEMİ

3.1. HAÇLI KADINLAR

Orta Çağ'ın resmi haline gelen önemli olaylardan biri Haçlı Seferleri'dir. Siyasi ve sosyal tarih üzerinde derin etkileri olan bu olay üzerine, Orta Çağ kadınına inceleyebilmek adına eğilmek gerekmektedir. Virginia Woolf, 19.yüzyıl dünyasına bakarak kadınların erkekleri olduğundan büyük gösteren aynalar görevi gördüğünü söylemişti. Bu yansıtma kuvvetinin halen geyik avlamak yerine, erkeklere büyük zaferler kazandırdığını savunmuştu. Şiddet ve kahramanlıkta bu aynaların gerekli olduğunu Napoleon ve Mussolini örnekleriyle vermişti.⁵³ Erkekleri olduğundan büyük gösteren aynaların Orta Çağ'da Avrupa'da da var olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kadınları yeren her türlü tutum adeta erkeklere kendilerini büyüttüğünü düşündüren birer planlı hamledir.

Hayali bir tarih şeridinde, profesyonelce birbirinden ayrılmış çağlar arasında Orta Çağ, yine de kendi dönemine has özellikleriyle, insanlığın en dinamik çağı kabul edilirdi. Kavimler Göçü gibi tarihi ve sosyolojik bağlamda, en büyük kitlesel hareketin yaşanmış olması bir yana, dinlerin etkisi bir yana; sanki döneme onu her koldan çeken bir tentenin biçim vermişliği söz konusuydu. Fakat halen, net bir biçim, net bir renk, bir tek karakteristik özellikle ifade edilemeyecek kadar da muğlaktır.

Kimi tarihçiler için, doğrudan "*karanlık çağ*" olarak adlandırılan bu döneme, Avrupa dünyası adına karanlık çağ düzeltmesi yapmak daha doğrudur. Çünkü bu bilgi eksikliğinin verdiği karanlık bağlamında metafor olarak kullanılan bir kavram olduğu kadar aynı zamanda korkunun, baskının, şiddetin, kör cehaletin karanlığı olarak da kullanılan ideolojik bir benzetmedir. Orta Çağ özellikle kadınların en büyük değersizliği yaşadıkları dönemdir.

Orta Çağ üzerine, bu dönemde hayatın tüm gürültülerini bastıran çanların sesinden söz edilir. Hayatın bu gürültüsü içerisinde dini geçit törenleri ve infazlardan bahsedilir. Hayat, şiddetli ve çelişikli olarak ifade edilir.⁵⁴ Hayatın bu şiddetli ve

⁵³ Woolf, **Kendine Ait Bir Oda**, ss.40-41.

⁵⁴ Muammer Gül, **Ortaçağ Avrupa Tarihi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, 2016, s.142.

çelişik resmedilen formu, aynı zamanda iktidar tutumunun da yansımasıdır. Tarihte bir şekilde devletler ve kişiler birbirlerinin aynası olmaya dönüşmüş, baskın olarak ortaya çıkan her türlü özellik iktidarın söylem ve uygulamalarıyla örtüşmüştür. Kadına değer vermeyen siyasi erklerin kendi döneminde kadına karşı işlenmiş suçlar yönünden büyük istatistiksel artışlar görülmüştür. Ataerkil toplum ve iktidar ilişkisi böylesi örtüştüğünden, eşitsizlikleri çözümleyecek olan fikir hiyerarşik olmayan bir örgütlenme üzerinden yorumlanmaktadır.⁵⁵

Kavimler Göçü ile başlayıp Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ile sarsılan, İstanbul'un fethine kadar devam eden bu aradaki geçiş çağı, feodalitenin yoğun etkisi, Kluni tarikatı, Haçlı Seferleri, skolastik yaptırımlar, veba salgını, Engizisyon Mahkemeleri, cadı avları ve arttırılabilir daha birçok unsurun rüzgarıyla şekillenmiştir. Orta Çağ, tek bir kalıba girebilir türden olmayan bir süreci içermektedir. Dönem kadınlar temelinde izlendiğinde, hukukta temel haklardan yoksunluk göze çarpmaktadır. Temel hak mahrumiyeti, kendisine en tabi hakları bile vermediğinden detayları bir o kadar da tahmin edilebilir durumdadır.

Orta Çağ hukuku, kadını toplumun ya da krallığın yönetimi içinde göstermez. Daha çok kadın haklarının kısa ve kısıtlı olmasından yanadır. Birtakım istisna sayılan soylu kadınlar dışında, kadınlar toplantılarda yer alamamakta, herhangi bir resmi görev üstlenememektedir.⁵⁶ Bu istisna grubu oluşturan kadınların kadınlar arasında matematiksel olarak nasıl bir yüzdellik dilim oluşturduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, çoğunluk üzerinden bir eleştiride bulunmak gerekmektedir.

Bu olağan dışı örnekler haricinde, kraliçeler de ayrı tutulup değerlendirildiğinde kadınların tanıklığı da geçerli kabul edilmemektedir. Yalnızca ikiz bebeklerden hangisinin önce doğduğu sorulursa kadınların beyanlarına başvurulmaktadır.⁵⁷ Kadınlar var ama yok olan, kendi hayatlarına dair bile söz söylemek ve bireysel bir kararla eyleme girişmek konusunda eksik görülen, toplumun belirsizlik sınıfındadır. Soyluluk ve zenginlik insanı haklar yönünden cinsiyetsizleştirirken, toplumun ezilen bir sınıfında üstelik kadın olmak çok daha büyük çaplı bir dezavantaja dönüşmektedir.

Avrupa'da kadınlara getirilen usulsüzlük ve haksızlıklar konusunda, Augustus'un yasalarının yürürlükten kaldırılması sebep gösterilmektedir.

⁵⁵ Ramazanoğlu, **Feminizm ve Ezilmeni Çelişkileri**, (Çev. Mefkure Bayatlı), s.123.

⁵⁶ Genç, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.353.

⁵⁷ Genç, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.352.

IV.yüzyılda yapılan bu değişiklik, daha çok kadınların evlilik hayatında şahsi mülkleri olmalarına rağmen bunun denetiminin kendilerinde olmaması kuralına dayandırılarak kadınlara haksızlık yapmıştır. Kız çocukları genellikle 12-15 yaş arası evlendirilmekte ve evlilik içerisinde kendilerini koruyan hiçbir hakka sahip olmamaktadır. Kimi noktalarda şiddetin meşrulaştırıldığı da görülmektedir.

Orta Çağ aile birliğinde, ailenin baba başkanlığında aile olduğu, babanın mutlak bir hakimiyete sahip olduğu görülür. Baba hayattayken erkek çocukların aile kurmaları ve kendi ailelerinin reisi olmaları bile yasaktır. Kız çocukları ise evlenip kocalarının hakimiyeti altına geçebilmektedir. Yani aile bir çeşit devlet gibi düşünüldüğünde baba devletin mutlak kralıdır. Ailenin kralı olan baba hayattayken, evlatları zenginleşemeyecekleri gibi, baba yetişkin evlatlarını öldürme hakkına bile sahiptir.⁵⁸

Avrupa'nın her noktasında olmasa da, belli başlı kimi yerlerde baba figürü ile evin erkeğine sınırsız bir yetki verildiği görülmektedir. Sınırsız yetkiyle donatılan herkesin güç zehirlenmesi yaşadığı ve bunun sakıncalı sonuçlar doğurduğu su götürmez bir gerçektir. Toplumun temel taşı ailede yaşanan bu yüceltme, tıpkı bir terazide gerçekleşen dengesizlik durumuna neden olmaktadır. Tarihi bir şuur olarak kabul eder, ona göre değerlendirirsek kadınlara karşı güdülen tüm bu politikalar bir anda karşımıza çıkıp bize dayatılan bir eşitsizlik yerine, zaman içerisinde pekişen dengesizliğin de göstergesidir.

Orta Çağ'ı tek boyutlu değerlendirmek yanlış sonuçlar doğuracaktır. Çünkü zamanla kadınları gözden çıkarmamayı tercih eden yasaların var edildiği de bilinmektedir. Örneğin Sali Yasası, bir erkeğin bir kadının elini sıkması durumunda 16 solidi, dirseğinden yukarıya dokunması sonucu ise 35 solidi ceza ödemesine karar vermiştir.⁵⁹ Bu hukuksal dayanağın doğrudan kadınların haklarını korumak için mi, yoksa erkekleri günah işlemekten men etmek için mi oluşturulduğu tartışmaya açık olsa da, kadınlar için pozitif bir gelişme olarak kabul etmek gerekmektedir.

Aynı zamanda çağın feodal yapısı da incelendiğinde sosyal sınıfları belirgin bir şekilde yaşatan bu durumun da dönemin kişiler arası denge ilişkileri üzerine doğrudan mesajlar verdiği düşünülmektedir. Feodalite, Orta Çağ Avrupa toplumlarında malikanelerdeki soylularla geri kalan halkı birbirinden ayıran, ama bunu yaparken de birbirlerine güdümlü bir temel üzerine dayanan sistemi ifade

⁵⁸ Gül, **Orta Çağ Avrupa Tarihi**, s.23.

⁵⁹ Genç, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.254.

etmektedir. Ekonomik ve sosyal olduğu kadar, siyasal ve hukuksal kaideler de taşıyan sistemin ifadesidir. Buna göre senyörlerin toprak işlerinde yer alan vassallar(tabi olan kişi), bir bakımdan senyörlerin sadık adamları haline gelir. Daha doğrusu kendilerine bu hale gelmekten başka bir seçenek sunulmaz.

March Bloch, Feodal Toplum adlı çalışmasında feodaliteyi ‘*bir başka adamın adamı*’ olarak açıklamakta ve bunu bir biat olarak görmektedir.⁶⁰ Toplumu senyör ve vassallar arası mesafede sınıflara ayıran bir sistem olan feodalite, doğrudan toprak malikliği üzerine inşalıdır. Vassalın senyörüne sadakat ve bağlılık yeminiyle başlayan bu ilişki, senyörün de vassalını koruyacağını garanti etmesiyle karşılık kazanmakta idi. Bu koruyan-korunan bağı, bir nevi kadın-erkek ilişkisinde kurulmaya çalışılan ast-üst dengesini anımsatmaktadır. Ya da bir başka yaklaşım penceresinden, F.Engels’in erkeği burjuvazi, kadını ise proleteriyayı temsil ettiği benzetimini çağrıştırmaktadır.⁶¹

Biri diğerine hizmet etmek isteyen iki adamdan birinin diğerinin ellerini kavuşturup karşısındakinin ellerini arasına koyması ile başlayan ve diz çökmeye devam eden, karşısındaki tabii olduğu mesajını veren sözler eden seremoni, birinin diğerinin adamı olduğunu göstermektedir.⁶² Aynı zamanda bu seremoni direkt olarak gösterir ki; Orta Çağ sosyal sınıflar ve görünmez basamakların çağıdır. Öyleyse, Orta Çağ Avrupa yaşamının, yalnız kadın veya erkek olmaktan ziyade çok yönlü bir avantajlar-dezavantajlar ağı olduğunu söyleyebiliriz. Yani bu dönem serf bir kadın olmanın katmerlenmiş dezavantaj olabileceğini düşünmek çok da yanıltıcı sayılmaz.

Tüm bu yönleriyle Orta Çağ Umberto Eco tarafından adeta dünyanın çocukluk travması olarak değerlendirilmektedir. Tarihin taze sorunlarının da Orta Çağ’a dayanmakta olduğunu savunan Eco, bu sebeple sorduğumuz her soruda Orta Çağ’a dönmemiz gerektiğini söylemektedir.⁶³ Orta Çağ dönem olarak, Avrupa için bir travma mıdır, bilinmez. Ancak Avrupa tarihine yığıldığı bir kasvet vardır. Çinlilerin birini lanetlemek için ilginç bir dönemde yaşamasını temenni etmeleri Orta Çağ’ı işaret eder şekildedir.⁶⁴

⁶⁰ March Bloch, **Feodal Toplum**, (Çev.Mehmet Ali Kılıçbaş), Doğu Batı Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 2005, s.207.

⁶¹ Donovan, **Feminist Teori**, (Çev.Aksu Bora), s.133.

⁶² Bloch, **Feodal Toplum**, (Çev.Mehmet Ali Kılıçbaş), s.208.

⁶³ Umberto Eco, **Ortaçağ’ı Düşlemek**, (Çev.Şadan Karadeniz), Can Yayınları, 5.Baskı, İstanbul, 2016, s.134.

⁶⁴ Eco, **Ortaçağ’ı Düşlemek**, (Çev.Şadan Karadeniz), s.159.

Avrupa tarihinde büyük yeri olan Haçlı Seferleri incelemeleri şunu göstermektedir ki; haçlı kadınları çalışmalar arasında eleyp bulmak epey zorlayıcıdır. Var olmadıkları için değil, varlıkları tarih yazımında görünür olmadığı için biraz da arayıp bulmak ile vakit harcamak zorunda kalınmaktadır. Tarih yazımının tamamlanmakta olan bu yöndeki eksiklerini açıkça ifade etmek gerekmektedir. Özellikle tarihin en hareketli dönemleri, kadınların hiç var olmamışçasına anlatımlarıyla yazılmıştır. Kadınlar yakın dönemde tarihin öznesi olabilmeye başlamış, hatta bu biraz da popülerlik kazanmıştır.

Haçlı zihniyetine baktığımızda ise haçlılığın Papa II.Urbanus'un yeminiyle başladığı görülmektedir. Bağlılık kanıtı olarak giysilerine birer haç dikmelerini isteyen Papa, böylece bağlılığı bu yemin merasimiyle onaylamaktadır.⁶⁵ Kadınlar ve erkekler için bir yeminle başlayan bağlılık, kadınları da erkekleri de kutsallarına yaslanmış mücadeleciliklerini açığa vurmak için belli ki yeterlidir. Özellikle seçkin bir tabakada yer alan kadınlar seferlerin farklı safhalarında ciddi rolleri benimseyebilmişlerdir. Ama seferlerde yalnız seçkin sınıftan kadınların varlığını görebilmek, bu kez sınıfsal ayırım üzerinden yapılan bir haksızlık olacaktır.

Seferlerin, İslam topraklarındaki zenginliklerden faydalanmak, önemli ticaret güzergahlarının sahibi olmak gerekçeleri dışında Papanın Müslümanlara yönelik zararlı söylemlerini işaret etmektedir. Aynı zamanda Türklerin yaşam alanına açıkça tehdit içeren, Kudüs, Antakya, İskenderiye gibi kutsal mekanları elde etme girişimidir. Kadınlar ise tarihlerindeki bu kanlı serüvene yalnız tanıklık etmek yerine bizzat içerisinde bulunmuşlardır. Çok kolay olmasa da, sadece izlemeyi tercih etmemişlerdir.

Kadınlar, onların başlangıçta fiziken bir erkek kadar güçlü ve dayanıklı bulmayan kitleye karşı bir ders vermiştir.

Akka'da gerçekleşen mücadeleye destek veren kadınlar Selahattin Eyyübi'nin dikkatini çekmiş ve kaleme aldığı bir mektupta savaş meydanında cesurca savaşan kadınların ancak savaş bittiğinde, çarpışma sona erdikten sonra zırhları çıkarıldığında kadın olduklarının fark edildiğinden söz etmiştir.⁶⁶ Öyleyse bedensel zayıflıkla ve iradesizlikle hafife alınan kadınlar, zannedildikleri kadar da zayıf değildir. Ve hatta

⁶⁵ Gül, **Orta Çağ Avrupa Tarihi**, s.178.

⁶⁶ Aydın Usta, 'Haçlı Seferlerinde Kadın', **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s.331.

tarihin akışını değiştiren olaylar bütününe ciddi katkılar sunacak kadar da dirayetli mücadelelerdir.

Esasında Haçlı Seferlerinin başladığı 11.yüzyılda, daha çok Hristiyan din adamlarının kadınlar üzerine söylemleri sakıncalı nitelikteydi. Kadının adeta günaha çağırarak için var olduğu, kadınlarla girilen ve hatta yasaklı olmayan cinsten her münasebetin kirletici olduğu gibi bir ikna edilmişlik kendini göstermekteydi. Fakat Papa II.Urbanus'un 1095'te yaptığı Haçlı çağırısı, kadınlara da açık kapı bırakır türden bir ikileme içermekteydi. Çünkü cinsler arası sınırları keskince ayıran Papa'nın bu defa cinsiyet belirtmeksizin bir çağrı yapması kadınları da yüreklendirmişti. Soylu kadınlar dışında, toplumda ötelenen hayat kadınları ve tam karşıtında yer alan rahibeler de seferlere katılım göstermekteydi. Kutsal vurgularla yapılan tüm savaşlarda kabul edildiği gibi, bu mücadelenin de kutsallığı dile getirilmekte, bu mücadeleye katılanların da günahlarından da arınacağı üzerinde durulmaktaydı.

Mücadelenin çok da kolay olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Haçlıların Anadolu içlerine hücumları sırasında olumsuz şartlardan dolayı bir hayli zorlandıkları bilinmektedir. Yolculuk sırasında kadın-erkek tüm askerlerin iklim koşulları, açlık ve susuzluk gibi birtakım imkansızlıklardan olumsuz etkilenmişlerdir.

Hamile kadınların erken doğum yaptığı, bazılarının çocuklarını yol kenarlarına bırakıp devam ettiği, zorlu ilerleyişin Konya'dan Antakya'ya kadar sürdüğü bilinmektedir.⁶⁷

Tüm bunlar olurken kadınların bir anda takdir toplayabildiğini söylemek ise hata olur. Zira ortada bir günah ve ortamda bir kadın varsa, bunun faturası kadına çıkarılmaya devam etmiştir. Özellikle seferlerdeki başarısızlıkların sorumlusunu kadınlar olarak gösterilmiştir. Kaynakların sessiz kaldığı *Çocuk Haçlı Seferi* de, günahsızlığın kazandıracığı inanişinden başlamıştır. Ancak günahsızların mücadelesiyle başarıya ulaşılacağı inanişi, sayısı netleşmeyen kalabalık bir çocuk ordusunun sonu olmuştur. Onun öncesinde ise kadınların varlığı bile kimi zaman erkek çoğunluk tarafından huzursuzluğa sebebiyet vermiştir.

Orduda bir papazın bir hayat kadınıyla birlikte olması, seferlerin başarısızlıklarında gerekçe kabul edilmiştir. Yapılan günahlardan dolayı tanrı onları başarısızlıkla cezalandırmıştır. Alınan tedbirlerin ilki kadınları uzaklaştırmak olmuştur. Böylece tanrının Haçlılar üzerine kızgınlığı giderilerek seferlerde başarıya

⁶⁷ Usta, "Haçlı Seferlerinde Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.303.

ulaşılmaya çalışılmıştır.⁶⁸ Sonra yapılan düzenlemeyle yalnız bekar kadınların ordudan uzaklaştırılması gerektiği gibi değişiklikler söz konusu olsa da, bir kesim yalnız ahlakça eleştirilen, azınlık durumda kadınların ordudan uzaklaştırıldığı tezini savunmaktadır.

Sonuç olarak Haçlı Seferleri gibi büyük çaplı bir mücadelenin bir şekilde yolunu bulup içerisinde olan kadınlar, yine de günah keçisi olmaktan kurtulamamıştır. Tarihe, zorla kendilerini dahil etmelerine ve görünür olma çabalarına rağmen yerleşmiş kadın aymazlığı fikrinden uzaklaşamayan eril bir zihniyetle yaşamının zorluklarıyla karşılaşmışlardır. Yine de, Haçlı Seferleri Avrupalı kadınların aktifliği açısından kayda değer bir bilgi içermek yönüyle değerlendirilmelidir.

3.2. HAÇLI SEFERLERİ'NDE MÜSLÜMAN KADINLAR

Gariptir ki, Müslümanlar arasında parçalanmışlık olması yanında Haçlıların Anadolu'ya girmesine bilinçsizce zemin hazırlayan da bir kadın, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah'ın eşi Terken Hatun olarak görülmektedir. Terken ismini sonradan aldığı bilinmektedir ve bu ad "*Güçlü, hakimiyeti yüksek hatun*" gibi anlamlara gelmektedir. 11 yaşındayken Melikşah ile evlendiği bilinen Terken Hatun'un siyasette söz sahipliğinin her daim geçerli olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Karahanlı hükümdarının kızı olduğu için yönetme arzusunun bu siyasi mahiyeti de bulunan evlilikten bağımsız, daha öncesinde genetik kodlarına yerleştiği düşünülmektedir.

Elbette eski Türk kültüründe kadınlara verilen payenin de etkisi, siyaseten yetkili ve başarılı kadınlara fırsat yaratmıştır. Fakat Terken Hatun'un kararlılığı biraz daha farklıdır. Terken Hatun'un Melikşah'ı zehirlediği ve henüz küçük bir çocuk üzerinden devlet yönetimini devralmayı planladığı bilinmektedir. Ki daha evvelinde ordulara yön vermek, onları komuta etmek gibi alışkanlıkları ile de nam saldıgına dair söylentiler vardır.

Savaşın erkekler tarafından yapıldığı, fakat kiminle savaşılacağına karar verenlerin kadınlar olduğu söylenir. Bu, kadınların zekice ve planlı bir şekilde dahil olduğu devlet işleyişini de meşru kılmaktadır. Fakat bir şekilde daha fazla etkili

⁶⁸ Usta, "Haçlı Seferlerinde Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.304.

olmayı başardığı devlet yönetiminde, gerekli başarıyı gösteremediği, bu sebeple toprakların Haçlı tehlikesine açık hale geldiğine inanılmaktadır. Yani kadınların dışıyla tırnağıyla mücadele verdiği toprakları, başka bir kadın istemsizce neredeyse kaybetme noktasına getirmektedir.

Haçlı Seferlerine bir diğer açıdan bakmayı sürdürmek için Müslüman kadınların hangi aşamada yer aldığı sorusunu sormak gerekmektedir. Bu noktada kendisinden bahsedilmesi gereken, olaylarla çağdaş bir yaşam örneği Memlük sultanı ilk kadın hükümdar olan Şecerüd Dürr'dür.

Her ne kadar dini otoriteler tarafından eleştirilmiş ve ısrarla tanınmamış olsa da, Haçlı Seferleri sırasında Fransa Kralı IX.Louis'in Dimyat'ı ele geçirmesi üzerine üstlendiği rolü ile tarihi bir değer kazanmıştır. Memlük toplumu kadınları ön planda tutmayan bir yapılanmaya sahipken, kadınların farklı alanlarda aktifleştiği bir kültür örneği karşımıza çıkmaktadır.

Toplumun daha zengin kesimlerinden gelen kadınlar, birçok yapı ile dul ve boşanmış hemcinsleri, terk edilmiş ve düşkün kadınlara yardımcı olmaktadır.⁶⁹ Anadolu'da farklı örnekleri de olan bu kadın dayanışma örneği Memlük toplumundaki kadın profili hakkında bir ipucu değeri taşımaktadır. Öyle ki, kadınlar fırsat buldukça hayatın içinde etkinlik kazanmaktan uzak değillerdir. Fakat yine de Şecerüd Dürr ile Memlük Devleti kadınları bir hikaye edinmiştir.

Şecerüd Dürr, Haçlı akınlarının yaşandığı dönemlerde kocasının ölümünü günlerce gizleyerek IX.Louis ile savaşmıştır. Ve Mısır sultanlığına kadar gelecek olan siyasi serüveni bununla birlikte başlamıştır. Bu, Doğu toplumları ve İslam kültüründe nadir gerçekleşen bir olaydır. Bu sebeple kabulü de pek kolay olmamıştır. O dönemde Abbasi Halifesi olan el-Musta'sım Billah'ın yazışma yoluyla bulunduğu çağrı kadınlara yönelik bakış açılarını niteler türdendir. Yaptığı çağrıda eğer erkek kalmadıysa, gönderebileceklerini ifade etmektedir.⁷⁰ Buradan, herhangi bir erkeğin becerikli ve başarılı dahi olsa bir kadından daha evla tutulduğu sonucu çıkarılabilir. Nitelikten ve yeterlilikten çok kalıplara önem veren, dünyayı kadın ve erkek kutuplaşması üzerinden tanımlayan bu yaklaşım büyük bir ayırıştırma içermektedir.

Şecerüd Dürr'ün ordu komutanı Aybek ile evlenmesi, yani ancak bir erkeğin eşi olarak tamamlanması ise tüm eleştirileri bitirecek hamle olarak görülmüştür.

⁶⁹ Samire Kortantamer, "Memlük Toplumunda Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, s.608.

⁷⁰ Kortantamer, "Memlük Toplumunda Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.606.

Çünkü Aybek'in sultan ilan edilmesi ile Şecered Dürr'ün kiralanan saltanatı sonlanmıştır.⁷¹ Bu kiralık saltanat Şecered Dürr'e pahalıya patlamış olacak ki, sonunu da hazırlamıştır. Tarihteki güçlü kadınların bu güçten bir şekilde nasiplerini almalarının bir diğer örneği de Haçlı Seferleri sırasında Haçlıların karşısında olan bu kadındır. Kimi kaynakta hırslı bir kadının yaşadığı bir evlilik yüzünden ne hırsından ne siyasi performansından vazgeçeceğine yönelik yorumlar bulunmaktadır. Üstelik buradan bu kültürün kadınlarının evlilik ile şekillenen kaderi de güçlü bir örnek üzerinden açıkça okunmaktadır. Bu evliliğin iki tarafı da memnun etmediği düşünülmektedir. Fakat güçlü ve gücünün farkında tarihi bir karakter olan bu kadının evlilik hayatıyla ilgili de tarihçi ez-Zehebî ve İbn Tagribirdî'nin Aybek'in sözünün hiç geçmediği üzerine açıklamaları vardır.⁷² Birbirlerine söz geçirip geçirmemeleri üzerinden tanımlanan kadın erkek ilişki modelleri, toplumsal cinsiyet eşitliğinin oldukça gerisindedir. Bu daha çok itaat ilişkisinin meşrulaştırılması olduğundan algısı sınırlı bir tutumu ifade etmektedir.

Öyle ki, Fransa kralını tutsak edecek kadar üstün bir başarı gösteren, yetenekli bir kadın olmak da kadınlık kisvesi altında avantaj edindirmemektedir. Bu mecburi evliliğe karşı hoşnutsuzluk hissederek Aybek'i öldürtmeyi çözüm olarak gören Şecered Dürr'ün kendi infazını da hazırladığı düşünülmektedir. Karşılığında Aybek'in önceki karısına teslim edilerek, hizmetçileri tarafından öldürüldüğü bilinmektedir.

Bu türlü hikayelerde bir kadının felaketini başka bir kadına bağlamak çok sık görülen ataerkil bir hamledir. Kadınları sindiren otorite, bir sonraki aşamada bunu farklı yol ve yöntemlerle yapacaktır. Ortalama aynı dönemlerde farklı kültürlerde toplumun farklı kesimlerinden kadınlar, şu ya da bu türlü gerekçelerle ve pek de görelî olmayan bir şiddetin dışı vurumuyla zarar görmektedir. Örnekteki gibi, güç sahibi olabilmeyi bir aralık da olsa fırsat edinebilen kadınlar ayrı, bu fırsatın yakın ya da uzağından hiç geçememiş kadınlar ayrı bir sınırlı alana hapsedilmişlikle ömür sürmüşlerdir.

⁷¹ Usta, "Haçlı Seferlerinde Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.324.

⁷² Kortantamer, "Memlük Toplumunda Kadın", **Ortaçağda Kadın**, (Ed.Altan Çetin), s.606.

4. BÖLÜM

TANRIÇANIN GELDİĞİ İTİBARSIZLIK NOKTASI : CADILIK

4.1. CADILIK ve OTACI KADIN

Kadınlar tarih boyunca birçok haksızlığa uğramıştır. Fakat Orta Çağ'da cadı suçlaması yapılarak infaz edilmeleri geldikleri son itibarsızlık noktasıdır. Kadınların büyücülük ekseninde yakılarak cezalandırılması, bunun bir tür avlanma boyutu kazanarak, çağın korku kültürünü oluşturması özellikle 1400 ile 1700'lü yıllar aralığında cereyan etmiştir. Kadının değeri üzerine yapılan araştırmalarda Orta Çağ'ın cadı avı çağı olarak ele alındığı görülmektedir. Walter Benjamin'in, kültüre tanıklık eden her şeyin, barbarlığa da tanıklık ettiği yönünde görüşünü dikkate alırsak, tarihte ilk kez organize şekilde bir cinse barbarlık uygulandığını da yadsımamak gerekmektedir.⁷³ Buradaki barbarlık, toplumda kibirli bir kınamanın ötesinde, fizyolojik yaptırımları olan ortak bir tavrı ifade etmektedir. Cadı addedilen kadınlar, uzun işkenceler görüp, korkunç şekillerde infaz edilmişlerdir. Tüm bunların uygulayıcısı kilisedir ve yaptıkları yargılama da kutsal değerler üzerinden ifade edilmektedir. Yaratılan bu mağduriyetin yaşadıkları yüzyılın kimlik kartı olacağını bilmeden izledikleri politika, doğrudan kadınları hedef aldığı için feminist tarihçiliğin de özel ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır.

Tarihi kayıtlara geçen ilk cadı Endora'dır. Endora'nın MÖ 10.yy'da yaşamış olduğu bilinir. Cadılığı, belki de kahinliği dönemin İsrail kralının savaşta öleceğini haber vermesi ile açığa çıkarılmıştır. Eski Yunan kültüründe Homeros'un da çeşitli bitkilerden, bitki kabuklarından otacılık yapan cadılardan söz ettiği bilinir. Romalı bir şair olan Horatius da, iki cadının mezarlıkta buluşmasından söz eder. Yani olumlu doğacılık özelliklerinden söz edilen kadınların yerini, giderek olumsuzlanan anlamları karşılayan bir form almıştır.⁷⁴ Bu farklılık iki uç noktayı temsil ettiğinden arada bir yanılısma olduğunu düşündürmektedir. Belki de sakıncasız bir niyetle yapılan otacılık, zararlı bir faaliyetin tarihte yanlış yorumlanmış olması gibi bir

⁷³ Claudine Sagaert, **Kadın Çirkinliğinin Tarihi**, (Çev.Serdar Kenç), Maya Kitap, İstanbul, 2017, s.58.

⁷⁴ Suna Arslan Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, Cilt: 3, 20140, ss.44-45.

tereddüde sebep olmaktadır. Öyleyse en net haliyle, doğüstü güçlere sahip, sezgisel güçleriyle yaşama yön verebildiğine inanılan kadınların cadı addedilmesi, başlangıçta kendilerine saygınlık duyulmasına neden olan bu özel kadınların, zaman içinde şeytanla iş birliği yapmakla suçlanarak, tüm kötücül özellikleri kendinde barındıran dişilere dönüşmesi planlı bir imaj zedeleme olabileceği kadar bir yanlış anlamayı düzeltme durumu da olabilir.

Cadılık ve heretikliğin birbiriyle ilişkilendirildiği ilk canlı örnek 1324'te İrlanda'da kayıtlara geçen Lady Alice Kyteler davasıdır. Lady Alice'in suçlandığı sapkınlık, Avrupa'nın farklı bölgelerinde katmerlenerek dozu arttırılan çocuk yamyamlığı, gece uçuşları ya da saldırganlık yerine şeytana ibadet etmektir. Bu dava, bunun iddiasındaki ilk davadır. Lady Alice nüfuzlu kişilerin araya girmesiyle İngiltere'ye kaçıp gıyaben cezalandırılmıştır. Afroz edilerek ve mallarına el konularak en azından canını kurtarmıştır. Ama hizmetçisi kazığa bağlanarak yakılan ilk heretik ve cadı olmuştur.⁷⁵ Bu örnek, Orta Çağ Avrupa'sında dalgalar halinde yayılan cadı fetişizminde aslında cadı tanımının tam olarak yapılamamasının göstergesidir. Kafirlik yahut kötü ruhların musallatlığı üzerinden mi, büyüyle, şifayla ya da gelecekte haber vermekle mi cadı olunduğu, bunun çerçevesi tam manasıyla çizilemediği için cadılık üstünkörü karşılıklar bulabilmiştir.

Fakat Orta Çağ'da kadınların korkunç kötülöklere imza attığına dair çeşitli öyküler var ya da belki de var edilmektedir. Bunun kasıtlı ve abartılmış kurgular olma ihtimali kadına karşı geliştirilen kötücül tutumun dayanağı olacaktır. Fakat gerçeğe uygun ifadeler içermesi de tarihsel akışı çok boyutlu bir çözümlenliğin içine çekecektir.

Tanrının sureti olarak yaratıldığına inanılan erkek, düzen ve uygunluğun akılcı yönünü oluştururken, akılsız bir düzen bozuculuk boşluğu kadımla doldurulmaktadır. Yaratılıştan ölçüsüz, kötülüğün davetçisi olduğu düşünölen kadın cinsinin ontolojik çirkinliği ve ahlakdışı eylemleri üzerine keskin bir görüş hakimdir. Yoldan geçen komşusuna göz ucuyla baktığı için komşunun aniden hastalanması, gece gördüğü ineğin sabah süttten kesilmesi, başını okşadığı çocuğun bitkin düşmesi, tarlada gezindiğinde buğdayların harap olması gibi, abartı dramatize ürünü hikayeler yaygındır.⁷⁶ Bu gibi söylemlerin gerçekliği ne olursa olsun, kadınların suçlanması

⁷⁵ Lois Martin, *Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli*, (Çev.Bariş Baysal), Kalkedon Yayınevi, 2009, s.44.

⁷⁶ Sagaert, *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*, (Çev.Serdar Kenç), s.66.

için yeterlidir. Toplumun başına gelen tüm kötülükler için hedef gösterilecek günah keçisi kadın olarak belirlenmiştir.

Öyle ki, bu dönemin kadınlarıyla ilgili nefret ettiği kocasını bir gece gizlice zehirlediği ya da başka kadınların kocalarının beyinlerine çiviler çaktığı, kocalarının cesetlerinin yanında başkalarıyla ilişkiye girdikleri gibi hikayeler anlatılmaktadır.⁷⁷ Bu hikayelerin doğrulukları tartışılmakla beraber kadınlara karşı genel görüş üzerinde de büyük yaptırımları olduğu düşünülebilir.

Zaman içerisinde kadınlar, kitlesel olumsuzlukların da sebebi görülmeye başlamıştır. Salgın hastalıklardan, acılı ve amansız ölümlerden sorumlu tutulacak kadar günah keçisi bazında etkinlikleri arttırılmıştır. Avrupa nüfusunu kırıp geçiren veba bile kadınların sebep olduğu bir uğursuzluk olarak yorumlanmıştır. Tıbbi terminolojiye ihtiyaç duymadan, yaygın geleneksel inancın verdiği yetkiyle kadınlardan başka hiç kimsenin buna sebep olamayacağı gibi bir inanç doğmuş ve yayılmıştır. Burada bu uğursuz kadınların iş birlikçisi olarak ise kediler görülmüştür.

Roma'da kara vebanın kara kedilere ve kadınlara bağlanması tuhaf bir bağlantı gibi görünen, ürkünç bir durumdur. Roma'ya Mısır'dan getirilen ve kutsal sayılan ilk kediler, Pagan inancının sembolü kabul edildiğinden bu kedilerin Katolik Kilise tarafından imha edilmesi kararıyla öldürüldüğü bilinmektedir. Bu ortadan kaldırma işleminden sonra veba salgınının büyük bir artış gösterdiği görülmüştür. Sorumlu olarak ise kediler ve kedi sahibi kadınlar belirlenmiştir. Günümüzde özellikle Hıristiyan kültüründe cadılar bayramı olarak kutlanan aktivitede, kara kedi tasvirlerine ağırlık verilmesi bununla ilişkilidir.⁷⁸

Cadı figürünün hayvanlarla ya da hayvan bedenindeki Şeytan ruhuyla doğrudan ilişki kurduğu ve bir sözleşme uyumu içinde ortak hareket ettikleri yönündeki inanç, çok daha öncesinde hayvanların bu tür ruhani faaliyetlerdeki yardımcı ruh olarak sembolize edilmesiyle de paraleldir. Zaman içerisinde cadıların, bu evcil hayvan formundaki Şeytan'a ya da Şeytansı ruhlara ilginç ve komik isimler taktıkları gibi bir inanış da hakim olmuştur. Daha çok kedilerden yardımcı ruh seçtikleri düşünülen cadıların, sürekli olarak bu kötü ruhları emzirmekle suçlandıkları bilinmekte ve sorgularda cadı biberonu adı verilen, bu amaçla kullanıldığı düşünülen yardımcı bir eşyanın araması yapılmaktadır.⁷⁹ Araması

⁷⁷ Genç, "Ortaçağ Avrupasında Kadın", **Ortaçağda Kadın**, s.271.

⁷⁸ Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, s.46.

⁷⁹ Martin, **Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli**, (Çev.Bariş Baysal), ss.38-39.

yapılan böyle bir eşya belki de hiç yoktur. Orta Çağ'da kadınlar, kediler ve şeytan birbirine karıştırılarak fantastik bir simge yaratısı planlanmış olması da ihtimaller dahilindedir. Demonoloji neden kedi ve kadın yakıştırması ve yakınlaştırması yapmıştır bilinmez ama diğer bir taraftan da gösterir ki; süregelen alışkanlıkların temelleri insanlığın ağır atlatıldığı dönemlerin ürünleridir. Orta Çağ'da bu gibi bir durum kategorileştirmesi yapılırsa Orta Çağ'ın tüm yönleriyle belki de en karakteristik dönemi ifade ettiği düşünülebilir.

Tarihte her toplumun norm dışına çıkan figürleri yazık ki, öteki olmanın dayanılmaz ağırlığı ile baş etmek zorunda kalmıştır. Kimi zaman deliler, kimi zaman eşcinseller, kimi zaman hayat kadınları ya da siyahlar, bir şekilde kötülenmiş ve incitilmiştir. Bu varoluşsal bir çizgi ihlali midir tartışmaları şöyle dursun, Sartre kötüseneden öteki üzerine şöyle bir açıklama getirmiştir: *Düzgün insan... Kendini dar biçimde geleneklerle, itaat edişle tanımlar,... Ve hala kendisi olan canlı, belirsiz kaynaşmaya baştan çıkarma adını verir, ama bu, vahşi, özgür, kendisi için işaretlendiği sınırların dışında bir kendidir. Onun kendi olumsuzluğu kendi dışında kalır, çünkü onu olanca gücüyle inkar eder. Herhangi olumlu bir niyetten ayrılmış, maddeleştirilmiş olduğu için, kendisini kendi için ortaya koyan saf bir olumsuzlamaya... Yani kötülüğe dönüşür. Kötülük... Onun istediği ama istemek istemediği şeydir. Kısaca... Kötülük ötekidir.*⁸⁰

Öte yandan kadının doğaya benzemesi, doğayla bu denli iyi anlaşması, kadını tıpkı insanlığın ilk dönemlerindeki gibi anlam verilemez bir gizem sarmalında resmetmeye uzunca devam etmiştir. Orta Çağ'a gelindiğinde kadın belki artık tanrıçalık üzerinden değerlendirilmemekte fakat yine de ilgi çekici ve gizemli bulunmaktadır. Kadın bedeni, kadının üretim kapasitesi, yaratılıştan gelen özellikleri her zaman gereğinden fazla anlamlar yüklenmeye açık bulunmuştur. Varoluşçu feminist akımın öncüsü Simon de Beauvoir kadını öteki kimliği üzerinden maruz kaldığı baskıcı tutuma yönelik birtakım düşünsel faaliyetler sunmuştur. Kadının örneğin hamilelik gibi bedeniyle kurduğu bir bağ üzerinden, kendine dair ilişki geliştirmesine karşın erkeğin bu gibi bir duruma çok uzak olduğunu savunmaktadır. Bunu bir yabancılaşmaya ve anlam verilemezliğe neden göstermektedir.⁸¹ Beauvoir'ın bu tezi de gösterir ki, erkekler bir şekilde marjinal belledikleri, oysa ki kadının fonksiyonel işleyişinin bir parçası olan her şeyi anlamsızca abartmaktadır.

⁸⁰ Donovan, **Feminist Teori**, s.231.

⁸¹ Donovan, **Feminis Teori**, s.233.

Kadının döngüsel kanamalarını kirli gören yaklaşım, kadının kötü ruh etkileşimi yaptığı, bunun üzerinden de cadı olduğu yaklaşımı ile yakın bir benzerliğe sahiptir.

Cadı avlarının hat safhaya ulaşmasının bir nedeni de halkta oluşan örgütlülüktür. Elbette bu noktada istisnasız herkesin cadılık furyasına hipnotize olduğu söylenemez. Hatta kiliseyi çiğneyerek bunun büyük bir saçmalık olduğunu savunan kilise rahiplerin de olduğu bilinmektedir. Fakat cadı avları hakkında eleştirel konuşmaların yüksek sesle yapılması riskli bir hamledir. Örneğin; Rönesans döneminde Johan Weyer'in cadılık inancını kınar konuşması büyük tepki çekmiş ve ardından cadı olarak suçlanmasına sebep olmuştur.⁸² İnanmadığı bir şeyi karşısında bir tür silah olarak bulması muhalefetinin sonlandırılmaya çalışıldığının göstergesidir. O dönemde talep edilen, herkesin aynı şüpheliği taşıması ve kendilerinden bile şüphelenebilecekleri bir suç kültürü oluşturulmasıdır. İçinde gerçek din adamlarının da olduğu muhalefet grup belki de bu korkuyla hiçbir zaman ciddi bir anti tez sunamamıştır.

İstenen korku kültürü ortamı büyük oranda da gerçekleştirilerek, cadı avları toplumsal görev haline getirilmiştir. Bu kadın düşmanlığı, kadınları bir başka kadını cadı olarak ihbar etme noktasına ve insanların geçimsizlik yaşadığı insanları bu yaftayla yok etmek istemesi noktasına kadar sürüklemiştir. Belli ki cadı fikrine inanan ve ateşine keyifle odun atmaktan geri durmayan herkes, en az eleştirdikleri kötülük kadar kötüdür.

1430-1780 yılları arası cadı avı çağı olarak tanımlanır. Katolik Kilisesinin cadı ve büyü üzerine en önemli mücadelelerinden biri olan Canon Episkopisi, cadıların geceleri uçtukları, değişik hayvanlara dönüştükleri gibi olayları içermektedir. Bununla ilgili 4.yüzyılda alınan kararların 11.yüzyılda tekrar değerlendirilmesi ve derlenmesiyle hazırlanan bu kitap, kadınların itikat yönünden zayıf oldukları için Şeytanın bu gibi tuzaklarına kolayca düştükleri gibi açıklamalar içermektedir. Tuzağa düşmenin karşılıksız kalmaması ve cezalandırılması üzerinde durulmaktadır.⁸³ Aynı zamanda bu gibi hikayelerin, kadınların benzetildikleri şeyin, yaptıkları faaliyetlerin kulaktan kulağa başka boyutlar olarak sürdürülmüş olduğu da düşünülebilir. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde dalgalar halinde yayılan bu kutsal cadı avları, önce Katolik kilise ve kilise yandaşı topluluklar olarak benimsense de, zamanla tüm halkı içine alan, onlara bu işi görev kabul ettiren bir hal almıştır.

⁸² Martin, **Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli**, (Çev.Barış Baysal), s.65.

⁸³ Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, s.47.

Cadılıkla suçlanan kadınların genellikle belirgin bir özelliğe sahip, dışarıdan dikkat çeken veya konuşkan kadınlar olduğu yönünde ortak bir düşünce vardır. Bu da belki, kabiliyetli ve samimi, halbuki çok sıradan yaşayan ve hiçbir zararlı faaliyeti olmayan bir kadını dahi bir süre sonra hedef göstermeye yetmiştir.

Aslına bakılırsa cadı kavramının neden yalnız kadın cinsiyetine yüklendiği, bu kelimenin varoluş itibari ile dışı bir ifadesi mi olduğu gibi bir soru hepimizin aklına gelebilir. Elbette bu, irade özellikleri bakımından aşağı görülen, mistik ifadelere daima uygun bulunan kadından başkası böyle bir suç çağrışımına yakışamaz düşüncesinin bir yansıması da sayılabilir. Her ne kadar gerçek başka olsa da yerleşiklik kazanan algı bu yöndedir. Witch (cadı) sözcüğü, sözlük anlamı olarak akıllı kadın ifadesini karşılamaktadır.⁸⁴ Bu noktada aklın cehalet karşısında korkutucu olduğu sonucu da çıkarılabilir. Bu yönüyle kadının başına gelen her şeyin yalnız aklına mı bağlanması gerektiği belki de kolaycı bir ifadedir.

Az da olsa cadı avlarından birtakım erkeklerin de isimlerinin geçtiğine dair bilgilere de ulaşılabilmektedir. Fakat yine de kadınlar bu dağılımın çok büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu, zihinlerdeki cadı ve kadın örtüşmüşlüğüne de bir sebebi olduğu gibi, erkek doğasının kadını cadı yaptığı düşünülen basit yönelimlerle örtüşmeyeceğine duyulan eminlik kaynaklıdır. Yine de cadılık davalarında isimleri anılan veya yargılanan erkeklerin de bir şekilde cadı ilan edilen kadınlarla yakın ilişkileri dikkat çekmektedir.

Cadılıkla itham edilen 291 kişinin yargılamalarında bu kişilerin 268'inin (%92) kadın olduğu görülmüştür. Ünlü Salem cadı yargılamaları için de suçluların 162'si arasından 120'si yani %74'ünün kadın olduğu kaydedilmiştir. Cadılıkla suçlanan kadınların yaşı genellikle 41 ile 60 arasında değişmektedir. Evli ya da dul olabilmektedirler. Cadılıkla suçlanan azınlıktaki erkekler ise, genellikle cadılığı tescillenen kadınların oğulları veya kocaları olmak gibi ortak bir özelliğe sahiplerdir.⁸⁵

Erkeği talihsiz kılan şeyin de bir kadın üzerinden şekil alması ironik bir kalıplaşmışlıktan ibarettir. Erkeğin suçlanması için de, önce bir kadının suçluluğunun geçerli olması söz konusudur. Bu yönüyle her zaman erkeğe göre kimlik kazanan kadınları, ilk defa cadı avı geleneğinde özne olarak görmemiz de durumdan çıkarılabilen ilginç sonuçlardan biridir. Kadınlar koca bir çağda cadı olmakla iz

⁸⁴ Genç, “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, **Ortaçağda Kadın**, s.271.

⁸⁵ Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, s.221.

bırakabildikleri için işlevsel yansımaları da ancak davetkar bir suç olan cadılık üzerine geliştirilebilmiştir. Onlara büyük savaşlarda ordu komutanı olma hakkı, güçlü devletleri yönetilme ya da devletlerarası ilişkilerde söz söyleyebilme hakkı verilmediği için tarihe bu türlü bir şekilde girebilmişlerdir. İmkan verilirse yapabilecekleri her şey için, hiçbir şeyin imkanını vermemeleri ama bunun üzerinden başarısızlık tanımı yapmaları meşruluk kazanmıştır.

Kadının oldum olası doğayla makul ilişkisi üzerinden tanımlanan otacılık ya da şifacılık ona bilge kadın (weise Frau) kimliği kazandırmıştır. Bu bilge kadınlık insanlık tarihinin ilk hekimlerinden mi oluşur bilinmez ama bunun antik kültürden uzanan bir inanişaya dayandığı bilinmektedir. Antik kültürde, iyi ilahlar sağlık ve iyilikten sorumlu tutulduğu gibi, hastalık ve kötülükten sorumlu tutulan da Şeytan olmuştur. Bu da şifacı kadını başlangıçta sosyal yaşamda saygınlıkla ödüllendirmiştir.

Kilise, hekimler ve mahkeme bu yetenekteki kadınların, yetkinliklerinin okulda öğrenilmemiş tecrübe yoluyla edinilmiş bilgiler olması ve yalnız bu yetkinlikle pratiğe dökülmesi ve başarılı sonuçlar vermesi üzerine, bunun yalnız ilahi yollarla kısa sürede edinilebilen bilgiler olacağına dair bir sapkınlık olarak yorumlanmıştır. İlahi bir esinlikle bu kadınlara yüklendiği düşünülen bilgiler nedeniyle kadınlar yargılanmıştır. Kilise hiçbir eğitim almadan tedavi etme cesareti üstlenen bu kadınları direkt olarak cadılıkla itham etmiş ve öldürülmeleri gerektiğini ilan etmiştir.⁸⁶

Otacılık, bu kadınlar için bir kariyer ya da statü olmak yerine onların enerji, bilgi ve yeteneklerini insanlara yardıma harcadığı, bir tür iyiliktir. Bu yönüyle otacılık tamamı ile olumlu anlamlar barındıran bir kavramdır. Orta Çağ cadı avları içinde konu olmaları ise büyü faaliyetlerinin bir kolu olduğuna dair yanlış algıdan ileri gelmektedir. Oysa ki, zararlı sağaltma faaliyetlerinin tam karşısında, her şeyin başında iyilik dağıttığına inanılan bir işlevi vardır. Başka bir ifadeyle, büyücü kadının vermek istediği hastalığı, otacı kadın iyileştirmeyi istemekte fakat ikisi de aynı cezalandırılmaya tabi tutulmaktadır. İkisinin birbirine karıştırılmasının nedenleri üzerine kimi varsayımlar, şunu göstermektedir ki; iyileştirmek ve zehirlemek için kullanılan bitkilerin dozu da bu konuda belirleyicidir.

⁸⁶ Sagaert, **Kadın Çirkinliğini Tarihi**, (Çev.Serdar Kenç), s.67.

Şifalı kabul edilen birtakım bitkilerin dozunun belirlenememesi, yüksek verilmesi zehirlenme etkisi gösterirken, düşük doz verilmesi şifanın tam tersi bir etki gösterebilmektedir. Orta Çağ'da hastaların sağlanması ya da ölmesi arasında ince bir çizgi vardır. Katolik Kilise büyüyle ya da farklı yollardan insanları ve hayvanları tedavi etmeyi uygunsuz saymakta ve yasaklamaktadır. Bu sebeple bu gibi faaliyetler içine girenler niyetleri iyi olsa dahi potansiyel suçlu sayılmaktadır.⁸⁷

Bir de otacı kadının zaman içerisinde gelişen toplumsal paranoya karşısında ormandan topladığı yabani bitkileri kötü ruhlara ziyafet vermek için kullandığı yönünde bir korku senaryosuyla anıldığı yine varsayımlara dahildir. Bu senaryo zararlı büyücülük faaliyetlerinin ortalıkta kol gezmesinden dolayı mı kurgulanmış ve ikna olunmuştur, yoksa hepsi zincirleme bir özellik mi taşımaktadır sorusunun yanıtı karanlıktır.

Kadınların avcı-toplayıcı dönemden bu yana getirdiği doğa üzerinde kabul edilebilir bir tecrübesi vardır. Fakat bu, herkes için yalnızca koca karı ilacı hazırlayıp hastalığı iyileştirmek kadar basite indirgenecek bir etkinlik olarak görülmemektedir. Kaynaklarda yer alan bir sınıflandırma şu şekildedir: Bilge kadınlar, iyileştirici, falcı, kutsayıcı olarak kötülüğü def edebilmektedirler. Bu gibi bilge kadınlar faaliyetlerine göre üçe ayrılırlar; doğal yoldan elde edilen maddeleri iyi tanıyan kadınlar, bitki, hayvan ve insan anatomisinden yararlanırlardı. Diğer grup ruh çağırma gibi faaliyetler içinde bulunurlardı. Bir diğer grup ise falcılık üzerine yetenek sahibiydi.⁸⁸ Aslında her biri birbirinden bağımsız alanlardı ama bu ayrı alanlarla uğraşan kadınların hepsi aynı kategoriye dahil edilmişlerdir.

Bu, biraz da sıradanlığın dışarısında kalan gruplara yönlendirilen basmakalıp bir ifadedir. Herkesçe açıklanamaz olan, herkesin yapabildikleri arasında bulunmayan her şey başkalaştırılmaya müsait bulunmaktadır. En basit akıl, onları Şeytan işi olarak görmeyi yeğlemektedir. Böylece akıldaki sorular bir yanıtla bağlanmaktadır. Anlam verilemez her şey, Şeytan'ın oyunu olduğu için, bunun içinde bulunduğu düşünülen kadınlar da aynı suçlamadan payını almaktadır.

Aynı zamanda kimi kadınların üstlendiği ebelik de, yine zaman içerisinde cadılıkla bağdaştırılan bir faaliyet gibi görülmektedir. Ebelik, yani hemcinsine dünyaya çocuk getirdiği sırada teknik bir yardım sunma işi, söz konusu dönemde pratik bilgiler üzerinden yürütülmüştür. Ebe kadınlar, bu işi yaparken anne ve bebeğe

⁸⁷ Akın, *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, s.148.

⁸⁸ Akın, *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, s.147.

manevi güç vermek için dualar okumaya da başvurmuşlardır. Bu da yine ilahi bir ilişkiye bağlanmıştır. Oysa bir anlamda da kadınların kendi beden bilgisini tecrübe ettikleri bir uğraşı alanı olarak da kabul edilebilmektedir. Fakat bilgileri değersizleştirmiştir. Uzunca bir süre kadının gebeliğini doğaüstü bir hadise gibi gören zihniyet, belli ki gebelik ve doğuma yönelik her şeyi açıklamakta da aynı zorluğu çekmektedir.

4.2. EFSUNCU KADININ BAŞINA GELENLER

Büyü, Arapça'dan sihir ve tılsım anlamında dilimize aktarılan, Farsça'da yer alan efsun ya da fusun kelimesiyle anlamdaşlık içeren, diğer bir anlamı yetenek ve sanat üzerine olan ifadedir.⁸⁹ Efsunu bilinmeyen ve mistik unsurlar barındıran ifadeleri pekiştirmesi adına kullanılmaktadır.

Efsuncu kadının ise kötülüğü hedefine ulaştıran kara büyülerin sahibi mi, gizil güçlere sahip olup onları gerekli durumlarda kullanan doğaüstü bir maneviyatın ürünü mü olmakla açıklayacağımız hakkında netlik elde edilememektedir. İyi ve kötü üzerine düşünüldüğünde bunun her zaman çocuk hikayelerindeki gibi belirgin ayrımını görmek imkansız. Çünkü insan, iyiyi ve kötüyü bir arada ruhunda bulduran, terazisini her ikisinin dengesinde kuran bir varlık olması yanında hiçbir toplumda özellikle kötüler doğrudan imaj olarak da bunu belli eden bir üslup taşımamakta. Öyle olsaydı, sosyal yaşamda bu denli bir ayırıştırmanın olabilmesi kötülükten sakınma konusunda kolaylaştırıcı bir etki ederdi.

İnsan neredeyse var olduğundan beri, açıklayamadığı insanüstü güçlere umut bağlamaktan geri durmamıştır. Bu, şeytanla iş birliği olarak yorumlanan bir etkinlik olmuş ve kadınların kandırılmaya müsaitlikleriyle bu iş birliğinin içinde yer aldığı yaygın bir inanış olmuştur. Bu yaygın inanışın dinle ilişkisi üzerinden kilise tutumu sorgulandığında, önce kilisenin şeytan davetini kırmaya yeter bir unsur olarak görüldüğü, daha sonra ise şeytanın önüne geçilemez yoğunlukta çabasını sürdürdüğüne inanıldığı görülmektedir. Yani başlangıçta inanan, makul bir dindar olmanın itikat yönünden zenginliğin kötücül ruhların uzanamayacağı bir zırh edindirdiğine inanılırken, sonrasında Şeytan'ın çabasının herkese ulaşabileceği, fakat

⁸⁹ Haydar Akın, **Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2015, s.35.

zayıf iradeli olan kadına daha kolay tesir edebileceği düşünülmüştür. Şeytan'ın en sadık suç ortağı kadınlar olarak görülmüştür. Dolayısı ile tüm zayıf ve kötü özellikler kadına yüklenirken, bu tehlikeli ortaklık tamamıyla bir cinsiyete yakıştırılmaktan kaçınılmamıştır.

Dinler tarafından kaderin kabulü olduğu için, kaderin makul akışını değiştirme girişimindeki büyü olayı kesin bir dille eleştirilmiştir. Üstelik bu aynı zamanda tanrıya öykünmek ile özdeşleştirilerek bağışlanmaz günahlar arasında kabul edilmiştir. Büyünün kendi doğasından gelen kötü ruhlarla iletişim kurma eylemi ise yanlış bir yönelim olarak karşılanmıştır. Çünkü ilahi dinler iyi ve kötüyü yalnız tanrıdan istemeyi esas edinmektedir. Kötü ruhun yardımına ve olmayanı olduracağına inanılan gücü ve enerjisine sığınmak aynı şekilde başlı başına bir günahdır. Cadılık skandallarının doğduğu ve yayıldığı Avrupa'da, hakim inanış olan Hristiyanlık da büyüü büyük bir kararlılıkla reddetmiştir. İncil efsuncu kadını yaşatmamayı emretmiştir.⁹⁰ Buradan çıkarılacak yargı, efsunculuğun yalnız kadına yüklenen bir uğraşı olduğudur. Bu bir teşebbüs meselesi midir bilinmemekle birlikte, kadınlara yakıştırılan bu kavramın kadınları da etkisi altına aldığı açıktır.

Bu ve bunun gibi, benzer ifadelerin hemen her kültürde farklı çağrışımlarının mevcut olduğu görülmektedir. Arapça'dan dilimize geçen başka bir kelime yine büyü ve sihir karşılığında kullanılan tılsımdır. Tılsım, gizli bir içeriğe sahip olan enerjiyi ifade etmektedir. Aynı zamanda çare ve önlem gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Dinsel bir güçle kişiyi kötülük ve beladan koruduğuna inanılan muska kelimesiyle tılsım bu noktada aynı anlamları içermektedir.⁹¹ Aslında Avrupa kültüründe, doğu kültürleriyle yaşanan etkileşimin de bu gibi mistik konulara biraz daha yaklaşımla doğru orantıya sahip olduğu yönünde birtakım tezler de mevcuttur. Bir anlamda da büyüün, batıl inanç şeklindeki zararsızlığından sıyrılıp zararlı bir boyut taşıdığına dair inanışın baş göstermesiyle de ilişki kurulabilmektedir.

12 ve 15.yüzyıllar arasında kilisenin tutumunda bariz bir fark görülmüştür. 12.yüzyılda Arap kültürüyle girilen etkileşim, farklı alanlarına ilgi uyandırmaya başlamıştır. Simya gibi doğal büyü olarak ifade edilen kavramlar, batıl inançlarla benzerlik göstermiştir. Ama resmi bir tutum değişikliği 1484'te yaşanmıştır. İki Dominiken rahibin Almanya'da cadılığı bitirmek için faaliyete geçmesiyle her köyde kendini Şeytan'a vermiş, iş birliği gönüllülüğüne girmiş kişilerden söz edilmeye

⁹⁰ Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, s.49.

⁹¹ Akın, *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, s.35.

başlamıştır.⁹² Malleus Maleficarum'un (Cadıların Kafasına İndirilen Balyoz) yayımlanmasına götüren bu süreç de gösterir ki, zaten bu araştırmalar birilerini hedef göstermek üzerine harekete geçmiştir. Bu metinde aynı zamanda kadınların Şeytanla iş birliğinin cinsel birliktelik yaşamalarından ileri geldiğine dair sapkın bir temellendirme de yatmaktadır. Ya da aslında annelerinden cadı olarak doğmayan bu kadınların, belki de baktırdıkları fallar nedeniyle efsuna yakınlaşıp, şeytanla bağ kurarak cadılaştıkları düşünülmektedir.

Genç kızların cadılıkla ilişkileri gelecekte haber almak istemeleriyle giriştikleri fal merakıyla bağdaştırılmıştır. Bu gibi kızları şeytanı yaşadıkları köye bir anlamda da davet etmiş bulunmakla suçlanmaktaydılar. Gelecekteki eşlerini görmek için fal baktırmaları inanişâ göre onları bir şeytan halkasının içine çekmekteydi.⁹³ Üstelik yine inanişâ göre yalnız onları değil, yaşadıkları o yere çökmüş bir musibet gibi herkesi etkisi altına alan bir durum oluşmaktaydı.

Tüm dinlerde ortak bir şekilde, kötü ruhlardan medet ummanın günahı üzerinde durulmaktadır. Hatta gelecekte haber almak istememin doğru olmadığı belirtilmektedir. Tüm bunlar ışığında da, araştırmalar neticesinde karşımıza çıkan şu ya da bu hikayenin, bir tür caydırıcı etki üzerine kurgulandığını da düşünmek olağan değil midir? Belki de tüm bunların çekiciliğinin önüne geçilmesi hedeflenmiş, ısrar edenlerin ise ibret olması adına geri dönüşsüz şekilde cezalandırıldığı gösterilmiştir. Salem Mahkemesi tutanaklarında yer alan bir ifade, bunun özellikle bu planlı ibret amacını doğrular niteliktedir. On cadının kaçması yerine, bir masum insanın suçlanmasını yeğ gören bu ifade son derece dikkat çekicidir.⁹⁴

Cadıların nasıl görüldüğü ve neye benzediği uzunca bir süre tartışma konusu olmuştur. Cadı avlarına yemin edenler, bir cadı gördüğünde onu nasıl tanıdığını anlatmaya hevesli olanlar, gördüklerini iddia ettikleri görüntüyü birbirinden farklı şekillerde betimlemektedir. Kambur ve çirkin, korkutucu veya genç ve alımlı gibi tutarsız ifadelerde bulunmaktadır. Öyleyse büyücülerin ya da doğrudan cadı ilan edilen kadınların ortak bir görünüşe sahip olmadığı, hal böyle olunca da aslında ortak bir yaşam ve duruşa da sahip olmadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Bazı kişilerce ise cadıların iki ayrı yüze sahip oldukları söylenir. Güzel ve alımlılık bir maske kabul edilir. Esas kötülüğü ve çirkinliğin saklanması gereken

⁹² Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, ss. 218-219.

⁹³ Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, s.227.

⁹⁴ Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, s.49.

ihtiyaç duyulan bir maskedir.⁹⁵ Bu şüpheli yaklaşım belki de son derece normal ve zararsız, herkes gibi yaşayan kadınlar üzerine de cadılık ekseninde düşünmeyi gerektireceğinden ortaya atılmış bir fikirdir. Göreceli güzellik üzerinden bir maske takılıp esas karanlık yanın gizlendiği düşünülerek, kadınlar güzel ya da çirkin, yaşlı veya genç çemberin içine çekilmiştir.

Masallarda, mitlerde ise karşımıza mutlak çirkin yaşlı kadın tasviri çıkmaktadır. Bu çirkinlik tanımı kadının arzu nesnesi olmaktan uzaklaştığı yaşlılık evresine denk getirilmiş, yaşlılık göreceli güzellik yanında talep edilmeyen bir dönem olarak yorumlandığından çirkinlikle bağdaştırılmıştır. Zamanla yaşlı kadın Batı'da nahoşluğun imgesi haline gelmiştir. Buruşan tenleri, göz çukurlarına gömülmüş gözleri, çukur yanakları, dişsizlikleri ve beli bükülmüş duruşlarıyla esasında herhangi bir yaşlı bir kadın betimlenmekte ve anormal bir fiziksel görünüşü olmamaktadır. Fakat anlatılarda bu kadınların daha çok tiksindirici bulunduğu, kötü koktuğu gibi ifadeler verilmek istenen cadı imajı mesajında pekiştirme görevi görmektedir.

Claudine Sagaert Kadın Çirkinliğinin Tarihi adlı kitabında, yaşlı kadın tasvirlerine yönelik görüşünü “*bir beğeni kusuru, başkasının nazarında saygı eksikliği*” diye ifade etmektedir.⁹⁶ Bu beğeni kusuru sakıncalı bir yaklaşımın ifadesidir. Sonuç olarak kadınların objeleşmediği takdirde toplumda kazanılmaksızın var olması gereken insani değeri göremediklerinin de kanıtı niteliğindedir. Saygı eksikliği barbarlık ve şiddete dönüşmüş, Engizisyon Mahkemeleri barbarlık ve şiddeti meşrulaştırdığından, Orta Çağ Avrupa'sı kadınlar için tamamen bir çıkmaz halini almıştır.

Auguste Axenfeld cadılar üzerine verdiği bir konferansta cadılık davalarında yargılanan kadınların görünüşü yanında yaşam şartlarının da dikkate alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Ekonomik yönden ele alınırsa, düşkünlüğü, sefilliği ve rüküşlüğü açıklanabilir detaylardır. Aynı şekilde yeterince temiz olmayışı ya da olamayışı da bu kadınların çirkinlik ifadelerine eklenen özelliklerdir.⁹⁷ Öte taraftan imkansızlıklar, kıtlık gibi durumlardan dolayı yaşanan besin yetersizliğinin insan bedeninde yarattığı görsel durum itibariyle, kadınların zayıf ve solgun olması da dikkate alınmalıdır. Yani çirkinlik, uyumsuzluk ve iticilik özellikleriyle dışlanan bu

⁹⁵ Karaküçük, “Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, s.56.

⁹⁶ Sagaert, **Kadın Çirkinliğinin Tarihi**, (Çev.Serdar Kenç), s.161.

⁹⁷ Sagaert, **Kadın Çirkinliğinin Tarihi**, (Çev.Serdar Kenç), s.59.

kadınların yaşam koşullarını da göz önünde bulundurarak detayların bu perspektiften de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Talepkarlık uyandırmayan bir kadın, sırf bu yüzden bile yok etmeye layık bulunmuştur. Orta Çağ'da eril egoizmin geldiği nokta biraz da budur. O sebeple görsel çirkinlik ahlaki ve ruhsal çirkinliğin de doğrudan dışı vurumu olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak tüm kültürlerde cadılar iri bir burunla, üzerine binip uçtuğu düşünülen bir süpürgeyle ya da ihtiyarlığının verdiği deformelerle tarif edilir. Ormanların تنها yerlerinde yaşamalarıyla, aykırı bir görüntüye sahip olmalarıyla, doğanın bir parçası olup hayvanlarla iletişim kurabilmeleriyle anlatılır. Çocukları kandırdığına, dehşet verici bir şekilde onları avlandığına işaret edilir.⁹⁸

Bu anlatılan özellik ve görüntüsüyle cadıların herhangi bir toplumda rahatça tespit edilmesi gerekirken, uzun süre Engizisyon Mahkemelerinde cadılıkları tartışılan kadınlar Orta Çağ Avrupa'sının adeta sembolik yüzleri olmuştur. Belki de aynı tez, akıllara kalabalıktan uzak yaşayan her kadının ya da güzellik standartları dışında kalan tüm kadınların potansiyel cadı ilan edilip edilmediği gibi olası soruları da getirmiştir. Kadınların erkeklere ve erkek disiplinlere itaat etmesi ve hizmet etmesi beklenmektedir. Gerek kendini, gerek dişiliğinden beklenen naifliği sunarak bunu yapması beklenmektedir. İtaat ve hizmetten uzak bir yaşam sürdürdüğünde, bir şekilde beklentileri karşılamayan bir kadın olduğunda ise cadılıkla suçlanabilmektedir.

Genç ve güzel kadınların ise ruhlarındaki çirkinlik ve şeytanlığı saklamak için genç ve güzel bir bedende yaşadığına dair tehlikeli inanış ise, ikonik cadılık haricinde alternatif bir cadı tasviri yaratmaktadır. Böylece cadılık kapsamı dışında hemen hemen hiçbir formdaki kadın kalmamakta, hepsi için bu şüphe geçerli kılınmaktadır. Yamuk yüz hatları, sanrılı bakışlar, tüylü bir yüze sahip olmadan da cadı olunabileceği fikri bir yana üçüncü bir seçenek olarak erkeksi görünen kadınlar da aynı riskli grupta yorumlanmıştır. Bu noktada cinsel yönelimlerden mi söz edildiği belirsiz olmakla birlikte, bazı kadınların kadınsı özelliklerini terk ederek bir erkek gibi görüldüğü, erkek diline, ifadesine ve davranışa sahip olduğu düşünülmektedir. Bu gibi kadınların erkeklerden kabalıklarını bile ödünç aldıkları ifade edilmektedir. Tasvirin özünde kendini tekrar eden dişilik beklentisi karşılayamama durumu yatmaktadır.

⁹⁸ Akın, *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, ss.152-153.

Güzellik zamana ait bir kavramdır. Orta Çağ'da zayıf kadınlar çirkin bulunurken, modern dünya kadınların zayıflığını adeta dayatmaktadır. Estetik algısı dönemden döneme değişmekte ve dönüşmektedir. Ayrıca göze hitap etmeyen, estetikten uzak her şeyin cezalandırılabilmesi hakkı, kişi haklarına yönünden hiçbir dönemde kabul edilemez durumdadır.

Tüm fiziksel nitelikler üzerinden kanıksatılmaya çalışılan bu kadınların ahlak yönünden zafiyetlerinin getirdiği çirkinliktir. Güzelliğiyle büyüleyen ya da çirkinliğinin ürküttüğü bir kadında da hemfikir olunan onların şeytanla birlikte olduğu, çocukları avladığı, ensest gibi desteklenemez yaşantılar içerisinde olduklarıdır.

Daha çok büyüyle uğraşan kadınların cadı olarak avlandığını kabul edersek; dönemin büyü ve büyücülük imgelerini de ele almak gerekir. Bu noktada karşımıza çıkan iyi tanınan çeşitli otların kaynatılıp kadına içirilmesi ve birtakım kötücül duaların da bir araya gelmesiyle yapıldığı düşünülen kürtaj işlemidir. Kilise, Orta Çağ'da kürtajı kesin bir dille yasaklamıştır. I.François dönemi çocuk aldırma doğrudan cinayet olarak adlandırılmıştır.⁹⁹ Aslında kadının gebeliği sonlandırma hakkının olup olmadığı çok uzun zaman tartışma konusu olmuştur. Genellikle din otoriteleri bunu şiddetle reddetmiştir. Bu kesin ret durumu ise kadınları gizli doğum kontrol yöntemleri ve çeşitli yollardan çocuk aldırma girişimlerine yönlendirmiştir. Hatta bu yasağın karşısında tam tersi istikamette yaygın bir gizli uygulama bulunduğu, yani kürtajın istatistiksel olarak büyük yüzdelere ulaştığı kesin olmayan veriler arasındadır. Öyleyse şiddetli yasakların artış göstererek geri döndüğü yönünde sık rastlanan örneklere ek olarak bu dönemde kürtaj yasağı da gösterilebilir.

Çocuk düşürme yöntemleri yani bir tür gebeliğe son verme uygulamaları çok eskiye dayanmaktadır. Her kültürde farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli iksir ve ilaçların hazırlandığı, planlı hareketlerin uygulandığı bilinmektedir. Bazı kadınlar bu uygulamaları bir tür uzmanlık alanları olarak benimsemiş ve meslek haline getirmiştir.¹⁰⁰ Bu perspektiften bakıldığında ise otacılık ile büyücülüğün yavaş yavaş birbirine karışmaya başladığını görürüz. Başlangıçta iyilik ve şifa dağıtmak için kullanılan bitkiler ve insan anatomisi

⁹⁹ François Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, (Çev.Yonca Aşçı Dolar), s.99.

¹⁰⁰ François Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, (Çev.Yonca Aşçı Dolar), s.98.

üzerindeki tecrübenin, burada karşımıza öldürücü bir vasıfla çıktığını görürüz. Peki bu kavram kargaşasından doğan bir yanılsama mıdır, yoksa gerçekten medet umulan cinlerden, şeytanla kol kola vermiş bir kadın figüründen de söz edilebilir mi? Bu soru üzerinde ortak bir görüşe sahip olmak biraz zor. Fakat daha önemlisi bu gibi kadınların nasıl cezalandırıldığıdır.

Bunun öncesinde cadı ve şeytan ilişkisinin boyutlarına baktığımızda, Şeytan'ın cadılar tarafından yardıma çağrılarak onurlandırıldığı, bu sebeple de söz konusu kötülüğün aşamalarında yanında kuvvetli bir enerji olduğu yönünde düşünceler mevcuttur. Bunun aynı zamanda bir efendi-köle ilişkisine de benzediğini savunanlar vardır. Dönemin cadı avcıları ve köylüler için sapkın birleşme ritüelleri gerçekleştirdikleri ve bunun bir kadın erkek ilişkisi gibi cinsel boyutlara ulaştığı gibi fikirler de dolaşmaktadır. Ama daha önemlisi, inanılan kötücüllüğün cadının özünden değil de, şeytandan geldiğinin üzerinde duran düşüncedir. Bu bir ortaklık ve iş birliğidir. Aynı zamanda cadı olan kadınlar, basiretsizce Şeytan'ın tuzağına düşen, ona kandığı için lanetlenenler olarak görülür. Bu da cadıların sayısının her geçen gün artabileceğine inanıldığını gösteren güçlü bir temellendirme değildir. Ne de olsa kolayca kanabilen her kadın, bir gün Şeytan'a da kanabilir diye düşünülmektedir.

Orta Çağ'da büyüyle uğraşan kadınların geleceği okumak yönünden de mistik tarafları olduğu düşünülürdü. Cadılık suçlamaları bu inanışa göre daha kolay dayanak bulunurdu. Ve tüm bu mistik etkileyciliği olan uygulamaların kilise tarafından reddedildiği aşikardır. Kötü ruhların dostluğuna dayanan büyü yöntemleri olduğu gibi, kötü ruhların etkisinden kurtulmayı vadeden büyülerin varlığına da inanılırdı. Hydromantia olarak adlandırılan uygulamada, suya kızgın kurşun dökülerek suda oluşan kabarcıklar çeşitli şekillere benzetilir ve böylece falcılık yapılırdı.¹⁰¹

Antik Çağ'dan beri süregelen ve bir müddet sonra sorgulanmazlık içeren bu gibi inanışlar insanlar tarafından enteresan bir kabule de neden olmaktadır. Örneğin kurşunun yalıtkanlığından o dönem ve kolay işlenmesinden bir haber olunması, açıklamayı metallerin cinlerle girilen ilişkileri kolaylaştırdığı gibi bir temel çerçevesinde yapmaktadır. Ya da bilinç altı gibi bir kavramdan haberdar olmayan insan, rüyalara olduğundan fazla anlam yüklemekten keyif almaktadır. Ve sonuç olarak Orta Çağ Avrupa'sında cadılık domino etkisi göstererek, şüpheler ve

¹⁰¹ Akın, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, s.80.

suçlamalar halinde yayılmıştı. Amerikan tarihini derinden etkileyen, 19 kadının cadı ilan edilerek yakılmasıyla sonuçlanan Salem Cadıları olayları, belki de psikolojik suçlamalar halinde hayata geçirilmiş bir olaydan ibaretti. Salem köyü, çalkantılı bir süreç geçirmekteydi. O döneme kadar daha önce bu kadar büyük bir cadı davası yaşanmamıştı. Aslında bu yaşanan ve köyün adıyla anılan dava da rahibin dokuz ve on iki yaşlarındaki kızı ve yeğeninin büyüyle uğraşmaya başlamasından sonra patlak vermişti. İkili ve köydeki bir grup kız, gelecekte haber almak için başvurdukları bu yoldan zararlı ayrılmışlardı. Çünkü rahibin kızı sara nöbeti geçirerek, tuhaf kasılma ve hareketler yapmaya başlamış, diğer kızlarda da aynıları görülünce doktor tarafından tanı konulamayıp bunun cadılığa karışma olduğu yönünden yaptığı açıklamayla, mesele bir grup kız çocuğunun merakı olmasından ileriye gitmiştir.¹⁰²

Kısa zamanda bütün bölgeye yayılan bu suçlama zincirinin 162 kişinin yargılanması ve sonuç olarak 19 kişinin ölümüyle kapanması, aynı zamanda kişilerin birbirini üzerinde de etkinliğinin varlığını göstermektedir.¹⁰³ Salem’de 1692’de yaşanan bu olay, cadılık incelerinin en büyük verisini oluşturmaktadır. Kız çocukları ve kadınların en ufak hareketlerinde zan altında kaldıkları, en yakınları ve hatta kendilerinden bile tereddüt ettikleri bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Kuşkusuz ki, olayın bir rahibin, yani kilisenin belki de birinci kişinin kızı ekseninde gerçekleşmesi de dikkatleri daha fazla çekmiştir.

Salem yargılamalarında kızlar mahkemeye kendilerini etkilediklerini iddia ettikleri üç kadının adını vermiştir. Sarah Good ve Sarah Osborne iddiaları reddetmesine rağmen Tituba adlı kadın cadı olduğunu keyifle onaylamıştır. Tituba’ya göre köyde çok sayıda cadı bulunmaktaydı. Bu bir grup cadıya uzun boylu, beyaz saçlı, siyahlar içindeki adam öncülük etmekteydi. Tituba, kendi iddiasına göre cadı toplantılarına uçarak giderdi. Yine Tituba’nın söylemine göre Good ile Osborne’a kızları büyük siyah bir köpekle yaralamaları öğütlenmişti.¹⁰⁴ Tituba adlı bu kadının açıklamalarının şüursuz bulunduğu noktada, kendisinin çok zeki ve kurnaz olduğu, kendisini kurtaracak açıklamalar yaptığı gibi bir fikir ortaya atılmaktadır.

Bu noktada cadılığın psikolojik boyutlarından da söz etmek gerekmektedir. Çünkü herkesçe var olduğu kabul edilen, cadılıkla suçlanan kadınlara bir şekilde

¹⁰² Martin, **Cadılığın Tarihi Ortaçağda Bilge Kadının Katli**, (Çev. Barış Baysal), s.87.

¹⁰³ Berktaç, **Tarihin Cinsiyeti**, s.225.

¹⁰⁴ Martin, **Cadılığın Tarihi Ortaçağda Bilge Kadının Katli**, (Çev. Barış Baysal), s.88.

itirafı yaptırıp cezası verilen şey, zaman içinde inanmayanlar için de gerçeklik taşımaya başlamaktadır. Bir anlamda terminolojide sürü psikolojisini çağrıştıran bu durum, en azından otacılık ya da büyücülükle uğraşan kadınların kendi cadılıklarından şüphe etme ve kendilerini buna kanalize etmeleri gibi bir ihtimali de akla getirmektedir. Bu gibi kadınlar zamanla kulaktan kulağa oynarcasına dinledikleri cadı kadınlara yakın görünmeye, onların yaptığı düşünülen birtakım tuhaflikları yapmaya başlamış olamaz mı? Yani bir anlamda işlenmiş suç değil de işlenmemiş suçun hayata geçmeye başlamış olması beklenemez mi? Bu durum, tuhaf ve dengesiz bir kavram kargaşası yaratmaktadır. Üstelik hakkında analiz yapılabilecek ama doğrudan bir sonuca varılamayacak bir varsayımdır. Üzerinde durulan suçun suçluyu doğurduğu gibi, çeşitli durumlarda suçlunun da suçu doğurabileceği ihtimalidir. Zararsız işlerin de zarara döndüğü, insancıl tercihlerin de bir yerden sonra anormalize edildiği için gerçekten olağandışı bir hal aldığı düşüncesi, gerçek kabul edilmek için çok da ilişiksiz bir örnek sayılmaz.

Orta Çağ'da yapılan büyüler birçok gerekçeye dayandırılabilirdi. Bunlardan ineklere yapılarak, daha çok süt alınmasını sağlamak ya da toprağa yapılarak daha çok ürün alınmasını sağlamak gibi esasında geçimsel bir gayret taşıyan büyüler olduğu gibi, sapıkça ve şeytani dürtülerle küçük çocukları kurban etmek üzerine uygulanan büyüler olduğuna da inanılırdı. Ve ikinci ihtimalde yer alan, bu gibi vahşetsel içerik taşıyan bir büyünün yalnız ve yalnızca şeytanın etkisi altında ve ona hizmet edilerek yapılacağına inanılırdı. Aslına bakılırsa Orta Çağ'da *yamyamlık* çok da uzak olunmayan bir ifadeydi. Buna hizmet eden tarikatlar kol gezmekteydi.

11.yüzyılda Orleans'ta ölü bir çocuğun küllerinin bir tarikatta yendiği anlatılmaktadır. Benedik'ten bir rahibin tarikata kabul edilişte, bir çocuğa ait külün yenmesinin tarikata tam manasıyla bir bağlılığı sembolize edeceği gibi bir açıklama yapması dikkat çeken unsurlardandır.¹⁰⁵ Ölü bir çocuk bedeni başlı başına uygunsuz bir sembolken, çocuğun yakılması ve küllerinin sapkın bir tarikatta uygulanan yemin töreni için yenmesi fikri, kesinliği hakkında fikir sahibi olunmamakla birlikte her şartta rahatsız etmektedir. Bu sapkın tören eğer gerçeklik içeriyorsa, Orta Çağ'da kadınlara olduğu kadar çocuklara da bir düşmanlık ve sadizmin hakim olduğu söylenebilmektedir. Bu belki de, kadın ya da çocuk hedefinde düşmanlık ve şiddet

¹⁰⁵ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılık ve Cadı Avı*, s.133.

değil, doğrudan problemlerli bir yaklaşımın bulunduğu fırsatlarda dışa vurumun ürünleridir.

Kulağa hiç de hoş gelmeyen bu ifadeler, diğer bir taraftan söz konusu her acayip hikayenin gerçekliğinin olabileceğine dair bir ihtimal oluşturmaktadır. Her çağın baskın zafiyetleri ya da hastalıklı sayılabilecek ilgileri muhakkak olmaktadır. Fakat çocuk masallarında kötü kalpli çirkin cadıların çocukların yemek istediğine dair ifadeler kullanılmasının kurgusalıktan ileri gidemeyeceği düşünülürken, yamyamlık faaliyetleri verileriyle karşılaşmak elbette şaşırtıcıdır. Bu denli korkunç bir nitelik taşımayan, hatta yapılan büyüü kutsallaştırılmış bir mahiyette açıklayan örnekler de vardır. Sahiplenmek isteyen kadının sevimliyi garantilemek büyüü mü demeli, masumlaştırıp daha düz bir ifadeyle sevgi büyüü mü? Kadın, sanki elde edemeyeceği her şey için Şeytan'dan yardım dileniyor, yetersizliğini ve kabiliyetsizliğini dışa vuruyor gibi gösteriliyor.

Orta Çağ'da kadınların erkeklerin sevgisini kazanmak için büyüye başvurduğuna dair örnekler yer almaktadır. Bunlar arasında kadının erkeğin sırtına haç işareti çizerek yaptığı bir büyüden söz edilir. Buna göre eşin kutsandığına inanılmaktadır. Erkeğin büyüünün farkında olmaması ise bir koşul kabul edilmektedir. Bu örnek, batıl inançlarla benzerlik göstermektedir. Batıl inanç anlayışının Hristiyanlaşmış farkı söz konusudur. Erkeğin, ruhun, sevginin, sürekliliğin hissedilmesi üzerine kurulu olan bu büyü, kadınlara mal edilen başka bir ruhani etkinliktir.¹⁰⁶

Görüldüğü gibi kadının histerik sevgi anlayışını vurgular nitelikte bir büyüden de söz etmek mümkündür. Peki neden karşı tarafın sevgisini kazanmak için büyü yapacak kadar tutkulu bir gözü dönmüşlüğü içinde bulunan erkeklere hiç rastlamıyoruz? Çünkü bu yoğun ilgi ve takıntı durumu erkeklerin oluşturulmaya çalışılan üstün imajına muhtemel aykırılıkta bulunmakta. Kadınlar ise her zaman bağımlı resmedilmekte. Bir defa içerisine hapsedildikleri kişisel nitelik bu ve bunun dışına çıkarılmaları çok çıkarılmasına çok zor gözüyle bakılmakta.

Bu kabul etmişlik durumu, kişilerin kadın ya da erkek fark etmeksizin içerisinde oldukları kalıplardan çıkmalar önüne çekilmiş setlerdir. Bir kadın daha az duygusal, daha az meraklı ve daha dirayetli olduğunda erkeklikten rol çalmakla eleştirilmekle, bir erkek daha nazik ve kırılğan olduğunda kadınlığa öykünmekle alay

¹⁰⁶ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılık ve Cadı Avı*, s.141.

edilmektedir. Herkesçe bu kodlar kabul edildiği için çizgi dışına çıkan herhangi bir örnek kural ihlali gibi görülmekte ve tüm bunlar sosyal öğrenmeyle küçük çocuklara, onlar da büyüyüp ebeveyn olduklarında kendi çocuklarına aktararak daima devam etmektedir. Esasında bazen de istemsizce aktardığımız bu kodlar ortaçağ kadar eski ve bu sebeple de üzerine yeniden ve yeniden düşünülmesi gereken durumlar değil mi?

4.3. CADILIK DENEYİ ve ENGİZİSYON MAHKEMELERİ

Sosyal hayatın farklı alanlarından, ortak noktaları bulunan ya da bulunmayan birçok kadının suçlanması, bunun bir furya halini alması cadılığın nasıl anlaşıldığı, neye göre ve nasıl emin olunduğu gibi soruları sormayı gerektirir. Kadınlar potansiyel cadı olmakla zan altında kalırken, kilisenin bundan nasıl emin olduğu her zaman büyük bir merak konusu olmuştur.

Cadıları avlamak, onları toplumdan izole etmek ve cezalarını vermek üzere görev üstlenen kilise görevlileri, sırf bu iş için halkın arasında kimliğini gizleyerek insanları fişlemektedir. Orta Çağ Avrupa'sında cadı ilan edilmeniz son derece olasıdır. Kimi zaman bunda koyu bir Katolik olmanız bile anlam ifade etmeyebilir. Kadınlara sosyal hayatta bir tereddüdü hakim kılan bu durum, bir anlamda ibretlik bir etki yaratmak için de topluma korku salar. Bütün kitlesel infazların temelinde yatan da bu ibretlik etkiyi yaratmak, olanlardan çok olacakları dikkate alan bir önlem olmakla ortak noktada birleşir. Cadı suçlamasına maruz kalan ve yargılanan bir kadın için çoğu zaman aklanmak gibi bir seçenek için çok geçtir. Suçluların lehinde hiçbir açıklama ve şahitliğin dikkate alınmadığı, hatta suçluya yönelik aklayıcı ifadelerde bulunanların da aynı şiddetle cezalandırıldığı bilinmektedir. Bir şekilde suçlanan her kimse, adeta suçunun ispatı için çaba gösterilmektedir. Bu, bir anlamda da kilisenin mutlak haklılığını korumak için bir eylemdir. Otorite, mutlaka haklıdır. Haklılığının zarar görmemesi ve uygulamalarının eleştirilmemesini yeğler.

Kadınlara yönlendirilen cadılık suçlamasının kanıtı için elbette uygun görülen bir yöntem de vardır. Bu yöntemde göre, bu kadınların boyunlarına taş bağlanması ve nehre atılarak boğulup boğulmayacaklarının test edilmesidir. Suyun üzerine çıkabilen kadının şeytan işi bir yardımla batmadığı ve cadı olduğu düşünülerek suçunun kanıtlandığına inanılırdı. Yakılarak cezası kesilirdi. Nehirden çıkamayan kadının ise

masum olduğu düşünülürdü.¹⁰⁷ Yani suçlu ya da masum olması yalnızca ölüm şeklini değiştirirdi. Sonuca odaklanınca bu durum doğrudan kadınlara yönelik bir imha faaliyetinden farksızdı. Kadın düşmanlığı üzerinden yürütölen bir politikanın gerekçelendirilerek uygunlaştırılmış hali olarak yorumlanabilir cinstendir.

Özellikle 13.yüzyılda Avrupa’da Hıristiyanlığın yaşamın içinde soyut bir inanç ağırlığından fazla yaptırımları olan dinamik bir sistematik haline gelerek kurumsallaştığı görülür. Papa ve krallığın, yani din ve siyasetin bir araya geldiği, örgütlölük içinde yönettiği bu sistem tedbirsöl bir kolu olarak Engizisyon Mahkemeleri ele alınmalıdır. Aslına bakılırsa bu mahkemeler başlı başına bir araştırma alanıdır. Katolik kilisenin suçlama ve cezasını kendi eliyle kesme işleminin gerçekleştirildiği resmileşen bir kurum olarak Avrupa’ya sürölmesi, beraberinde yargılamalarda kullanılan işkence metotlarının gün yüzüne çıkmasını bir insan hakları problemi olarak incelemek gerekir. Orta Çağ Avrupa’sı sapkınlıkların merkezi olarak görölmekteydi. Bu sapkınlık bazen kilisenin önerisinin az olsa dışına çıkmak, bazen toplumda sosyal ilişkilerin işleyişini zedeleyecek her türlü davranış olarak nitelendirilmekteydi. Engizisyon Mahkemeleri ise yapılandırılmış bir nizam dışlısıydı.

Papalık 1185’te III.Lucius’un ölümünden sonra tedbir yönünden zayıf yaklaşık on üç yıl geçirdikten sonra 1200 yılında bir konsil toplandı ve sapkınlık içinde olan insanların tespit edilmesi için onları araştırıp ihbar edecek bir papaz ve birkaç güvenilir destekçisinden oluşacak ekiplerin kurulması kararı alındı. Ayrıca Papanın kutsal hayat, kutsal düşünce ideali doğrultusunda hizmet edecek keşişler de görevlendirildi.¹⁰⁸ Önce ve sonrasında yapılan vaazlarla insanlar haberdar edilme, kasıtlı bir bilinç oluşturulma faaliyetleri takip edildi. Bu noktada keşişlere büyük bir iş yükü yüklendi. Çünkü bu aynı zamanda Katolik inancın katı ve hoşgörüsüz baskın tutumunun da bir yansımasıydı. Halka benimsetilmek istenen bunun çekincesiydi.

Engizisyon sürecini başlatan şeyin şüphe olduğu bilinmektedir. Kilisenin ön gördüğü anlayış şeytanla yapılan her türlü iş birliğinin şüpheye neden olacağı, bunun yargılamaya yettiğidir. Kilise, her büyücüyü putperestlikle itham ettiği için bu durum, çoğunluğun günahkarlığı mutlaka bir yerinden yakaladığı gibi bir sonucu da doğurmaktadır. Yargılamaların bir diğer önemli noktası muhbirlik faaliyetleridir.

¹⁰⁷ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınlara En Güzel Tarihi**, 119.

¹⁰⁸ Mehmet Esgin, **Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1998, s.218.

Muhbirin noter ve tanıkların huzurunda yemin ederek ihbarına başladığı bilinmektedir. Zanlının hangi suçun mensubu olduğunu söylemekle yükümlüdür. Eğer bu konuda bilgi vermezse suçlu olarak getirilen kişi zararlı bir tarikatın üyesi olmaktan yargılanır. Engizisyon Mahkemeleri'nde önemli olan suçun itirafının gerçekleştirilmesidir.¹⁰⁹ Yani bir karar verilmesinin yanı sıra suçlu tarafından onaylanmış, kabul edilmiş bir suçun varlığı öncelenmektedir.

Cadı davalarında yalnızca toplumda şu ya da bu sebeple sivrilmiş kadınlar değil, umulmadık kişilerin yer aldığı da bilinmektedir. Bunlar iftira ya da yanlış anlaşılmanın da telafi edilemediği durumlarda yaşanmış olabileme ihtimalinde örnekler olarak görülmektedir. 1602'de başsorguç rahip Hans Georg Hallmayer'in cadılık itirafı gerçekleştirerek yakıldığı kayıtlara geçmiştir.¹¹⁰ Herkes için risk oluşturan güvenliksiz bir ortam öyle ki; tuhaf bir atmosfer oluşturmaktadır.

Mahkemeye getirilen zanlılar yargılama sürecine kadar karanlık zindanlarda hapsedilir. Işık ve sese yabancılaşana dek bu gibi yerlerde tutulmaları planlı bir yıldırma eylemidir. Fakat işkence yöntemi olarak benimsenen yalnız karanlık zindanlarda tutulmak değildir. Büyük ve gösterişli mimari yapıların kullanıldığı bilinen engizisyon mahkemelerinde kişilerin hepsinden önce psikolojik ve fiziksel dayanıklılıklarının ölçüldüğü çeşitli işkence yöntemleri uygulanmaktadır. Haydar Akın Orta Çağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı adlı eserinde engizisyonu rafine ve acımasız bir kıyım merkezi olarak nitelemektedir.¹¹¹ Bu, kıyımın meşrulaştırıldığı kurum bir anlamda da Tanrı'nın yetkiler bahsettiği Papa'nın da hiyerarşik düzende ezici üstünlüğünün vurgusu kabul edilebilirdi. Katolik ilkelerin kutsal yetkilerle donattığı bir zulüm mahkemesi demektir. Engizitörlerin Papa tarafından görevlendirildikleri ve yetkilerinin sınırsız olduğu bilinmekteydi. Daha çok Dominiken Tarikatı'nın üyeleri bu misyonu üstlenmekteydi. Yani aslında bu yetki genel olarak belli bir grubun tek elinde bulundurulmaktadır.

Sınırsız yetkiyle donatılmak hakkı verilmesi bir güç zehirlenmesinin de habercisi olacağından, yapılan işkence uygulamalarını da herhangi bir hadde indirgenemez duruma getirmiştir. Kötü olan bir tutum iş edinilince, işini de kötü yapanlar söz konusu olunca, mahkemeleri direkt işlevsel bir korku mekanı haline getirmiştir.

¹⁰⁹ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.218.

¹¹⁰ Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, s.223.

¹¹¹ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.219.

Suçlananlar, özellikle cadılık davalarında yargılananların genellikle yakılarak öldürüldüğü bilinmekteydi. Afroz, utanç giysisi giydirilmesi, mallarına el konulması gibi çeşitli cezaların varlığı bilinmekteydi.¹¹² Başından aşağı kaynar su dökülen, metal bir plakanın içine sıkıştırılarak yavaşça ateş verilerek yanmasına sebep olunan, suda boğulan daha birçok infaz mağdurundan söz edilmektedir. 17.yüzyılda ise eski infaz yöntemleri dahil infazlar üç grupta toplanmıştır. Bunlar; diri diri yakma, suda boğma ve diri diri toprağa gömme olarak kategorize edilmiştir. Diri diri gömmek, özellikle kutsala yönelik işlenen suçların cezası olarak belirlenmiştir. Bir tür ağır ceza gerektiren suçların diri diri yakılarak ortadan kaldırıldığı savunulabilir. Daha çok kadınların suda infazının gerçekleştirilmesi ise, suyun temizleyici ve arındırıcı etkisinin işlenen günahlar üzerine nüfuz etmesinin sağlanması inancından gelmektedir. Bu infaz yolu, suçlunun çuvala koyulup suya bırakılmasıyla, bazen de çuvala çeşitli hayvanların da eklenmesiyle gerçekleştirilir. Bu hayvanlar horoz, köpek, maymun ve yılan olarak seçilmiştir. Bu ritüelin Roma hukukundan devralındığı düşünülür.¹¹³

Tüm bunlar, tamamen engizitörler insiyatifinde olduğundan herhangi bir sorgulama sürecinden geçmeleri gibi bir durumun da söz konusu olması olanak dışıydı. Üstelik bu sistem herkese kanıksatılarak komple bir iş birliği üzerinden normalleştirilmekteydi. Çocukların ihbarı dikkate alınmakta, en çok aile içi ihbarlar yaşanmaktaydı. Eşlerin bile birbirinin ihbarcısı olması yaygınlaşmıştı. Muhabirlik bir tür farz algısı için üstlenilmekteydi. Yani kilise usta bir yol izleyerek herkesi hem suçlu sınıfında, hem de yargıç durumunda göstermeyi başarmıştı.

Engizisyonun ısrarla yaptığı şey itirafa ikna iken, bir yandan da insanlara mahkemeye çağrılarak işkence görme korkusu yaşatarak belli oranda tedbir oluşturmaktı. Fiziksel işkenceden önce sanıklara psikolojik baskı ve şiddet uygulanarak ilk aşama gerçekleştirilmekteydi. Fakat engizisyona bir defa düşen herkes mutlaka işkence odalarından da geçirdi. Yeterince işkence gördüğüne ikna olunmayan herkesin işkencesi sürerdi. İşkencenin belli bir üst sınırı, zamanı ve çerçevesi yoktu.

Mahkemelerde işkencenin basamak basamak yürütülmesi gerektiği gibi bir uygulama vardı. İşkenceye maruz kalanlar mahkeme içinde mekan değiştirerek daha organize işkence aletleriyle tanıştırdı. Çoğunlukla aç ve susuz bırakılırlardı.

¹¹² Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.221.

¹¹³ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, ss. 234-235.

İşkenceden sonra sanıklar doktorlara tedavi ettirilirdi.¹¹⁴ Sanığın tek seferde ya da kısa sürede ölmemesi üzerine kurulu olan bu sistem komplike bir sadizmin yansımasıdır.

Fatmagül Berktaç Tarihin Cinsiyeti adlı çalışmasında cadılık davalarını çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Uzun işkencelere maruz kalan, cadılık suçlamaları odağındaki kadınların gerçekleştirdikleri cadılık itirafıyla bir bakımdan bir kimlik edindikleri bilinmektedir. Kendilerini suçlayanlar gibi onlar da cadıların gücüne inanmaktadırlar. Yani bu itirafla kendileri de güç bulabilmişlerdir.¹¹⁵ Öldürücü bir gücün kimi ne için tatmin edebileceği elbette tartışmaya açıktır. Fakat işkence psikolojisini olabildiğince hesaba katarak ihtimalleri değerlendirmek gerekmektedir. Bu, kurban kategorisinde mahkemece işaret edilen kadınlar, belli bir noktadan kurban olarak değil de cadı, yani esas şeytan iş birlikçiliğinden gelen gücün temsilcisi olarak bilinmek de isteyebilir. Bu durum, daha çok bilinmek ya da algılanış üzerine değil, toplumda bulunma ya da bulunabilme üzerinedir. Cadılık davaları, yalnız suçlanan kişiyi değil ailesini de etkilemekte, ailesinden de bilgi almak üzere derinlikli bir sorgulamayı gerçekleştiren çok yönlü bir sistemi içermektedir. Kadınların suçu dahil varlığı ve kimliği toplumsal bir meseledir.

Tarih, çok çeşitli işkence ve infaz yöntemlerine şahitlik etmiştir. Bu yöntemlerin zihni az terbiye edilmiş insan ürünü olduğu için mi, alternatif yöntemlerin yeterli ölçüde işe yaramayacağı düşünüldüğü için mi uygulandığı merak konusudur. Antik Çağ'dan itibaren insanların acımasız kını cezai yollara başvurmalarına neden olmuştur. İki koşum hayvanına kolları ve ayaklarıyla bağlanan suçlular hayvanların ters yönde koşturulmasıyla parçalanmış, kedi ve köpeklerle bir çuvala konulan cadılar suya atılmıştır. Suçlular, bedenlerine bal sürülerek karınca yuvalarına yatırılmış, günlerce aç bırakılan yırtıcı hayvanlara büyücü ve cadılar yemek olarak sunulmuştur. Orta Çağ'da cadılık ve kadınların zina suçu Roma hukuku yöntemleriyle cezalandırılmıştır. Daha çok suç simgelerini oluşturan yılan ve maymun gibi hayvanlarla bir çuvalın içinde infaz edilmiştir.¹¹⁶

Hayvanların da kadınlarla ortak bir cezanın içinde yer alması, insanın doğasından ve Eski Çağ yaşamından uzanan hayvanlarla kurulu olan yakın ilişkinin de uzantısıdır. Üstelik hayvanlar ve insanların kader ortaklığı, hayvanların da

¹¹⁴ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.232.

¹¹⁵ Berktaç, *Tarihin Cinsiyeti*, s.223.

¹¹⁶ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, ss. 239-240.

yargılanması gibi düşündürücü bir uygulamayla devam etmektedir. Tıpkı bir insan gibi mahkemeye çıkarılan hayvanlar, insanlarla aynı şekilde kesinleşmiş suçları doğrultusunda cezalandırılmaktadır. Bilinç yönü söz konusu olmayan hayvanlar için bunun insanın elinde bulundurduğu türkü egoizmin sadist bir uygulaması olmak dışında herhangi bir açıklaması yoktur. Kimi zaman bir cadının Şeytanla ve Şeytan'a itibar eden bir hayvanla ortak yürüttüğü faaliyetler neticesinde hayvanın da suçlu sayılması bir tarafa, insanlara karşı kitlesel suçlar işledikleri düşünülen hayvanlar da vardır. 13.yüzyılda hayvan yargılamaları, başta Fransa olmak üzere epey tırmanışa geçmiştir. İnsanlar karşı toplu saldırıya geçtikleri düşünülen fare ya da çekirge gibi hayvanlara daha çok iyileştirme cezaları verilirken, bireysel suçlardan dolayı yargılanan hayvanlara mahkeme insafı davranmamaktadır. Ayrıca hayvanlar aforoz edilerek de cezalandırılmaktadır. Tüm bu yönleriyle Orta Çağ şuurunu değerlendirmek gerekirse; kilise tarafından yürütülen bu faaliyetler mantıktan bir haber olan hayvanlara yönelik de uzunca bir süre sürdürülmesine bakılırsa, çok daha uzun bir süredir aşağılamak için sebepler oluşturulan kadınlara yönelik kendini çok daha haklı çıkarmaktan geri durmamıştır. Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'da da yer verdiği Pope'nin kadınların kişiliksiz olduğu yönünde yaptığı tespiti Orta Çağ ruhunun da bir tespiti kabul edilebilir.¹¹⁷ Kadınlar kişiliksizdir ve kişilik mahrumiyetleri onları demonlarla ortaklık içine sokabilir. Yani onaylatılmak istenen aslında bunun kaçınılmaz bir normallikte olduğudur. Hatta kadınlara bile kabul ettirilmek istenen bir gün onların da bu demonsal ilişkide kendilerini bulabilecekleri kadar zayıf ve iradesiz olduklarıdır. Böylece kadınları önce sanık kadınlara, sonra kendilerine karşı bir irite olmuşluğu yönlendirirler.

Aslına bakılırsa cadı avları bir terör faaliyeti, suçlananlar ise seçilen kurbanlardır. İklimlerde yaşanan dengesizlik bile kadınların sorumlu cadılar ilan edilerek kurban seçilmelerinde rol oynamıştır. Uzun ve zorlu kış koşullarının, kıtlığın, tarımsal üretimdeki durgunluğun sebebi, bu gibi cadılık girişimleri olarak algılanmıştır. Kayıtlarda yer alan bir cadı davasında, Trier başpiskoposunun yüz on sekiz kadın ve iki erkeğin kış mevsiminin uzun sürmesi için büyü yaptıklarını itiraf etmesi sonucu yakılarak infaz edilmesi olayı yer almaktadır.¹¹⁸ Doğal dengenin bozulması, hasatın gecikmesi ve doğrudan insanların açlık ve imkansızlığa mahkumiyeti üzerine verilen bu ceza, cadı davaları örnekleri arasında ilginçliğiyle

¹¹⁷ Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*, s.34.

¹¹⁸ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.259.

sivirmektedir. İnsanın doğayla yüzyıllardır bu kadar içli dışlı olmasına rağmen, doğanın kendi içindeki dengesizliklerden de kanlı canlı bir sorumlu tutmak istedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Olumsuz her şeyin bir sorumlusu ve suçlusu olması gerektiği savı, bu gibi sonuçlara kadar varan sakıncalı bir izolasyona sebep olmuş olabilir. Fakat Hristiyanlık inancını odak belirlemiş olan söz konusu toplumlar için, bir anlamda görünenin aksine itikat eksikliğinden de söz etmek gerekecektir. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında kaderciliğin ince çizgisi tuhaf bir ayrıştırmaya sebep olacaktır. Kaderciliğin rota belenmiş olduğu toplumlarda da çelişkili bir cezalandırma yönteminin görüldüğü son derece açıktır. Öte yandan cadı çılgınlığının, insanların kutsal bir savaşa koşar gibi metanetle toplumdaki cadıları ayıklamaya duydukları heyecanın doğu toplumlarında neden görülmediği gibi bir soru da akla gelebilir. Bu durumu, Roma Kilisesi etki alanından uzak toplumların, bu ideolojiyle tanışmadığıyla açıklayabiliriz. Bir şekilde Antikçağ'da da izleri bulunan cadı avı geleneği, özellikle İslam toplumlarına uğramamıştır. Çünkü bu gibi tinsel ilişkiler, bu dinin gereklerinde daha farklı bir boyutta ele alınarak açıklanmıştır. İslamiyet dininin kadınlara yönelik tutumları elbette tartışılabilir fakat, şeytana yüklenen anlam bile Hristiyan zihninden bu noktada ayrılır.

Kuran-ı Kerim'de de bir İblis inancı vardır ve onun insanlar arasında iş birlikçileri olduğu düşünülür yalnız, İslamiyet'te hakim olan yerleşik iman inancı Şeytansı samimiyetlerin engeli olarak açıklandığı için, insanların bu türlü yakınlıklarla suçlanması biraz daha güçtür. Üstelik İslamiyet'te hesap gününe yüklenen anlam da, bu gibi cezalandırmaların önüne geçmektedir.

Cadılık suçuyla ihbar edilen kişiler, cezalandırılmadan önce cadılık deneyine tabi tutulmaktadır. Bu deney, yeterli delil elde etmek üzerine kurulu bir sistemdir. Sorgulanan şey, ihbar edilen kişilerin şeytanla samimiyetidir. Kişisel kinlerin de, insanların birbirini cadı olarak ihbar etmesinde rol oynadığı düşünüldüğünde, kesinlik içermeyen cadı avı istatistiklerinde kimin ne için yargılandığı konusunda kafa karıştırmakta ve sağlıksız bir bilgi havuzu oluşturmaktadır.

Cadılık deneyi de, yine birtakım işkence yöntemlerinden oluşmaktadır. Bir şekilde sanık konumunda olan kişilerin, ilk etapta giysileri çıkarılarak, derisinde ben, leke, iz, kabartı gibi bulgular ipucu olarak değerlendirilir. Vücuttaki tüyler traş edilerek araştırma yoğunlaştırılır ve delici iğne ve şişlerle, vücutta ben, siğil, kabartı gibi noktalara baskı uygulanarak kan çıkıp çıkmadığı kontrol edilmektedir. Kan

akmaması şeytanla iş birliğine işaret olarak algılanmaktadır. Bu işlem sırasında cellatın, sanığın kan kaybindan ölmemesi için dikkatli davrandığı bilinmekteydi. Eğer herhangi bir iz ya da emareye rastlanmazsa, sanığın şeytan izini iyi saklayan usta bir iş birlikçi olduğu düşünülür, başka bir deneye kadar bekletilirdi.¹¹⁹ Görünüşe göre sanıklar aklanmasından çok, kanıtı bir ölüme gönderilmek için sebepler oluşturulmaya çalışılmaktaydı. Bu yönüyle cadı avı terörü kendine dayanaklar bulmakta, üstelik bunların çeşitli deneyler sonucu kanıtlandığı gibi kesinlik kılıfları oluşturmaktaydı. Özünde neden-sonuç ilişkisinin bir bilimsellik ilkesi olduğu kabul edilse de, buradaki nedenlerin ulaştığı sonuç her zaman için kişinin şeytanla kurulan bir samimiyeti işaret ettiğini gösterdiği için çok da sağlıklı bir deney işleminden söz edilemez.

Cadılık deneyleri arasında cadı banyosu ya da soğuk su deneyi olarak adlandırılan bir yöntem daha vardır. Sanık belinden ya da ayaklarından bağlanarak ipin diğer ucu celladına teslim edilirdi. Sanığın vücuduna onu aşağı çekecek ağırlıkta taşlar bağlanarak, esasında deneyin niyeti ifade edilirdi. Suyu bırakılan sanık, suda batmaz ve yüzerse şeytanla iş birliği olduğu inanılır ve acilen sudan çıkarılarak yakılırdı. Fakat suda batarsa da, boğulmaya terk edilir ve suyun arındırıcılığında ölmesi uygun görülürdü. Antikçağ inancına göre demonların vücudunun havayla kaplı olduğu düşünülür, bu sebeple suyun üzerinde durabildiğine inanılırdı.¹²⁰ Bilimsel gerçeklikten uzak bu temellendirme cehalet çağının ironik göstergesidir.

Donovan'ın Feminist Teori'sinde yer alan Merchant'ın ifadesine göre; cadıların sorgulanması, doğanın sorgulanmasıyla eş değer kabul edilirdi. Düzensizliğin bastırmanın bir aracı olarak işkence mahkemesinde, bilimsel yöntemin çok önemli olduğu savunulmaktaydı.¹²¹ Fakat öyleyse, bu bilimsellikten uzak deneyler, erkek otoritenin kendini onaylamak için kurguladığı, kadının doğayla sürekliliğini kaotik bir çerçevede resmeden eylemlerdir.

Bir başka cadılık deneyi tartı deneyi adını almaktadır. Bu deney gereğince sanığın ağırlığı önce hakim tarafından tahmin edilir. Sonra sanık soyulup, üzerindeki ağırlıklardan kurtarılıp ve hatta saçları kesilerek hafifletildikten sonra tartı yardımıyla ağırlığı ölçülür. Sanığın tahmin edilenden ağır gelmesi suçsuzluğunun işaretidir. Sonuncu tartı deneyi 18.yüzyılda Oudewater'da uygulanmıştır. Kişinin

¹¹⁹ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.295.

¹²⁰ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.297.

¹²¹ Donovan, *Feminist Teori*, (Çev.Aksu Bora), s.70.

vücut ağırlığı üzerinden saptama yapmaya çalışan bu deneyin, yaygın olduğu söylenemese de kullanıldığı bilinen yöntemler arasındadır.¹²²

Bu deneylerin içeriğini görevlendirilen cellat ya da hakimlerin mi, daha üst otoritelerin mi bulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, bir tür sapkınlık suçlaması olarak karşımıza çıkan cadılık davalarının, sapkın yöntemlerle tespit edilmeye çalışıldığı da su götürmez bir gerçektir. Deney ya da tespit de, zaten bir işkence ve infaz yoludur. Bir defa suçlulukla itham edilen biri, suçu kanıtlanana kadar bile ölebilir ya da geri dönüşsüz psikolojik ve fiziksel işkencelerden geçebilirdi.

Tabut deneyi olarak isimlendirilen deney de ise, büyü yaparak bir ölüme sebep olduğu düşünülen sanık, cesetle karşı karşıya getirilirdi. Cesete dokunması istenen sanık, cesete dokunduğu emin olduktan sonra, ölü beden üzerinde bir kanama meydana gelirse katili o olduğuna kanaat getirilir ve suçu kesinleşirdi.¹²³ Ölü bir bedenden kanaması beklenilerek, yine bilim ötesi bir uygulama içeren bu deney, izleyiciler karşısında gerçekleştirilirdi. Tüm bu deneyler, bir anlamda da korku izlencesi sunarak toplum üzerinde etki bırakmaya çalışırdı. Ortaçağ Avrupa'sında cadı avlarının tırmandığı dönemde, haberler hızlıca kulaktan kulağa yayılır, herkes her cezalandırmanın ayrıntılarını bilirdi. Oluşturulan bu korku kültürü, yaygın huzursuzluk oluşturan, incelikli işkenceler temeline oturtulmuştu.

Daha önemlisi ise bu incelikli işkencelerin bu denli meşru hale gelerek sürdürülmesidir. İnsanların birbirini ateşe atacak kadar bu zihniyetin içine dahil edilebilmesidir. Orta Çağ'ı her dönem kötü ve acımasızlığın söz konusu olduğu insanlık tarihinde karanlık olarak betimleyen, kötülüğün açıkça kol gezmesidir. Erkek egemenliğinin, hep bir parça daha saldırgan olduğu sonuçsal bir yaklaşımla kolayca elde edilebilen bir bilgidir. Platon'un kadın erkek eşitliği üzerine erkeklerin saldırganlığını öven yaklaşımı da, bu anlamda açıkça bir farklılığı göstermektedir. Platon'a göre yaşamını çok cesur ve güçlü geçiren bir erkek, aslan ya da kaplan gibi bir hayvanın bedeninde, pasif bir erkek ise bu gösterişli sıfatı hak etmediği için öldükten sonra ancak bir kadın bedeninde geri dönebilirdi.¹²⁴

Yani erkekler barbar bir saldırganlığın olmazsa olmaz temsilcileri olarak savaş ve istilalardan da sorumlu tutulabilir. Fakat cadı avlarında söz konusu olan, kadınla empati kurabilmekten önce insanın insana bir sebeple uyguladığı utanç verici

¹²² Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, ss.299-300.

¹²³ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.300.

¹²⁴ Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, *Kadınların En Güzel Tarihi*, (Çev.Yonca Aşçı Dolar), s.44.

şiddet türüdür. Avrupa tarihi imaj olarak bu engizisyon mahkemelerinden büyük oranda yıpratıcı bir yansımayla etkilenmiştir. Ulaşılabilen cadı literatürü hem soru işaretleriyle dolu, hem de eleştirmeye yetip artacak kadar ürkütücü imgelerin bolluğuyla zenginleşmiştir.

5. BÖLÜM

CADI ve AZİZE : JEANNE d'ARC

5.1. DİRENİŞÇİ BİR KADIN

Kadının tanrıçalığından başlattığımız ve cadı avlarına dek sürdürdüğümüz algılanış biçimi üzerine, Jeanne d'Arc incelemesi yaparak ona verilen değer ve saygının tutarsızlığı üzerinden kadınların değerini sorgulamanın anlamlı bir ilişki kuracağı düşüncesiyle son bölümü doğrudan karakter incelemesine ayırmayı seçtik.

15.yüzyıl Fransa için benlik mücadelesi içerisinde geçirdiği kritik bir dönemdi. Yüzyıl Savaşları'nda İngiltere ile yaşadığı kanlı çarpışma, bugünkü Fransa'nın bel kemiğini oluşturduğu tarihsel süreç olarak anılacaktı. Jeanne d'Arc ise, yaşamı, direnişi, infazı ve azizeliğiyle üzerinde uzlaşılabilen, sansasyonel bir kadın karakter olarak tarihe geçeceği yaşamı sürdürmekteydi. Fakat bunu bir yaşam öyküsü olarak ele almaktansa, dönemin ve doğal olarak otoritenin kadınlara tutumunu izleyebileceğimiz bir pencere olarak ele almak gerekir.

Üstelik kadınların tarihin içinde yer alış şekilleriyle alakalı da bir örnek oluşturmaktadır. Jeanne d'Arc, kendini tarihin seyrine erkek kıyafetleriyle dahil eden bir direnişçidir. Kendisine göre bu, zorundalık hissettiği bir karardır.

Fransa'da Kral Charles tahta geçtiğinde, yakın ve uzak birçok düşmana sahipti. Önce kendi ailesi, amcaları ve kuzenleri onu tahtından etmek isteyen siyasi egonun peşinden gitmiş yıpratmadan geri durmamıştı. Daha dışlı olan düşmanı ise bir dizi savaşın yaşandığı Yüzyıl Savaşları'nda da karşı karşıya geldiği İngiltere Kralı V.Henry'dir. Dönemin Fransa'sı çeşitli nedenlerle bölünmüşlük ve parçalanmışlık içerisinde, birlikten yoksun bir kriz ortamına sahiptir. Kralları hakkında çıkan deli olduğu yönündeki dedikodular ve ülkesini korumaktan aciz olduğu, tek oğlu olan Dauphin'in ise danışmanları tarafından yönetilebilen, liderlik vasıflarından uzak olduğu, hatta onun belki de gayri meşru bir çocuk olduğu yönündeki söylentilerle birlikte ülke bir zafiyet içerisinde gösterilmiştir.

Kontrolsüzlük hakimdir. Fakat tarihte Fransa'nın, bir felaketten hiç etkilenmemiş gibi görünmek karakteristik özelliğidir.¹²⁵

Fransa milliyetçilikle özdeşleşen siyasi kimliğini belki de, Yüzyıl Savaşları'nda İngiltere'ye karşı edindiği zafer sonucuna borçludur. Esasında ülkeleri savaşlarda galip kılan bu ortak ülküyen, Fransa'yı kendine has bir nitelikte gösteren bu ve benzeri özellikleridir.

Jeanne d'Arc, 1411'de çiftçi bir ailenin kızı olarak Domremy köyünde doğmuştur. Kısa bir hayat ve uzun bir serüvene sahiptir. Çobanlık yaparak ve yaşlıları gibi düzenli olarak kiliseye giderek geçirdiği sıradan bir hayatı vardır. Muhafazakar bir ailede yetişmektedir. 13 yaşındayken tanrının sesini duyduğunu iddia eder. Büyük bir korku yaşadığı, sesin geldiği kilise yönünde bir ışık fark ettiğini savunur. Sonradan sesin tanrının meleklerinden Mikail'e ait olduğuna kanaat getirmiş ve hayatı boyunca kendini yönlendirecek ilahi bir güç, ilahi bir sesle herkesten farklı bir yaşam süreceğinin belirtilerini hissetmiştir. Bu ses ona doğru yoldan söz etmekte, sık sık kiliseye gitmesini istemektedir. Daha sonra aynı ses onu Fransa'nın bağımsızlığı için göreve, yani savaşmaya çağırılmış ve Jeanne d'Arc'ı tarihe geçirecek hikayesini başlatmıştır.¹²⁶

Jeanne'in duyduğu bu seslerin gerçekliği tereddütle karşılanmaktadır. Ve aynı zamanda o dönemde, günümüzdeki gibi hakları teslim edilen Avrupalı kadınlardan söz edilemezken, çoban bir kızın kendine bu çağrının yapıldığına dair gerekçesiyle çıktığı yolda nasıl karşılandığı da ayrı bir inceleme konusudur. Kadınların kadın olarak, yalnız varlıklarıyla bile hayatta yer edinmeleri oldukça zorken, direnişçi olarak düşmanla karşı karşıya gelecek payeye sahip olabilmeleri de elbette güçtür.

Jeanne d'Arc, 17 yaşında kendisini göreve çağırdığını düşündüğü sesi dinleyerek köyünden çıkar ve İngilizler tarafından kuşatılmış olan Orleans'ı kurtarmak için yola düşer. Yurtseverliğinin hat safhada olduğu gençliği mi, yoksa ilahi sesin kuvveti mi onu böyle yürekli kılmıştır bilinmez ama, yol boyu büyük zorluklar yaşadığından söz edilmektedir. Üzerine erkek giysileri giyerek Fransa kralının huzuruna çıkmayı başarır. Düşünüldüğünde bu bile düşük bir ihtimalken gerçekleştirilebilmiştir. Bir dizi sınavı başarıyla tamamlayıp, kendisine verilmesi gereken şansın ısrarla ricacısı olur. Fransa ordusunun başına geçme fırsatı yakalayıp,

¹²⁵ Margaret Oliphant, **Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü**, (Çev.Şebnem Duran), Atlantis Yayınevi, İzmir, 2007, ss.8-9.

¹²⁶ Akın, **Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı**, ss.245-246.

Orleans'ı kuşatmadan kurtarır. Fakat aynı başarıyı bir sonraki Compiègne seferinde gerçekleştiremeyince esir düşer. 1430'da on bin frank karşılığında İngilizlere satılarak mücadelesi sonlandırılmıştır.¹²⁷

Jeanne d'Arc, Engizisyon Mahkemesi'nde yargılanmış ve cadılıkla suçlanmıştır. İnfazı yakılarak gerçekleştirilmiştir. Yargılama sırasında büyük bir sadakatle bağlı olduğu Fransa topraklarının kralından hiçbir destek görememiş, kralın onun hakkında kafir olduğu yönünde yaptığı açıklamayla ise bir nevi ihanete uğramıştır. Oysa onun için Fransa kraliyet ailesinin bir tutku olduğu söylenmektedir. Bu kişisel bir hayranlık ya da bağlılık değil, Fransa'nın temsiline duyduğu sevginin dışı vurumu, hatta belki fanatizmidir. Duyduğunu söylediği bu yöndeki ilahi yönlendirmelere de aynı şekilde sıkı sıkıya bağlı olduğu bilinmektedir.¹²⁸ Belki de bu bağlılığı eksilecek olsa başına gelenlerle mücadelesi etmesi ve edindiği tarihi vizyonun da değer kaybetmesi söz konusu olacağından inancını taze tutma ihtiyacı hissetmiştir.

Cadı ilan edilmesinde ise çeşitli gerekçeler oluşturulmuştur. Örneğin bir kadının seferde bu denli ustalıklı dövüşmeyeceği, o halde Şeytan'dan yardım alan bir cadı olduğu gibi bir düşünce peyda olmuştur. Bir kadının hiçbir konuda asla başarılı olamayacağı, şans eseri olduğu durumlarda ise bunun kötücül bir ruhanilikle girdiği yakın ilişki gibi bir ihtimale bağlandığı Orta Çağ'da, taşlar ancak bu gibi açıklamayla yerine oturtulabilmekteydi.

Pek tabii Orta Çağ'ın katı engizisyon mahkemeleri, kişilerin suçunu bir şekilde itiraf ettirerek kendi haklılıklarını onaylamaktan yana oldukları için gerekçelendirmeyi kolaylaştıracak unsurlar da mutlaka temin ediliyordu. Yargılamalar sırasında Jeanne d'Arc'ın on iki ayrı suçtan cadılığı onaylanmıştı. Bunlardan biri de kehanette bulunmaktı. Gelecekte haber veren falcılara karşı büyük bir karşıt tepki ortamı hakimdi. Bir başka neden erkek giysilerinin giyilmesi idi. Kadın olarak dünyaya gelen bir beden erkek kıyafetleri giyerek erkekliğe öykünmesi tanrıya karşı gelmek olarak yorumlanmaktaydı. Oysa Jeanne d'Arc'ın bunu ne için yaptığı çok açıktı. Kadınların ciddiye alınma ihtimalinin düşüklüğü üzerine, başka bir kimlikle erkek kılığında kendi kutsal mücadelesine çıkabilme için reddedilmemeyi gözüne kestirmişti. Ki çoban kız olarak görüntü ve kimliğinden ödün vermediği yolda bir savaşçıya dönüşebileceği kesinlikle

¹²⁷ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.246.

¹²⁸ Oliphant, *Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü*, (Çev.Şebnem Duran), s.96.

düşünülemezdi. Ailesinin onurunu zedelemiş olmaktan bile yargılandı. İngilizlere karşı elde ettiği galibiyet ise ilginç bir şekilde hiç söz konusu olmadı. Bunun dışında esir düştüğünde intihar etme girişimi, yine büyük bir günah sayıldığından yargılamaya tabi tutuldu. Kuvvetli bir inanç, kaderini yaşar ve kendi hayatını kendi sonlandırma gibi bir karara yetkinlik hissetmezdi. Duyduğu sesler küçümsendi ve nereden geldiği belirsiz seslere ikna olmak da aynı oranda suç kabul edildi.¹²⁹

Sorgu sürecinde kilise adamlarına vermesi gereken cevapların da kendisine tanrı tarafından iletilmesi için dualar ettiği bilinen Jeanne d'Arc, kendisine erkek kıyafetleri giyip savaşmasına söyleyen sese itibarını sürdürerek şimdi de açıklaması için yardım etmesini istediğini söylemiştir.¹³⁰ Jeanne d'Arc'a mistik bir değer, efsanevi bir vurgu kazandıranın da bu inancı kabul edilebilir.

Jeanne d'Arc'ın uzun sorgulama dönemi oldukça yorucu geçmiştir. Yapılan bu suçlamalardan sonra pişman olup olmadığı sorulduğunda itiraf metnine haç çizerek bunu onaylar. Fakat daha sonra pişman olur ve tövbekarlıktan vazgeçmek ister. Fakat bu kabul edilmez. 19 yaşındayken bir meydanda yakılarak öldürülür. Böylece şeytanla iş birliğiyle sürdürdüğü kısa hayatının sonlandığı düşünülerek, kutsal bir başarı elde edilmiş, rahat bir nefes alınmış sayılır.

Rivayete göre infaz direğinin vazgeçilmesi gibi bir ihtimal durumunda uzanılmayacak kadar yükseğe kurulmuştur. Böylece hiç kimsenin herhangi bir müdahale etme olasılığı kalmamıştır. Jeanne d'Arc, belki bedeni yanmadan önce dumandan boğularak, belki de ateşler içinde can çekişerek ölmüştür. Bunun detayı tam olarak netleştirilmiş değildir. İnfaz direğinin altında ise, yalancı, ahlaksız, Şeytan işbirlikçisi, insan sömürücüsü, kahin, zalim, Tanrı'ya hakaret eden, putperest, habis gibi açıklamalar yazmaktadır.¹³¹ Orta Çağ acımasızlığı içerisinde idamı alkışlarla karşılanmış, anlaşılmasız bir memnuniyete sebep olmuştur.

Jeanne d'Arc, özellikle feminist tarih bağlamında oldukça ilgi görse de, çeşitli çevrelerce eleştirildiği ve hatta böyle bir hikayenin var olmadığı ya da tam olarak böyle olmadığıyla ilgili tezlerin de öne sürüldüğü tartışmalara konu olmuş ve olmaktadır. Böyle bir karakterin hiç var olmadığı ileri sürüldüğü gibi, gerçek Jeanne karakterinin aslında bir prenses olduğu ve cadılıktan yargılandığı, son anda ise cadılıkla suçlanan başka bir köylü kadının onun yerine cezalandırıldığı gibi

¹²⁹ Akın, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.248.

¹³⁰ Oliphant, *Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü*, (Çev.Şebnem Duran), s.207.

¹³¹ Oliphant, *Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü*, (Çev.Şebnem Duran), s.240.

senaryolar da ifade edilmektedir. Bir diğ er yalanlama Jeanne d'Arc adındaki bu köylü kızın, halüsinasyonlar gördüğü, gerçek olmayan sesler duyduğı ve tüm olup bitenleri kendi kafasında yaşadığı üzerine yapılmaktadır. Ya da erkek giysileri giyen Jeanne d'Arc'ın, başarı getiren Orleans seferinde bir figüran olarak yer aldığı gibi bir düşünce hakimdir. Gerçek başarının gerçek bir erkeğe ait olduğu, çünkü bir kadının böyle bir başarı elde edemeyeceğı üzerine bir düşünce oluşturulmuştur.

Aslında yakılarak öldürölmek gibi aynı sonla karşı karşıya kalan birçok karakter olmasına rağmen Jeanne d'Arc, hemcinslerine tepkisellik ve cesaret yönüyle ilham olduğu için, anti-efsanelerin de sıklıkla konusu olmuştur. Efsane ve anti-efsaneleriyle, üzerine düşünölmüş ihtimallerle Jeanne, bir simge haline gelmiştir. Yurtseverliği ve mücadeleciliğıyle bile kendi tarihinin bir keskin çizgisini oluşturmaktadır. Orta Çağ'ın olağanüstü mahkemeleriyle hoyrat davrandığı tüm kadınların simgesi haline gelen bu genç kızın, bekaret testinden geçirilmesi ve cinsiyetine gösterilen saygısız tutum da aynı şekilde simgeleşmiştir. Direnişçiliğı tuhaftır ki hiç konuşulmadan üzerine giydiğı erkek kıyafetlerine odaklanması, bunlar altında büyük suç içeren anlamların aranması kadınlara karşı takınılan tutumun da bir başka ifadesidir. Jeanne d'Arc, olası bir kurmaca hikayeyse bile vermek istediğı mesajla Orta Çağ'ın iç yüzüne dair derin anlamlar içermektedir.

5.2. AZİZELİĞE YÜKSELİŞ

Jeanne d'Arc, tüm varsayımlarıyla trajik bir hikayedir. Bu hikayeyi trajikleştiren hikayenin, yani yaşamının sonu ya da onun başına gelenler değıl, kendisiyle inandıkları arasında kurduğı bağıdır. Genç bir kadın olarak kendi var olma savaşından önce inandığı değerler uğruna mücadele etmesi onu, çağdaşı tüm kadınlardan ayırmıştır. Çoban, savaşçı, cadı ve en son azize olarak anılması tesadüfi bir çelişki midir, yoksa bir türlü hangi sınıfa dahil edileceğı mi anlayamamıştır bilinmez, ama infazından sonra değer kazanması tarihsel bir pardon niteliğindedir. Yani onun azizeliğe yükseliş i, cadı ilanının sonuçlarından sonra onun için bir şey ifade eder durumda olamamıştır. Belki de bunun etkisiyle de kültleşen bir kadın olarak tarihte yer almıştır. Jeanne d'Arc yaşamı çok defa yazılmış, romanlara ve tiyatro oyunlarına konu olmuştur.

Ateşin içinde acılı ölümünü gerçekleştirirken, İsa'ya inancını bildirmeyi sürdürdüğü ve cennet meleklerinden yardım istediği söylenmektedir. O sırada infazını izleyen kalabalığın içinde bulunan papazlardan birinin yanmakta olan kadının ruhunun eriştiği manevi mertebeye öykünerek, kendi ruhunun orada yanmakta olan kadının ruhunun yerinde kendi ruhunun olmasını istediğini dile getirdiği söylenmektedir.¹³² Buradan çıkarılması gereken olası sonuç; itibarsızlaştırılan bir kadının infaz anındaki tinsel bağı üzerinden kutsallaştırıldığıdır. İtibar edilmeyen ve hatta rencide edilen bu kadına, ölümünden sonra kendisine yapılan tüm hakaretler için bir de azizelik mertebesi edindirilecekti. Gariptir ki; azizelik tanımında günahsızlık gibi ifadeler de yer almaktadır. Hem günahsız hem cadı olarak avlanan bir kadın olan Jeanne d'Arc, öyle ki tüm zıtlıkları kendinde barındırmaktadır. Ayrıca aynı kavram ermişlik gibi bir ifadeyle ilişkili olmasından dolayı, Jeanne d'Arc'ın duyduğu tüm seslerin ve aldığı iddia ettiği tüm işaretlerin de böylece geçerlilik kazandığını söyleyebiliriz. Çeşitli günahlarla dolu bir liste üzerinden yargılanan ve aynı zamanda cadı olarak şeytan ortaklığıyla anılan bu kadın, döneminin en büyük kafa karışıklığı olmaktadır. Çünkü yaptığı düşünülen suçlar, hakkında yapılan yakıştırmalar ve sonradan kendisine iade edilen payeler birbirleriyle tutarlılık göstermemektedir.

İnfazı sırasında çok kişi tarafından alaycı karşılandığı bilinmektedir. İçlerinde daha çok İngilizlerin bulunduğu bu gruhun, bunu bir şov ve kaba bir eğlenceye dönüştürdüğü gibi bilgiler mevcuttur. Fakat bunların kayıtlara hiç geçmediği, İngilizlerin olaydaki rolünün hiçbir resmi geçerliliği olmadığı bilinmektedir. Fakat İngilizler bu süreçte fitili ateşleyenler olarak ifade edilebilmektedir. Engizisyon mahkemesine Jeanne d'Arc yargılaması için ısrarcı olduklarından söz edilmektedir.¹³³ Bu da olay üzerine farklı varsayımlara gebe dir. Engizisyon Mahkemesi'ne yönlendirilen bu gibi bir baskı, aynı zamanda kurgulanmış bir suçlar bütünüyle organize bir faaliyet özelliği göstermekte olabilir.

O dönem Katolik Kilise'nin on binlerce insana uyguladığı tüm yargılamaların yeterince küçültücü olması bir yana, d'Arc'ın her birinden fazla ilgi uyandırması dolayısı ile de daha fazla takip edilen bir vaka halini alması da bu kaba eğlencenin şiddetinin ölçütüdür. İnsanların her kim ve ne olursa olsun böylesi idamlara ilgi göstermesi, ortaçağda hayvansı bir yaklaşımla insan ilişkilerinin kurulduğunun

¹³² Oliphant, **Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü**, (Çev.Şebnem Duran), s.244.

¹³³ Oliphant, **Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü**, (Çev.Şebnem Duran), s.244.

göstergesidir. Meydanlardaki idamları coşkuyla izleyerek rehabilite olan halkın hem kiliseden korkması, hem de sadakatle kilise uygulamalarının takipçisi olması otorite ve birey arasında güvensiz bir bağlılık olduğunun göstergesi kabul edilebilir.

Katolik Kilise, 1909 yılında el koyduğu itibarı Jeanne d’Arc’a iade etmiştir. 1920 yılında ise Jeanne d’Arc azize ilan edildi.¹³⁴ Ölümünden sonra kendisine geri verilen bu itibar tutarsız bir yaklaşım izlenimi vermekten ya da en fazla cadılık tartışmalarına getirilen inanç ve inançsızlığa yönelik değişimlerden başka neyi neden değiştirebilir bilinmez ama, bir taraftan da kimilerine göre hakkı olan bir şey sahibine dönmelidir. Yani onun azizeliği, ona verilen iftihardan çok verilmeden de sahip olduğu bir makam, bir değerdir. O halde kilise bir azizeyi bu denli ayaklar altına alarak büyük bir günah işlemiştir. Hangisini onaylarsak, bir taraftan bir günahkar açığı bırakmaktadır.

Orta Çağ’ın kadınları ancak kutsallıklarıyla kabul ettiği, kutsal olmayan her şeyin büyük günahların sebebi sayıldığı gibi bir sonuç çıkarmak bir anlamda da tutarlı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü Katolik Kilise’nin korku salan kuralları kadınları suçlu çıkarmaya meyilli olduğu kadar, suçunu feshederken de itibarını azizeliğe yükseltecek kadar cömerttir.

Jeanne d’Arc üzerine yapılan hakaretlerden biri de kafir olduğudur. İddia ettiği tüm yoğun inancı, inanmayanları içeren kafirlikle bağdaştırılmıştır. Yapılan bu tezat suçlama Engizisyon Mahkemeleri’nin nasıl bir sistemlilik içerdiği konusunda merak uyandırmaktadır. İhbar ve söylentileri doğrudan dikkate alan, ufak bir izlenimle insanlara hücrelerde işkence edip itirafçı olmaya zorlayan bu işleyiş, neden ve niçinlerin tamamına karşılık veremiyor gibi görünmektedir.

Bu durum çok yönlü bir eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Çocukluğundan itibaren duyduğu sesler, inanarak çıktığı mücadele yolu, kralına bağlılığı, tanrıya itaati, yargılanma sürecindeki karakteristik duruşu, hepsi bir araya gelebildiği için onu tarihin en çarpıcı kadınlarından biri haline getirmiştir. Fakat azizelik çok daha farklı bir çizgidedir. Ona yöneltilen bütün suçlamaların tam tersi istikamette durmaktadır. Sıradan bir köylü kız olarak geldiği dünyadan cadı olarak ayrılmış ve ölümden seneler sonra azize olarak anılmıştır. Yaşamında tüm yapıp ettiklerine rağmen bir türlü görünür olamamış, öldürüldükten sonra ise görünmez ruhuna bile methiyeler dizilmiştir. Azize ilan edilişi bir tür özür ise cadılıkla suçlanıp

¹³⁴ Akın, *Ortaçağ Avrupa’sında Cadılar ve Cadı Avı*, s.250.

öldürülen daha niceleri için de azize miydiler sorusunu beraberinde getirmektedir. Belki de sembolik bir hak teslimi olan bu durum, Jeanne d'Arc'ın üzerinden Katolik Kilisesi'nin de iyiliği üzerine kurulan bir oyundur. Kilise, bu yurtsever kadın üzerinden kendi insan severliği ve adaletini de böylelikle ilan etmek istemiştir. Yani infazı gerçekleşmiş bir kadın üzerinden çıkar ilişkisi güdülmektedir. Bu yönüyle kilisenin samimiyeti eleştirilmeye açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Eğer yeteri kadar şüpheli yaklaşılabilirse, tarihteki tüm gel gitlerin arka planında var olan otoritenin kendi imajı üzerine çalıştığı görülür. Erkekler, devletler, dini otoriteler özellikle kadın bedenini bu yönde kullanmaktadır. Jeanne d'Arc dönemindeki, kendinden önceki ya da sonraki tüm kadınlardan yaşamı ve ölümüyle ayrılmaktadır. Hatta kadın olup olmadığı bile tartışma konusu olmuştur. Erkek kıyafetleri giymesinden, bir erkek gibi savaşabilmesinden ileri gelen cinsiyetine yönelik tüm şüpheler, azize ilanıyla bir netlik kazanabilmiş midir, bilinmemekte. Azizelik aynı zamanda onun içine düşürüldüğü kötü kimlikler çukuru için de bir aklamaya neden olacak yeni statü demektir. Belki de Orta Çağ'da bir kadın olarak toplumca ve kilisece sevilip onaylanmak için azize mi olmak gerektiği gibi bir soru akla getirmektedir. Bu görüldüğü gibi eğer böyleyse, hileli bir tutumdur. Sadece varlığıyla değer göremeyen ve ilahi vasıflara sahip olması gereken kadınlar ise bu bir o kadar da ikili yaklaşım olarak kabul edilebilir.

Jeanne d'arc'ı tüm mağduriyetlerine rağmen, mağdur ve yazık bir kadın olarak okumak yerine, mağrur var oluşunu yorumlamak gerekir. Çünkü onun inandığı şeyler uğruna psikolojik ve fiili savaşlar verecek gücü ve enerjisi olduğu gibi, aslında cadı olmamak gibi bir kaygısı ya da azize olmak gibi bir hedefi de yoktur. En azından bunlar için bu mücadeleleri veren bir pragmatizmi yoktur. Onun hayatı üzerinden Katolik Kilise'nin katılığında ödün vermeyen kurallarını ve mahkemelerini okumak net sonuçlar vermektedir. Önlemselliğine sığınan bir tepkisellik içinde sürdürülen yargılamalar, Engizisyon Mahkemelerinin şakaya gelmeyen ciddiyetinin özellikle kadınlar üzerindeki yaptırımlarını göstermektedir.

SONUÇ

Tezimizin merkez noktasını oluşturan cadı avları geleneğini, kadının ilkel çağdaki rolünden ve tanrıçalaştırıldığı süreçten başlayarak incelemeye çalıştık. Böylece Orta Çağ'da yoğunluklu olarak XIV. ve XVIII. yüzyıllarda gündelik yaşamın bir parçası haline gelen cadı avları üzerinden kadınlara karşı geliştirilen korku kültüründe nedensellik aramaya gayret ettik.

Beş bölümden oluşan tezimizde, ilk bölümde kadınların doğayla içkin bağı değerlendirildiğimiz gibi, bir cinsiyete karşı ötekileştirici tutumu önce yalnız temel ihtiyaçlarına odaklı insanlar üzerinden sorgulamayı doğru bulduk. Kadınların doğurganlığının toprağın bereketiyle ilişkilendirilmesi döneme özgü yapılacak değerlendirmede bize yol gösteren bir bulgu oldu. Kadınların doğum olayı erkeklerce büyü bir etkinlik olarak açıklanarak, anne kadar ebe ve şifacı kadınlar da gizemli güçlerle donatılmış bulundu.¹³⁵ Yani üreme her aşamasıyla doğrudan kadının tekelinde görüldüğü için olağanüstü bir sarmalda ifade edilerek, kadının tanrıçalık tanımını şekillendirmiş oldu. Bu noktada modern dünyada halen cinselliği, anneliği, ahlaki değerleri tartışma konusu olan kadının, varoluşundan itibaren yine biyolojik yetileri üzerinden tanımlandığını söyleyebiliriz. Sonraki bölümde semavi dinler çerçevesinde sürdürdüğümüz tezimizde yaratılışa özgü inanışlara değinmeye çalıştık. Önce erkeğin ve sonra erkek için kadının yaratılmış olması üzerinden, gerek mitsel efsanelerde Afrodit, gerekse Havva karakterlerinden yola çıkarak bir değerlendirme geliştirmeyi planladık. Bu noktada kadınların onlar hakkında bilinen en eski hikayelerde bile potansiyel tehlike olarak görüldüğü büyük günah karelerini incelemeye çalıştık. Adeta mutlak iyi ve mutlak kötü olarak seçilen erkek ve kadının cinsiyet eşitliği tartışmaları bağlamında yaratılışa özgü bu temellendirmeler üzerinde durduk.

Toplumların dinlerle tanışması, yaşamın her alanına nüfuz edecek öğretilerin de kabul ediliş evresi olarak karşımıza çıkar. Böylece kadınların algılanışı ve toplumdaki yeri üzerine üç semavi dinin de belirgin ifadelerini ele almaya çalıştık. Orta Çağ Avrupa'da cadı avlarının kilise davetleriyle yaygınlaşması dolayısı ile

¹³⁵ Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, s.222.

Hıristiyanlığın incelenmesinin gerekliliği üzerinde durduk. Öte taraftan farklı dönemlerde dünyanın farklı bölgelerine gönderilen üç dinin kadınlara karşı geliştirilmesi istenen tutumlarda benzerliklerinin olduğuna rastladık. Üçünde de kadınlara karşı benzer bir rol biçildiğini gördük. Yine üç kutsal kitapta kadınlara verilen değer annelikleri etrafında birleşiyor olması ile de kadınlara karşı şartlı değer söz konusu olmasına dikkat çektik. Nihayetinde ebeveynlikte babalığın toplumsal bir keşif olduğuna dair bir anlayış benimsenmiştir.¹³⁶ Fakat annelik kadının kurmakla yükümlü olduğu mecburi bağ olarak görüldüğünden dinler de bu görevden bağımsızlığı onaylamamaktadır.

Orta Çağ Avrupa'yı etkileyen ve çağa şekil veren gelişmeler üzerinden kadınların rollerini inceleyerek tezimizi sürdürdük. XI. ve XIII. yüzyıllar arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri'nde Hıristiyan ve Müslüman kadınların rollerini ele almaya çalıştık. Böylece tarihin uzunca bir süre erkeklerin tarihi olarak karşımıza çıkmasına rağmen kadınların da önemli siyasi gelişmelerde aktifliklerini görünür kılmayı amaçladık. Kadınların her dönemde iç mekanlarda resmedilmesinin kasıtlılığını sorgulamaya çalıştık. Bunun kadın ve erkekten hangisine yönelik bir tedbir amacını taşıdığını irdeledik.

Tezimizin merkez noktasını oluşturan cadı avı geleneğinin Avrupa'da başladığı ve gerçekleştiği sürecin özelliklerine dair bulgulara başvurduk. O dönemde Avrupa'daki yaşam tarzı ve politik atmosferi değerlendirmeye çalıştık. Bunun yanında, hangi faaliyetler içinde yer alan kadınların potansiyel cadı olarak görüldüğü noktalarını saptamaya çalıştık. Tezimiz başlarken üzerinde durduğumuz kadının doğayla kuvvetli ilişkisinin bu dönemde karşımıza otacılık olarak çıkması ve bu yetkinliğin de kadını şeytanla işbirliği içinde gösterdiğini gördük. Aynı şekilde efsuncu kadınların büyüler yoluyla şeytansı özelliklerinin olduğuna dair geliştirilen kanaati ele aldık ve yaşamın doğal seyri üzerinde etkisi bulunan kadınların hedef gösterildiğini saptadık. Orta Çağ'da Avrupa nüfusunu kıran vebanın kadınlara mal edilerek bunun da cadı avlarına temellendirme oluşturduğunu inceledik. Diğer bir taraftan cadı avı furiasının, zaman içinde baş edilemez bir hal alarak kişisel kinlerin de alet edildiği tehlikeli bir faaliyete dönüştüğü sonucuna vardık. Engizisyon Mahkemeleri'nin tarihin en büyük insan hakları problemlerinden olduğunu, mahkemelerce yapılan cadılık deneyleri, işkence ve infaz yöntemleri üzerinden

¹³⁶ Paglia, **Cinsel Kimlikler**, (Çev., Anahid Hazaryan), s.55.

resmetmeye çalıştık. Tüm bu davalarda erkeklerin sanıklığının kadınlara oranlandığında yok denecek kadar az olmasının, özünde kadın düşmanlığının yansımaları olup olmadığını değerlendirdik. Bu noktada kadınlara karşı üstünlüklerini kanıtlama gayretinde olan ataerkinin söylemlerine başvurduk.

Tezimizi sonlandırmadan önce kısa bir hayat sürmesine rağmen savaşçılığıyla simgeleşen Fransız Jeanne d'Arc örneğini vermeyi tercih ettik. İnanıkları, yurttaşlığı ve direnişisiyle siyasi ve dini otoriteleri karşısına almasına değinerek itibarı üzerinde durduk. Yurdu için savaşmanın hayatının başat gayesini oluşturmasına rağmen hayal kırıklığı içinde infazının gerçekleştirilmesi yanında daha çok infazından sonra kendisine azizlik unvanı verilmesiyle bir itibar iadesi yapılması noktasına değinmeye çalıştık. İnsanlık tarihi boyunca kadınların da hem tanrıça hem cadı addedilebildiği düşünüldüğünde Jeanne d'Arc'ın yaşamının kadınlara karşı geliştirilen ikircikli tutumun somut bir örneği olduğu sonucuna vardık.

KAYNAKÇA

Akın, Haydar, **Geç Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa'sında Çocuk Cadılar ve Cadı Avı**, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

Akın, Haydar, **Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2015.

Aksan, Yücel, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 28, 2013, ss. 355-368.

Arat, Necla, **Feminizmin ABC'si**, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Berktaş, Fatmagül, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Berktaş, Fatmagül, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Biçer, Ramazan, "Ortaçağ İslam Teolojisinde Kadın İmgesi", Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss. 26-46.

Bloch, March, **Feodal Toplum**, çev., Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

Brenner, Johanna, **Sınıf Siyaseti ve Kadın**, çev., Dafne Yeşilsu, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012.

Butler, Judith, **Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, çev., Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

Carr, Edward Hallet Carr, **Tarih Nedir?** çev., Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Civelek, Yaprak H., "Kırmızı Kuşağın Kuramsallığı: Ataerkil Söylem ve Anadolu Kırsalında Kadın", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 64, 2013, ss. 87-123.

Çetin, Altan, "Ortaçağ: Batı'nın Karabasanı Doğu'nun Ütopyası", Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss. 11-26.

Donovan, Josephine, **Feminist Teori**, çev., Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Eco, Umberto, **Ortaçağ'ı Düşlemek**, çev., Şadan Karadeniz, CanYayınları, İstanbul, 2016.

Elçi, Dicle Özcan, "Batı ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça'lar", **Atlas Journal**, Cilt:4, Sayı: 11, 2018, ss. 826-840.

Erbil, Pervin, **Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008.

Eren, Cüneyt, **Cennetten Süzülen Nazenin İzdüşüm Kadın (Kuran Perspektifinden Kadın)**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.

Esgin, Mehmet, **Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri**, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1998.

Françoise Heritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, **Kadınların En Güzel Tarihi**, çev., Yonca Aşçı Dalar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

Genç, Özlem, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri”, **Tarih Okulu**, Sayı: 10, ss. 123-150.

Genç, Özlem, “Ortaçağ Avrupa'sında Kadın”, Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, 241-297.

Guy Testas, Jean Testas, **Engizisyon**, çev., Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Gül, Muhammer, **Ortaçağ Avrupa Tarihi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016.

Humm, Maggie, **Feminist Edebiyat Eleştirisi**, çev., Özge Altay, Gönül Bakay, Nuran Düzyol, Aylin Ecdaroğlu, Tuba Ertan, Sebile Günoğlu, Zehra Gürmeriç, Belkis Kılınç, Banu Mutaftçılar, Sanem Öge, Yasemin Temizarabacı, Devrim Yılmaz, Berrin Yılmaz, Say Yayınları, İstanbul, 2002.

Kandiyoti, Deniz, **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, çev., Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

Karaküçük, Suna Arslan, “Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2010, ss. 40-64.

Kaval, Musa, “İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 55, 2016, ss. 306-324.

Kılıç, Hüseyin, **Antikçağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik**, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2000.

Kontantamer, Samira, “Memlük Toplumunda Kadın”, Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss. 605-621.

Libera, Alain, **Ortaçağ Felsefesi**, çev., Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Mandacı, Ebru, **Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın**, Tulpars Yayınları, Ankara, 2016.

Martin, Lois, **Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli**, çev., Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009.

Michel, Andree, **Cep Üniversitesi Feminizm**, çev., Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

- Oliphant, Margaret, **Kutsal Bakire Jan Dark Yaşamı ve Ölümü**, çev., Şebnem Duran, Atlantis Yayınları, İzmir, 2015.
- Önür, Huriye Tekin, “Ortaçağda Türk Kadınının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler”, Altan Çetin (Ed.), Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss. 60-77.
- Paglia, Camille, **Cinsel Kimlikler**, çev., Anahid Hazaryan, Fikriye Demirci, Epos Yayınları, Ankara, 2014.
- Ramazanoğlu, Caroline, **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, çev., Mefkure Bayatlı, Pencere Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sagaert, Claudine, **Kadın Çirkinliğinin Tarihi**, çev., Serdar Kenç, Maya Kitap, İstanbul, 2017.
- Tekin, Burcu, “Ortaçağ İspanya’sında Büyü, Büyücülük ve “La Celestina” Adlı Esere Yansıması, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı: 55, 2015, ss. 305-324.
- Usta, Aydın, “Haçlı Seferlerinde Kadın”, Altan Çetin (Ed.), **Ortaçağda Kadın**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2011, ss. 297-337.
- Woolf, Virginia, **Kendine Ait Bir Oda**, çev., İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Yadsıman, Hakkı Ş., “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”, **D.E.U İlahiyet Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, 2002, ss. 97-121.
- Yapıcı, Asım, **Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016.